

Irodalmi Jelen

XVIII. évfolyam, 199. szám
2018. MÁJUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Főmunkatársak: **Szőcs Géza, Makkai Ádám** (Budapest)

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Király Farkas** (próza,

műfordítás), **Laik Eszter** (helyszíni tudósítások), **dr. Hegyi Pál**

(tudomány, esszé), **Simon Adri** (kritika), **Szőcs Tekla** (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **Kett-Groza János** festménye

Böszörményi Zoltán

A sejtelem és a képzelgés örvényei

Konrád Györgynek 85. születésnapjára

*Nincs Szabadság,
csak vágyakozás, sóvárgás, ingovány,
be nem teljesült remények.
Vastag por a ki nem mondott és el nem gondolt,
a meg nem szerkesztett világon.
Por és hamu a játékon, mellyel egész életünkben
szerettünk játszani: a torzzal, az érthetetlen hatalommal,
igen, szerettünk játszani mindennel,
mi kezünkbe, elménk elé került.
A Dóm előtt, ha senki sem jött ki a térre, nem sopánkodtunk,
csak felmutattuk a gondolat öklét,
azonnal megtelt az aréna, az amfiteátrum.
Szophoklész is mellénk lépett,
tógáját hanyagul a teste köré tekerte,
a jó sors nem pártolja a kényeket – mondta,
s a várost bekerítették a sötét fellegek.
Valahányszor ez történt, latolgattuk:
túszai vagyunk-e az engedetlenségnek,
vagy mi ejtettük fogságba,
hogy nyughatatlanságunkban
felkutassuk a kényszer lehetőségeit
a rabság intimitásában.*

*Csak az anyanyelv szabad,
őskori szóemlék, dallam-illatok, vers-mohák,
a szamizdat, a bátorság fegyverei szívedben,
a szívemben akaratom hárs-ízű nyilai.
Az anyanyelv hősei mi vagyunk.*

Amiről nem tudunk beszélni, arról hallgatnunk kell.
Hallgatnunk kell arról, hogy hallgatunk.

*Az anyanyelv hősei mi vagyunk.
 A remegés, a szükség finnyás indulatai
 a délutáni napsütésben,
 a lehallgatások árnyékba siető lobbanásai.
 Remeg, áttetsző a lélek, attól retten,
 elárulja a csend is.
 A kavargó légben a heteronómia
 nyugalomból épült tartóoszlopai magasodnak.*

*Erkölcsei triumfalizmus,
 mily bódító érzés a felismerés.
 Mennyi mindent lehet bűjtatni, elrejtteni benne.
 A tudat galacsinjait keresve
 az ember hirtelen felfedezi Istenben az embert.
 Serény szemek olvassák a metaforák puha szigorát,
 számot vet a gondolatot szántó-vető gazdász,
 az örök földmérő és aranymosó mester:
 Democracy is the worst form of government,
 except for all others* – lehet egyszer,
 ha bűjőcskázik az elme, s kitakarja sebeit.
 Nem szűnnek meg a világ otrombaságai,
 képlékeny alakzatai átvonulnak a képzelet küzdőterein.*

*A város cenzorai egyszer csak felvonulnak,
 s a mindenkori hatalom pergamenjeire írt parancsot
 elharsogják.*

*De nem utolszor.
 Naponta visszatérnek,
 puha kötszerrel fászlizzák be a remény viasszeres lábait.
 A cenzúra és a cezúrák időmértéke kiszámíthatatlan,
 mint az időjárást előrejelzők állításai.*

*Selyempapucsban a vágy világgá megy,
s azon kapjuk magunkat, nem tudunk a nyomába
szegődni.*

*Belső emigrációba vonulunk,
s hányadszor – te jó Ég! –
a zsidókat és a keresztényeket védő karjainkba fogjuk.*

*Nincs Szabadság,
csak vágyakozás, sóvárgás, ingovány,
be nem teljesült remények.
Az elmúlás katonái úgyis felsorakoznak.
Felejtsd:
ha már nem rúgsz többet, bebalzsamoznak.***

---

*Winston Churchill-nek tulajdonított aforizma. „A demokrácia a legrosszabb kormányzási forma, kivéve a többi legrosszabbat.” Many forms of Government have been tried, and will be tried in this world of sin and woe. No one pretends that democracy is perfect or all-wise. Indeed it has been said that democracy is the worst form of Government except for all those other forms that have been tried from time to time....

** Konrád György: Az újjászületés melankóliája. Esszék, magánbeszéd az 1986–1991-es években. Digitális Irodalmi Akadémia, 2011.

Lőrincz P. Gabriella

Gége

A buszhoz siettem. Valaki a tömegből megbökdöste a vállam. Hátranéztem. Szemmagasságban nem láttam semmit. Kicsit lentebb alacsony nénike állt, valamit mondott. Nem igazán hallottam, visszakérdeztem, hogy mit szeretne, kicsit rosszul hallok, valószínűleg összeszedtem egy fülgyulladást. Gyermekkoromban egyszer volt már ilyen. Nagymama hagymát reszelt, annak a levét csöpögtette a fülembe – ezt nem fogom csinálni, mert nagyon fájdalmas volt. Rossz emlék. A néni érdeklődött, hogy mikor jön a busz, amire vár, sajnos nem látja a feliratot, mert egyik szemét megműtötték. Rák volt a szemgolyóban, mondta. Arra gondoltam, hogy szépen vagyunk, én nem hallok, ő nem lát. A nagymamám szeme is rákos volt. Segítettem a néninek, majd felszálltam a buszra. Arra gondoltam, vajon mennyi ideje maradt hátra.

A fülgyulladásom hamar bosszantóvá vált, de nem akartam orvoshoz menni, ilyen apróságok miatt nem hagyhatom félbe a munkáimat. Sikeres, fiatal, egyedülálló, gyermektelen – az lettem, ami mindig lenni akartam. Soha nem vágytam habos menyasszonyi ruhára, nem áhítoztam gyermeksírássra, sem sörszagú férjre. Vannak, akik erre vágnak, megértem őket, de nem cserélnék velük. A harmincadik évem után fölszedtem néhány kilót – elég nehezen csúsznak le, annál könnyebben fölfelé –, de ezen kívül semmi bajom magammal. Tökéletes életet élek, nem túl fényűzőt, de panaszom nem lehet. Útban hazafelé bementem egy gyógyszertárba. „Nézesse meg szakemberrel a fülét”, javasolta a patikus, de gyorsan elmondtam neki, hogy fölösleges, és biztosan helyre jön, ha ad valami gyógyszert. Cseppeket adott, és elmagyarázta, hogy naponta hányszor kell becsöpögtetni, és mennyit kell feküdni utána. Már akkor tudtam, hogy ez nem fog menni, de megköszöntem a segítséget, majd elsiettem.

Csak napi egyszer értem rá csöpögtetni a fülembe és utána feküdni, ez is elégnek tűnt, két hét után teljesen helyrejött a hallásom, és végre nem kellett minden szót elismételtetnem az ismerőseimmel. Visszatérhettem a munkámhoz, folytatódtak a pörgős nappalok és a bulizós éjszakák. Tudtam, hogy a napi két doboz cigi kicsit sok, de valahogy nem tudtam csökkenteni, néha többet is elszívtam, ha egész éjjel szórakoztam.

Egyik reggel arra ébredtem, hogy köhögök. Nálam ez ritkaság. Már vagy tíz éve nem volt lázam, de előkerestem a soha nem használt lázmérőt. Kiderült, hogy hőemelkedésem van. Munkába menet beugrottam a patikába, vettem lázcsillapítót meg valami vitaminos forróital-port, és indulhatott a nap. Valami furcsa nyomást éreztem a torkomban, olyan volt, mintha megakadt volna a nyelőcsövemben egy kemény tárgy. Nem fájt, csak idegesített. Persze ez nem vett le a lábamról, szépen tettem a dolgomat, heti kétszer edzőterembe jártam, végre néhány kiló is lecsúszott. A köhögés folytatódott, nem vészesen, csak olyan enyhe, száraz köhécselés fogott el, főleg reggelente. Az esti bulizások kicsit nehezebben mentek, a torkomból a gombóc nem akart elmúlni, már a bagózás sem esett annyira jól, mint azelőtt, de a napi negyven szál azért megmaradt. Az egyik ismerősöm megjegyezte, hogy fogytam. Végre hatnak azok a fene drága bogyók, amikkel évek óta próbálkozom, meg persze a kondizás. Evés után rendszeresen csuklani kezdtem, ami közös ebédeknél vicces volt, de utána, a tárgyalások alatt már nem annyira. Néha annyira csuklottam, hogy nem tudtam rágyújtani. Mindent kipróbáltam az elmulasztására, visszatartottam a levegőt, kristálycukrot vettem a számba, próbáltak megijeszteni, de semmi. Míg magától el nem múlt, addig kínozott. A torkomban a nyomás már vagy egy hónapja nem akart elmúlni. „Menj orvoshoz!”, sürgetett a barátnőm. Még mit nem! Engem nem fognak teletömködni gyógyszerekkel, ráadásul nincs is időm mindenféle hosszadalmas vizsgálatokra, hogy aztán meg egy rossz diagnózis után félrekezeljenek. Láttam már épp elég ilyet. Viszont lassan visszanyertem a régi alakomat – modell is lehetnék, azzal viccelődtem.

Mindenféle köptetőszirupokkal próbálkoztam, légúttisztító cukorkákkal, ittam nyers tojást, de semmi. Folyton be voltam rekedve, és a köhögés egyre súlyosabb lett. Végül beadtam a derekam, és elmentem egy orvoshoz. Előadtam a dokinak a panaszaimat. Megnyomkodta a nyakamat, a torkomat, kérdezgetett a családról, elmondtam, hogy én vagyok az utolsó, már mindenkim meghalt, különböző rákfajtákban, biztos nekem is van már. A doktor azt mondta, hogy nyugodjak meg. Majdnem megfulladtam a nevetéstől, szerintem nálam nyugodtabb ember nem is létezik. Aztán megint köhögni kezdtem, véres slejmet köptem, aminek a doktor nem nagyon örült – én pedig mégannyira sem, mármint annak, hogy látta. Aztán jól leburnított: „Hol volt maga eddig, és miért húzta az időt?” Visszakiabáltam rá: „Nem engedhet meg ilyen hangnemet egy beteggel!” – lett egy jó nagy patália az egészből. Már bántam, hogy orvoshoz fordultam – vettem a kalapom, a kabátom, és becsaptam az ajtót magam mögött. Alig vártam, hogy a levegőre érjek, és rágyújtsak, olyan dühös voltam, hogy bögni kezdtem, ráadásul fulladoztam is, és a torkomban még jobban feszült az a valami.

Kivettem néhány szabadnapot, de nem volt jó ötlet, mert a neten mindenféle rémisztő dolgot találtam a tüneteimről, úgyhogy estére inkább leittam magam. Kimentem a temetőbe, máskor csak halottak napján járok ott, de most nagyon hiányozni kezdett a család. Arra gondoltam, hogy mi lesz, ha rák, mi lesz, ha meghalok? Nem leszek senki terhére, hiszen nincs senkim. Talán jobb lett volna húszévesen nem elmenni abortuszra – már lenne egy felnőtt lányom vagy fiam, de inkább lányom. Vagy jobb lett volna igent mondani valamelyik balféknek, aki most itt bögne velem, és nyugtatgatna, hogy minden jól lesz. De nem mentem férjhez, és nem szültem gyereket. Az önsajnálatom és a köhögésem altatott el. Köhögés közben gyakran bevizektem, így meg kellett hosszabbítanom a szabadságomat. Otthonról persze egy ideig még dolgoztam, de aztán kikapcsoltam a telefonom, felfüggesztettem a Facebook-fiókom. Néztem a lehetőségeket – rá lehet hagyni valakire a fiókot, hogy majd emlékdoldal legyen. Mek-

kora baromság, gondoltam. Van egy csomó halott ismerősöm a fészen, írogatnak nekik, boldog születésnapot kívánnak – nagyon beteg dolog.

Nemrég felhívott az orvos, nagyon kedves hangon kérte, hogy fáradjak be hozzá. Már valóban fárasztó bárhová elmennem. Közölte, hogy „gégerákja van, s bár ez ritkán fordul elő nőknél, mert leginkább az idősebb férfiakra veszélyes, de a dohányzás, az alkoholfogyasztás és a családi háttér miatt kialakulhatott önnél is”, és nagyon sajnálja, hogy a múltkor rám förmedt, de valóban csak az én érdekemben tette. Mindenféle ajánlatot tett sugárkezelésre, gyógyszererezésre, mondta, hogy nem feltétlen halálos, hiszen meg tudnak műteni, igaz, nem biztos, hogy tudok majd utána beszélni. A fickó teljesen őrült. Itt vagyok a tökéletes harmincnyolc évemmel, most meg azt akarja, hogy vágassak egy lyukat a nyakamon, sugározzanak szét, hordjak pelenkát, szoruljak mások kezére. Hát azt nem. Nagyon jól van ez így, a gyógyszereket kiváltom, beszédem, és ennyi. Ha jobb lesz, akkor jó, ha nem, akkor meghalok. Épp elég rákos beteget láttam már, én nem leszek olyan!

Gégerákom van. Beszélni nem tudok, csak leírom, ha szeretnék valakitől valamit. Végre ötvenöt kiló vagyok. Soha nem voltam ilyen csinos, igaz, nehezemre esik a mozgás, de mégis. Az ismerősöm lányának van egy szépségszalonja, tegnap elmentem hozzájuk. A legtökéletesebb frizurát és sminket kértem, három lány dolgozott a megszépítésemen. Úgy éreztem magam, mint egy menyasszony. Ezért egy papírra azt írtam, hogy az esküvőre készülök, ahhoz kell a smink, a frizura, a műköröm. Láttam a lányok szemén, hogy tudják, nem vagyok igazi menyasszony, de a legkevésbé sem érdekelt. A folytonos köhögésem, a véres köpetek és a sipító légzésem miatt sok időbe telt, de végül készen lettem. Az út túlsó oldalán vettem egy menyasszonyi ruhát – az eladó furcsán nézett rám, amikor botra támaszkodva, tökéletes frizurával, manikűrrrel és sminkkel egy cetlit adtam a kezébe, amire ráírtam, hogy mit szeretnék, de kiszolgált. Kerestem egy fotóstúdiót. Régi kedves arc fogadott. Egy fiú a múltamból, aki

kicsit meghízott, kicsit ősz lett, de mégiscsak ismerős volt. Majdnem elbőgtem magam, de visszatartott a méregdrága krém az arcomon. Várta, hogy mondjak valamit, de csak papírt vettem elő, s ráírtam, hogy rákos vagyok, de szép. Mosolygott és könnyezett, meg akart ölelni, de eltaszítottam. Egy újabb papírfecnire ráírtam, hogy nyugodjon meg, sosem voltam még ennyire szép, vettem egy menyasszonyi ruhát, amit most magamra húzok, és azt akarom, hogy készítsen rólam egy fotósorozatot, mint amikor tinik voltunk, és ő az első fényképezőgéppel ismerkedett. Felvettem a csodálatos ruhát, olyan volt, amelyet soha nem akartam, most mégis ez tett boldoggá.

Beállította a megfelelő fényeket, és fotózott, én pedig mosolyogtam.

KETT-GROZA JÁNOS *festménye*

Dobozi Eszter versei

Kórtermek

Gyöngyi emlékére

*Kinek fenyegető, kinek
üdvössége: ágaival
ahogy betölti a teret,
ahogyan lent és fönt között,
s oldalirányban megfeszül
egészen láthatatlanul,
tapinthatón s valószerűn
mégis: a nyútt testek fölött
magasodón áll – a kereszt.
Egy-egy horkantás jelzi csak,
s a gyors lélegzetvételek,
zihálva újraéledők,
hogy hol vagyunk. Szentély ez itt.
Szent a haldoklók terme mind.*

Még valami él

*Amit elhallgattunk,
már kimondhatatlan,
amit eltitkoltunk,
már örök homályban,
amit visszagyúrtunk
meg nem mutatkozik,
ajtó, mi bezárva,
mindigre becsukva,
emésztí, mint a tűz,
a magába forduló,
szűkülő tudatba
hull minden, ami volt.
Ám az el-eltűnőn
túl még valami él:
a riadt tekintet,
hogy jössz-e, jössz-e még...*

Varga Klára

Kilenc

Családjában ő volt az első boszorkány. Hivatalnok, tanító, szövetkezeti bedolgozó, állat-egészségügyi szaksegéd akadt a felnőttek között – de vajákos egy sem. Neki is volt néhány szakmája: magyartanár, szakács, színész, újságíró. Mégis hiába próbált évtizedeken át beilleszkedni a margón belüli világba, folyton kidobta magából a rendszer. Végül kártyajóslást, számmissztikát, térrendezést, tértisztítást, szellemkísérést, előző életes utaztatást tanult. Hamar rájött, hogy a gyakorlati mágia nem hókuszpókusz, nem vásári szemfényvesztés. A kecskebak háját, kígyótojását, pocok gerincét, akasztott ember spermáját felsorakoztató receptek többsége kódolt: valójában mindenki által ismert gyógynövényekről van szó. A mágia pedig olyféle gondolkodás, amely összefüggést lát a hétköznapi logika szerint össze nem függő dolgok között. A látható és a láthatatlan világ között kapcsolatot sző, vagy éppen szálakat vág el, de mindenképp egyensúlyra törekszik, és ennek érdekében minőségek, megfelelések, szintek és szándékok szerint rendezi át a valóságot.

Dafina lett a boszorkányneve. Sokáig csak tágabb ismeretségi körében kérték a segítségét, főleg olyanok, akik egyre csak panaszkodtak, az erejét szívták – mondhatni: a vérét itták –, de nem mozdultak tapodtat sem a nyavalyájukból. Egy nap elunta őket, és meghirdette a szolgáltatásait az Expresszben, *A legjobb forgatókönyv* jelígre. Tisztes piaci középárat szabott minden tevékenységéért. A boszorkányt már a hirdetés megjelenésének másnapján felfogadta területrendezési tanácsadónak Jászfényhoidas frissen megválasztott polgármestere, Monyóki Koppány.

Amikor Dafina kiszállt autójából az önkormányzat parkolójában, decens, apró virágos kiskosztümje láttán a polgármester azt gondolta magában: *Nem is néz ki boszorkánynak.* De amikor

levette a napszemüvegét és kezét fogtak, mintha apró tűk szurkálták volna Monyóki Koppány testét. Nem volt kellemetlen, sőt a derékfájása hirtelen alábbhagyott.

A boszorkány a város térképét kérte legelőször. Amint tekintetével átfutotta, nyomban rábökött a gyéren lakott, erdős-dombos északkeleti csücsökre, és azt kérdezte:

– Milyen létesítmények találhatók ebben a városrészben?

A polgármester elsorolta szép sorjában, hogy egy vállalkozó vágóhidat nyitott a régi diszkó helyén, a város jól jövedelmező enyvyárat, népies nevén dögyárat épített a bezárt úttörőház épületében, ahol régen bálokat is rendeztek. Néhány utcával feljebb, a domboldalon, az öreg juharfákkal övezett sétányok mellett nyílt meg néhány éve a kisállattemető, ahol kutyák, macskák, tengerimalacok, kanárik és papagájok alhatják örök álmukat, a gazdik temetőjének közvetlen szomszédságában.

– Mondja, polgármester úr, szoktak itt egyáltalán szerelmeskedni az emberek? – kérdezte a boszorkány összeszűkülött szemmel.

– Ööö... rátapintott a lényegre – bökte ki hüledezve a város első embere.

– Semmin se csodálkozzon, polgármester úr, ha pont a szerelem, a házasság és szex területén ott az a temérdek döglött állat. Meg ki tudja, még mi minden.

Dafina a helyszíni szemlén egy rég bezárt laktanyát is felfedezett. Az omladozó falakat, az udvaron rozsdálló kibelezett teherautókat, terepjárókat, a szétdobált szerszámokat, gyakorlógránátokat, a beomlott latrinásor egykori fülkéit benőtte a csalán, az iszalag, a csipkebokor. A valaha merészen magasba törő őrtorony rég leomlott, ferde csonkján madár fészkel. Szerelmes lepkék párosodtak a bozót levelein, apró bogarak szállдостak a déli verőfényben, rókák, borzok, nyulak üregei bújtak meg a romok és a növényzet alatt.

– Pedig lenne ám itt szerelmi kedv és potencia – diagnosztizált a boszorkány. Az apró termetű, manóarcú polgármester büszkén kihúzta magát.

Dafina megállt a romhalmaz közepén, a békalencsés vízaknáknál, és faggatni kezdte a falakat, a falak közt alvó emberi emlé-

kezetet. Volt abban minden. Megerőszakolt lányok, asszonyok sikoltozása. Lánctalppal eltaposott kiskatona hörgése. Eltévedt lövedékek, vérző testek. Kézben fölrobbant gránát. Leszakadt testrészek. Egy fura halált halt buta arcú tiszt, akit utáltak az alatta szolgálók. Egy bamba arcú katona, aki az egykori folyosót fókázta¹ most is, meg egy másik, aki fogkefével a kezében hajolt a vécécésze fölé. Tömény spermaszag, folyton nőre éhes, lüktető férfivágy jött egy romos sarok felől.

Örömet, jó illatokat, jóllakott embereket csak távolabb, a gizzazzal benőtt gulyáságyú körül érzett.

Nem akarták megtartani a falak azt a temérdek bánatot és fájdalmat. Dafina néhány szavára elszállt mind, akár a sűrű, felgomolygó füst. A boszorkány akkor azt kérdezte:

– Mondd csak, te laktanya, te éhes bánatváros, mit akarnál a falaid közé fogadni ezután?

– Katonai kalandparkot szeretnénk idetelepíteni, háborús játékot, paintballt, ilyesmiket – hadarta a polgármester, és kérdőn nézett a boszorkányra, hogy mit szól hozzá.

Dafina azt kémlelte éppen, hogy érzékel-e szellemeket a romok között. De már csak egy kerek arcú, nagy pocakú ember maradt ott, hatalmas fakanállal, aki rögtön el is mondta neki, hogy az volt élete fénykora, amikor a katonákat etette a gulyáságyúból, és hogy maradni szeretne. A boszorkány nem küldte el. Aztán behunyta szemét, és sorolni kezdte, amit a hely jövőjével kapcsolatban látott:

– Kertvendéglő, romantikus zene, hangulatvilágítás, közepen rombusz alakú, langyos vizű medence, pezsgőzés, koktélozás a vízben. Egy nagyobb panzió közepen, különálló bungalók a komplexum szélein. Az őrtornyot mindenképpen vissza kell építeni, kiszélesíteni, látogathatóvá tenni. Büszkén meredjen a magasba, és vigyázza a jászfényholdasi férfierőt.

– No, igen – mondta az elhangzottakra a romok között imbolygó szellem is, a polgármester is.

– És a háborús játékok? – kérdezte aztán aggodalmaskodva Monyóki Koppány.

– Elkerítve, valahol a komplexum keleti részén, miért ne? – felelte a boszorkány.

– És mit tanácsol a többi létesítményünkkel kapcsolatban?

– A kisállat-temetőt tegyük a város délnyugati részére, mivel a házi kedvenceink mestereink, tanítóink. A hentesüzem és az enyvgyár mehet a segítők és az utazás területére. Bizonyos elméletek szerint ugyanis ezek az állatok azt vállalták, hogy hússukkal, csontjukkal, bőrükkel táplálnak, segítenek minket. Ezen a helyen megélénkülhet a kereslet a két üzem termékeire. És ez a bűz, ami most a döggýárból jön, nem a várost terítene be, hanem az autópálya szélén oszlana el. A temetkezési vállalkozókat pedig helyezzük át az északkelet-északnyugat közti sávba. Egyelőre ennyi elég is. Figyeljük a változásokat. Maradjunk kapcsolatban – nyújtotta a kezét Dafina, hogy elbúcsúzzon, és boszorkányzöld Mini Morrisán hazarobogjon.

Másfél éves intenzív konzultáció és lázas építkezés után Jászfényholdas megújult. Az új intézmények felavatására Dafina díszvendégként volt hivatalos.

Az „Üdvözljük Jászfényholdason!” és „Jászfényholdas a teljesült szerelem városa” tábla után egy magas, tömör kerítést pillantott meg a boszorkány a Mini Morris szélvédőjén át. Mikor utoljára a városban járt, még nyoma sem volt ilyesminek.

Néhány gyalogos és biciklista az elektromos kapunál várta, hogy beengedjék az örömteli jövőjét ünneplő városba. Egy ősz hajú, kihízott arcú egyenruhás férfi mindenkit átvizsgált valami vasalószerű szerkezettel, aztán intett nekik, hogy mehetnek, és szélesre tárta előttük a kaput. Dafina nevetett magán, amiért annyit erőlködött, hogy arra a pár percre, amíg ellenőrzik, egy gesztenyefa terjedelmes árnyékába parkoljon. De amikor rá került a sor, a szerkentyű vijjogni kezdett, s a vörös lámpa is kigyulladt az oldalán. Az egyenruhás bekísérte Dafinát az irodájába, mivel „akadt vele egy kis probléma”.

– Pont velem?! – nevetett a boszorkány, míg a köpcös tisztfele arról tájékoztatta, hogy a városban jelentős tér- és energetikai át-

rendezés zajlott az elmúlt hónapokban, amelynek következtében a létrejött egyensúly üdvös, mondhatni tömeges boldogságot és megelégedettséget okoz, de még nagyon sebezhető, ezért az olyanokat, akik mértéken felüli boldogtalanságot cipelnek, nem engedhetik be a megtisztított, átrendezett terekbe.

– De nem kívánjuk, hogy akik messziről városunkba látogatnak, visszaforduljanak. Minden lehetőséget megadunk, hogy a problémát itt és most rendezzék. Utána részt vehetnek a mai karneválon és a pazar állófogadáson, amelynek a helyszíne Jászfényholdas új büszkesége: a Beteljesült Szerelem kertje!

– A laktanya helyén? – kérdezte Dafina hunyorogva.

– Pontosan! – bólintott az egyenruhás. – De térjünk vissza önre. Tisztában van a problémájával?

A boszorkány rázta fejét.

– Megnézzük akkor a masinán – dörmögte az egyenruhás, és lefuttatott egy programot a laptopján.

– Mondok önnek egy nevet. Kárpáti Pellegrin.

Dafina minden átmenet nélkül összerándult fájdalomában, mint akit gyomron rúgtak.

– Semmi baj. Idehozzák a kollégáim ezt a Pellegrint – magyarázta az őr –, összezárjuk önöket néhány órára, és ha rendezték a soraikat, máris együtt ünnepelhetnek a helyiekkel.

Megzörgette a kulcsait, és a zegzugos folyosón végigkacsázva kerített egy üres cellát Dafinának.

– És ha nem jutunk semmire? – kérdezte a boszorkány.

– Akkor ön egyelőre nem léphet Jászfényholdas területére – válaszolta az őr, és rázárta az ajtót.

Kopott, kerek asztal, két kimustrált szék, heverő, harsánykék ikeás pléd – ennyi volt a cella berendezése. A rácsos ablakból egy köves út látszott, meg egy százéves, virágzó hársfa. Dafina mélyen beszívta a hársvirág illatát. Látni fogja Pellegrint még egyszer ebben az életben. Össze lesznek zárva, és Pellegrin most nem fordíthat neki hátat, és nem rázhatja le valami impozáns sértéssel.

A gyerekkorára gondolt a boszorkány, meg ifjúsága sivatagos éveire. Hogy akkor soha nem találkozott senkivel, akihez bármi

köze lett volna úgy igazán. Aztán Budapestre költözött, és egy este megpillantotta Pellegrint a Fekete Lyuk nevű koncerthely előcsarnokában. A férfi fesztelenül cseverészett a zenésztársaival, és Dafina úgy látta, a feje fölött és a teste takarásában forog egy film. Ezt a filmet vette észre először Dafina, Pellegrin bohócarcát csak később. Biztosan tudta, hogy ő és Pellegrin szerepelnek azokon a képkockákon, hogy ők ketten ott boldogok, és valójában oda tartoznak. De a férfi teste folyton eltakarta a filmet, és Dafina nem láthatta, hogy mi zajlik a vásznon. Mire fölocsúdott, Pellegrin, akivel csak az imént mutatkoztak be egymásnak, már ki is végezte valami gonosz szellemességgel, és mindenki rajta röhögött. Dafina csak hunyorgott, és nem szólt semmit.

Hetek múlva, hónapok és évek múlva is újra és újra ki akarta deríteni, mi folyik azokon a képkockákon, és mi köti őt össze Pellegrinnel. Azt gondolta, ha egy szócsatában legyőzi a férfit, akkor az végre leveti a páncélját, és őszintén beszélhetnek egymással. De Pellegrin, amikor egy tusa végén kifogyott a szóból, és a durva viccekre éhes közönség ezúttal rajta röhögött, köszönés nélkül elpárolgott.

Dafina magányosan járta az éjszakai várost, a kocsmákat, a koncerthelyeket, ahol Pellegrin néha felbukkant, és azon tűnődött, tud-e a férfi a pergő képkockákról meg a ragyogásról a teste körül, és hogy mások is látják-e azt, amit ő. De Pellegrinről mindenki olyanokat mondott Dafinának, hogy felszínes, beteg és kegyetlen, meg hogy gazdagok elkényeztetett gyereke, és Dafina hagyja őt a fenébe mielőbb. Ám neki nem volt hová mennie, azokon a filmkockákon volt az otthona, az igazi élete, ahová Pellegrin, nem tudni, miért, nem engedte be.

Mígnem egyszer, éppen Szentiván napján mégis megkönyörült rajta Pellegrin. A sörözőből, ahol népes társasággal ünnepelt, kiüzent az ajtóban álldogáló lánynak, hogy ha Dafina annyira akarja, hát legyenek együtt. Csakhogy amikor kilépett a kocsmából, egy taxi fékezett mellette, kiugrott belőle egy nő, akit Dafina még sohase látott, és betuszkolta Pellegrint a hátsó ülésre. Elhajtottak. Hamarosan gyerekek lettek.

Tizenöt év is eltelt, a szocializmus is elmúlt, mire Pellegrin és Dafina megint találkozott a déli forráságtól pihegő, kihalt Bartók Béla úton. Pellegrin tömött nejlonszatyorral fordult ki az áruházból. Azt beszélték róla, egy esküvői zenekarban dobol évek óta, és csak néha lép fel saját számokkal. Dafina akkor már kártyajóslást tanult. Szégyellte, hogy felszedett jó pár kilót, de úgy gondolta, virágos muszlinruhájában mégis vonzó és nőies. A férfi szinte kérkedett ősz borostájával és beteges soványságával, mintha azt akarná mondani, na, tessék, már nem vagyok gazdagok hülyegyereke, hanem igazi szegény. Amikor elhaladtak egymás mellett, nem köszönt, csak gúnyos vigyorral kellett magát, rázta a sovány csípőjét. De szavak nélkül azt mondta:

– Látod, semmim sem maradt, csak az a hazugság, hogy te még most is szerelmes vagy belém.

Dafina dühös lett:

– Te küzdötted le ide magad, a saját erődből! – felelte szavak nélkül. De mire a Szent Gellért téri villamosmegállóba ért, folytak a könnyei.

Még mindig a rácsos ablaknál állt, a sűrű, fojtó hársvirágillatban, amikor eszébe jutott, hogy most már be tudja hívni azt a filmet, amelyet Pellegrin teste eddig eltakart előle. Becsukta a szemét, mélyeket lélegzett... Lassan lelépdelt egy meredek lépcsőn, ahogy tanulta. Titkos ajtókat nyitott ki, labirintus zezgugos falai között haladt, végül egy aranytárgyaktól, kristályoktól, fura szerkezetektől ragyogó terembe ért. Ott állt Pellegrin. Nem volt egyetlen szőrszála sem. Papok vagy affélék voltak mindketten. Birodalmak sorsa fordult meg, csodás gyógyulások következtek be, hatalmas kötömbök emelkedtek a magasba, pártütők vallották be önként gyilkos szándékaikat, kizsendült a vetés, bőséges termést hoztak a földek, gazdagság és áldás áramlott népre, ha az uralkodó megparancsolta nekik, hogy végezzenek el bizonyos szertartásokat. Szorosan ölelték egymást, folytak a könnyeik a felgerjesztett mámoros örömtől – és ezt az örömet, amely sűrű, sárga erőtérré vált a testük körül, minél távolabbra ki kellett ter-

jeszteniük, hogy minden határt és akadályt és ellenállást eltöröljenek.

Eddig jutott Dafina, amikor csikordult a kulcs a zárban. A tisztfele maga előtt tolt egy színes tollakba és bőrnadrágba öltözött, félmeztelen fiatal férfit.

- Pellegrin nem jött el.
- Nem jött el... és üzent valamit?
- Nem. Semmit...
- Semmit – ismételte Dafina letörten.
- Nem volt alkalmas az a Pellegrin... – vigasztalta az egyenruhás.
- Nem volt alkalmas... És ez a... fajdkakas alkalmas?! – mutatott Dafina az ismeretlen ifjúra.

– Az unokaöcsém. Szerelmi bánata van – felelte nyájasan az őr, és rájuk zárta az ajtót.

Dafina először felbosszankodott: nem szerette, hogy mindig akad valaki, aki természetesnek veszi, hogy ingyen dolgozzon. De tudta, ha nem segít gyorsan a kis fickón, Monyókiék képesek őt is kitiltani a városból.

A rácson túl, a kihangosítón megszólalt a nyár mindent elsöpítő erotikus slágere, a Despacito. *Lassan, csak lassan* – okította a szerelmeskedés művészetét a kivetítőn két latin: egy rapforradalmár és egy szívtipró külsejű cumbriaénekes. A köves úton karneváli ruhás fiúk-lányok gyülekeztek a zenés-táncos felvonuláshoz.

Dafina mélyeket sóhajtott, hogy megnyugodjon, és most a mágia egy másik fontos szabályát alkalmazta, amely így hangzik: *Rögtönözz!* Némi hálával gondolt a torzan dübörgő zenére: nem kell töviről hegyire végighallgatnia egy másik boldogtalan szerelmes sirámain.

Elővette táskájából az aranyszínű szemceruzáját, és miután a fiúval félrehúzkodták a cella berendezési tárgyait, egy jókora téglalapot rajzolt a kövezetre.

– Táncoljunk! – nyújtotta a kezét a fiúnak.

Csigavonalban pörögtek-forogtak az arany négyszögön belül.

A testükkel rajzolt Fibonacci-spirál karjain haladtak, beljebb és beljebb – és minden negyednél máshonnan vizsgálta Dafina a fiú lelkét. Tisztított, átrendezett, összekapcsolt, leföldelt. Megpillantotta végül a fiú szívében azt a lányt is – metsző pontossággal tudta, hogy csak valami buta félreértés van köztük. Vagyis már csak az maradt.

– Utálom a félreértéseket! – dünnyögte maga elé a boszorkány.

Mutatta a fiúnak, hogy most a másik irányba forogjanak. Kifelé haladtak a spirálkarokon, vissza, vissza az időben, a kiterjedésben, és egyszerre csak érkeztek oda, ahol még nem történt meg az a butaság. Ekkor a rácsos ablakban felbukkant egy barna loboncos lányfej.

– Ő az? – kérdezte a boszorkány.

– Ő az – felelte a fiú.

– Na, akkor szaladj! – és dörömbölt az őrnek, hogy nyissa ki a cella ajtaját.

– És magával mi lesz?

– Semmi. Hazamegyek.

Néhány héttel később a boszorkány egy zenei portálon friss koncertfotót talált Pellegrinről. A mozdulatot, ahogy a férfi áhítattal a gitárja nyaka fölé hajolt, nem ismerte sehonnan, egyedül csak a behívott képkockákról. Aznap éjjel álmában egy kéz a testébe nyúlt, és letekert a szívéről egy szalagot, amelyen mindössze kilenc betű sorjázott: P e l l e g r i n.

---

¹ fóka: felmosófa ronggyal (a katonai szlengben)

Lőrincz P. Gabriella versei

Fogadom

*Hús vagy te is
Könnyű éghető
Nyomorúságodon osztozol velem
Mint az ágyon
Elférnél ha megpróbálnál
Mellém feküdni*

*A combomat markolod
Míg én végigsimítom a hátad
Csak nyomtalanul szerethetsz
Halkan*

*Hús vagyok
Romlandóságomon osztozok veled
Akár a sírhelyen*

Negyvenkettő

Szent László-év alkalmából

*Mint patakhhoz a szarvas
Ha szomjas
Uram úgy vágyom hozzád
Vegyél magadhoz itass meg*

*Az ellenség nem hiszi a létezésedet
Az én könnyeim is sósak
Mutasd meg akaratodat
Jaj ne vádoljalak*

*Nem csüggedhetek
Nem háboroghatok
Téged várlak megtartó Isten
Jaj ne vádoljalak*

*Ha minden vihar felém tornyosul
És egész világ fordul ellenem
Szüntelen dicsőítelek
Jaj ne vádoljalak*

*Énekelek
Te köszikla vagy Uram
Ha gyászolok ha összetörnek ha gyaláznak
Én szüntelen Téged várlak
Jaj ne vádoljalak
Nem csüggedek nem háborgok
Csak vágyok Hozzád
Szabadító Isten
Jaj ne vádolj*

Csak

*Mikor meghalok
Gyermekeim fekete kendőt
Köt fejemre
Mikor meghalok
Anyám mennyasszony fehérbe öltöztet
Mikor meghalok
A temető sűrűsödik meg velem
Nem számít hogy mikor
Csak az Isten
Csak a kegyelem*

Marton-Ady Edina

Félhét-napló

Hétfő

*halántékdobolás,
tapintható a lüktetés,
pulzáló félelem tarkód mögött,
a vánkoson, párna gödrében
anyám illata.
A sötétség hígított rémvalóság.*

Kedd

*gömbölyödik a fájdalom
nyaktörzsbe, izomba bújt,
a test rendetlen, torz halom csupán,
árnyékát indul megkeresni.
A fény sűrített állóképfolym*

Szerda

*hangyák zsibongó lábai, gondolatok,
anyám rámköszönt álmomban,
ujjai arcra fordították a teáscsészét.
A felhő sűrűsége ma enyém.*

Csütörtök

*egyedül fekszem a párnán,
álmom bronzszínű
kőhalom
A szél kifújta belőlünk az emberséget.*

Ébredés

*a lányok párban járnak
mondja a népi fáma,
én egyedül érkezem
hozzád,
dühöm meztelen,
a fekete kalapot viselem.
hideg melleim közt
elfolyt eső,
pupillád dinnye, éjmagos,
hangod kénes gázláng csupán,
vanszorgó létfossziliák vagyunk mind
hajszálvékony pókfonálon.*

Szeretlek

*Busszal utaztunk a határra.
A hajnal akár egy serdülő,
lusta kamasz.
Nyújtózott a táj,
nyurga végtagjai a fénynek
fölém hajoltak, kértek,
mint te,
mikor ajkaim mézíze izgat.
Hátulról forraló lélegzeted,
babahaj, lebbenő szegfűszeg illat,
vígőzből írod ki
nevünk elkevert betűit.*

Novák Valentin

Időfagyás

Mikszáth bizony nem tudott félreállni, hogy a mélybe száguldó mozgólépcsőn lerohanhassanak a türelmetlen suhancok, suttyók, süvölvények és senkiházi sihederek. Lépett balra, fordult oldalt, húzta be a hasát, toppant egyik lábáról a másikra, lépett le meg föl egyet-egyet, de e tőle szokatlan mozgásvihar mit sem ért.

– Hagyjad, Kálmán, majd kivárják a sorukat – nyugtatta a meglehetősen zavarba került anekdotamestert Petelei, a szűnyogdongájú kolléga, aki szovátai idegnyugtatót hagyta félbe, hogy Pest zűrében, zavarában stimulálja érzékeit.

– Igazad van, tulajdonképp. Mit rohannak ezek? Elrobognak a nagyságok mellett, Rákóczi lekirályozzák, s még a megálló betonjába mart településnevekről sem tudják, mi végre is vannak ott.¹ Pedig tudhatnák, hogy...

De hopp, a türelmetlen suhancok, suttyók, süvölvények és senkiházi sihederek lebucskáztak Mikszáth mellett, mert a lépcsőtorpanásból lett tehetetlenség akkora erővel préselte őket túl a mikszáthi pocakon, amekkorát nevetlenségük sem kölcsönözött nekik. Nyekkentek az alsóbb fokokon. Most tápászkodnak. Ontják magukból a szitkot. Főleg egyikőjükön köszörülnek a nyelveiket: azon, amelyikük a vészleállító gombra csapott...

A mozgólépcsőt egy utastársuk állította meg. Ha baleset történt, kérjük, jelezzék. A mozgólépcső indul, kapaszkodjanak a jövőbe...

– És tudtad, István, hogy ezek a legújabb vakondjáratban touló kocsik már maguktól közlekednek... Ha szerencsénk van, beállhatunk az üres vezetői állásba, s gyönyörködhetünk a sín pár kigyózásában.

– Nemrég nyílt meg a Pest–Vác vasútvonal², most meg a mélységet és végtelen magasságokat ostromolja a tudomány.

Exobolygókra vadászunk, gluonokat és kvarkokat³ hajhászunk. Közben majd' lelöknek a lépcsőről egy magyar író.

– Ne borongj emiatt, István, nem vettem a szívemre, olvas, aki olvas, a többiek meg vessenek magukra. Te, nem tudod, ki az a Tollas Xandra? A tizedik könyve jelent meg: Bermudában a Bahamákon... Alcíme: Szerelem a fövényen. Ötödik kiadás.

– Fogalmam sincs. Itt annyian vannak, mint a muszkák '49-ben, maradtam volna Szovátán. Képzeld, a múltkoriban átsétáltam onnét Parajdra, egyenesen a Halál-patakhöz. Tudod, az a sebes víz az, amit majd az Áprily fiú is megénekel – vagy már megénekelte?, úgy összezavarodtam ebben a novellai időközikenésben. Olyan édes annak az íze, mint valami életelixír, ki is köptem, meg ne savanyodjon bennem. Hozzám jobban illenek azok a dögletes, kénbűzös források, amik másokat meggyógyítanak, engem viszont gyomorgörcsre kárhoztatnak... Szerelem a fövényen... Mekkora ostobaság... Azt nézd, az meg is vette... Olvassa... Az Egy asszonyért meg, ki tudja, nyomdafestékhez jut-e valaha is...

– Ej, István, hagyd a keservet, nézd, van hely a kocsi elejébe, gyere, álljunk oda, hátha kellemetesebbek a perspektívák...

Kérem, vigyázzanak, az ajtók záródnak!

Fokozatosan gyorsult a szerelvény, nyomult a semmibe. Bár sejthető, hogy megállóba fut ki, de a bizonyosság sosem lehet százszázalékos. Budapest féregjáratain időutaztak polgárok, proletárok, megkékült-zöldült türelmetlen suhancok, suttyók, süvölvények és senkiházi sihederek. Most épp a Nagycsarnokot és a Gellért Szállót kötötte össze háromszázhuszonnyolc ember gondolata. A Duna alatt, mintha befagyott volna az idő, a kocsi lassítani kezdett. Vagy már közel a túlpárt? Vagy közel a vízbetörés? Vagy torlódás van a járatokban? Ellenvetés érkezik Budáról azonos vágányon? A szerelvény megállt. Lenyűgözve álltak az írófejedelmek a vezetőállásban. Két termékeny atyafi. Egy jobb hangulatú, mindig mosolyogtatni kész korpulens, és egy befelé élő, önmagát rágó keszeg, aki úgy döntött, inkább a történeteiben, és nem Istenen kéri számon: miért az örök, sorok közül is

előütőköző kedélybetegség? Miért a Halál-patakhoz zárandokol Székelyföldön?

Mikszáth egy patkányt látott osonni a sínközi árokban, s ettől szatíra közeli állapotba került. Föltette volna kérdéseit az újsághasábokon, éles, könnyörtelen humorral. Hány a patkány, melyik megállóban tenyészti őket, s mely éttermek asztalain lesznek majd szervírozva, ha már újra ilyen divatosak Budapesten? Készülnek-e a séfek az új kihívásokra? Hányféle a patkányrecept? Lesz-e továbbképzés? Indul-e tanulmányút Indiába ez ügyben? Petelei csak egy istenverte dögöt látott, majd annak elősorjázó pereputtyát. Megelőzve a veszteglő metrószerelvényt, a kilátástalan jövőt, az özönfajok győzelmét, a szétrágott, igazságtalan, elmúlással fertőzött világot mutatták... Végre kattant valami a kocsi gyomrában, a kocka el volt vetve, eljutnak márpedig a Gel-lértig még ebben az eonban.⁴ Egyet rúgott a gép, s szép lassan begurult a kanyar után felpompázó úrkikötőbe...

---

¹ Budapesten, a Rákóczi téri metrómegállóban a Rákóczi család birtokainak neve – Lednice, Csetnek, Tiszavasvár, Sárospatak – van felírva a falra.

² 1846. július 15-én

³ A kvarkok azok az elemi részecskék, amelyekből a mezonok és a barionok (például a proton és a neutron) felépülnek. A gluonok a kvarkok közötti erős kölcsönhatást közvetítő részecskék.

⁴ Az eon a földtörténeti időskálán a Föld történetének tagolásában a legnagyobb időegység.

Acsai Roland versei

Hanem

*Hanem csak egy szóval mondtam,
És meggyógyult a te lelked.
Hanem csak egy szóval mondtad,
És meggyógyult az én lelkem.*

*A polgárin csak hatan voltunk,
Plusz az anyakönyvvezető.
A tanúk, a két gyerek és mi.
Ez az irodai esküvő.*

*Meg a Szentlélek, az Isten,
És ott volt Jézus is fixen,
Túl a kétszázadik x-en.
Így mégsem voltunk kevesen.*

*És ott volt még a két igen.
Két igen. Ezerszeresen.
Meg a végén az az egy csók.
A szájunkkal tartott mennybolt.*

*Ez volt.
A mise
Fordítottja s színe,
Nyálunk szenteltvize.*

*Jövő s jelen.
Legyen világosság. Legyen.
Túl a felszólítójelen
Legyél velem.*

*Hanem csak egy szóval mondtad,
És meggyógyult az én lelkem.
Hanem csak egy szóval mondtam,
És meggyógyult a te lelked.*

A hajléktalan Jézus című szoborra

Azt mondják, én vagyok Jézus, a Megváltó.

*Pedig nem tudok semmit a megváltásról,
Maximum az üveg visszaváltásról,*

*Összeszedem az üres üvegeket,
Beviszem az üveg visszaváltóba,
És pénzt kapok értük,
Amit eliszok.
A bort szeretem a legjobban.
Állítólag az az én vérem.
Mármint Jézusé.
A kannás bor.*

*Sajnos nem minden üveg visszaváltható.
Azokat eldobálom.
Nem tudok semmit a megváltásról,
Csak az üveg visszaváltásról.*

*Én is csak egy üres üveg vagyok,
Ami valaha teli volt.
Magamat is szívesen visszaváltanám.
Kitisztítanának,
Aztán újra megtöltenének valami finom itallal.
Talán borral. Persze nem kannással.
Állítólag az Jézus vére, nem?*

*Talán ilyen lehet a megváltás.
Talán ez lenne a megváltás.*

*De én nem vagyok visszaváltható.
Sajnos
Nem vagyok visszaváltható.*

Üdvözlég

*Üdvözlég, Tímea,
Nagy eső esett,
Életem fotóján
Betaggeltelek.*

*Üdvözlég, Tímea,
Az Úr van veled.
Zölden világít most
A Messengered.*

*Áldott vagy te az,
Áldott vagy te ez,
Az ég wifije
Mindig ingyenes.*

Gáspár Ferenc

Szívek a szemben

Daniella Mercatót már csak az érdekelte, hogyan tűnhet el. Az addig higgadtan cselekvő nő hirtelen ideges lett. A nyakláncot először a zsebébe gyúrta, majd elővette, és a halottra dobta. Aztán megint mást gondolt, és újra a zsebébe dugta.

Ez az egyetlen ismertetőjele, gondolta. Ez az ostoba nyaklánc, Krisztus a kereszttel. Különbözik meg ugyanolyan ruhát visel, mint bármelyikünk. Hacsak nincs anyajegye, jutott eszébe, és ettől még idegesebb lett. Késével szétvágta a férfi ingét, feltárult előtte a szőrtelen mellkas, a halvány kávészínű bőr.

Sehol semmi... Sietni kellene, gondolta, már pirkad, hamarosan jönnek a koporsóért. Nézzük a nadrágját! Daniella Mercato ügyes metszésekkel nyeste szét a farmert. A halott jobb combján végül megpillantotta, amit keresett. Ráöntötte a barna foltra a maradék sósavat az üvegből, de nem nézte meg, hogy roncsol a méreg. Előrántotta a férfi pénztárcáját. Hadd higgyék, hogy rablógylósság történt...

Persze ez teljesen ésszerűtlen, gondolta már menekülés közben, átvágva a széles sugárúton. Az autók eszeveszetten dudáltak, mint mindig, de a forró levegőben ezúttal nem a kipufogók bűzét érezte, hanem a sósavtól szétmart hús szagát. E szag hazáig kísért. Az álma járt az eszébe: meggyilkolt öccsét látta maga előtt, ragasztószalaggal betekerve, élettelenül heverve, millió tűszúrással a nyakán; majd a másik arcot, akit felismerhetetlenné tett a sósav.

– Hol jártál? – kérdezte az anyja, amint belépett az ajtón. A szűk konyhát belepte a gőz meg a fűszerek, a koriander és a mustár élmélyítő illata.

– Találkoztam valakivel – mondta gyorsan, és besurrant a fürdőszobába.

– Már kora reggel?! – hallotta maga mögött a mérges hangot.

A zuhany alatt újból megrohanták az álmképek. Megint látta az öccsét: ezúttal boldogan mosolygott, és az első munkájával szerzett papírpénzeket morzsolgatta az ujjai között. S hallotta apja hangját is. Rossz vége lesz ennek, mondta az öreg.

– Becsületes munkával szereztem.

– Persze, dílerkedéssel.

– Nem vagyok díler.

– Akkor honnan ez a rengeteg pénz?

– Valaki megkért, hogy vigyek el valamit valahová.

– Na, ezt a dumát inkább meg sem hallottam.

Apja elfordult, és bekapcsolta a tévét.

– Hidd el, hogy nem...

– Mit higgyek? Más egy évben nem keres ennyit. És akkor jössz ezzel a hülye szöveggel.

Daniella biztos volt a dolgában. Sok halottat látott már életében, mindegyiket tűszúrásokkal végezték ki, és mindnek ragasztószalagot tekertek a fejére. Manilában ez így szokás, így végzik azok a dílerok, akik nem tartoznak egyik bandához sem. Magányos farkasok, megpróbálnak ideig-óráig megélni. A gazembernek, akit megölt, ugyanígy bántak el a bátyjával, pont az előző napon... Azért virrasztott az ördög a koporsó mellett, azért találta egyedül, ezért tudott könnyen végezni vele. Daniellának, akármilyen zaklatott lelkiállapotban volt, mosolyognia kellett, mikor arra gondolt, mennyire könnyű dolga volt az ördöggel. Magában csak így nevezte a szurtos képűt. *Persze, rögtön el akart csábítani. Megkefélt volna a bátyja koporsóján. Már nem fog többet kéfélni.*

Gyorsan öltözködött, felkapta a táskáját, s már otthon sem volt. A vért a zuhany alatt lemosta magáról. Teljesen más cucokat kapott magára, újból az a hivatalba járó, tisztességes lány volt, aki tegnap. Kivágott ruháját a szekrénybe rejtette. A kést még korábban a csatornába dobta, amikor kilépett áldozata ajtaján. A sósavat otthagya. Gondolkozzanak csak rajta. *Az se baj, ha találnak ujjlenyomatot, hiszen nem szerepelek a bűnügyi nyilvántartásban, biztatta önmagát. Majd ezután benne leszel, ígérte meg egy hang a fejében...*

A Cubao állomáson szállt fel a metróra, ott, ahol máskor is szokott – a tolongásban, az izzadt testek között egy percre szinte el is felejtkezett a tettéről.

Daniella öccse éppen két hete halt meg. Álmában a nyolcadik napon jelent meg. Daniella újból mosolygott, még a manilai embertömeg szorításában is, ha eszébe jutott az álom. Először nagy fényesség lett, majd az öccse leereszkedett az égből. De nem csak úgy, egyszerűen, mint ahogyan a holtak szellemei szoktak. Mario egy kötélén mászott lefelé, amelynek felső vége a felhőkbe vészett. Vállából hófehér angyalszárnyak nőttek. Ám amikor leért, a szárnyak eltűntek. Kis, bozótos ligetben álltak, mintha kimentek volna a városból, a betonrengetegből. Ott, vele szembe fordulva mondta ki az ördög nevét. Hogy ő volt a gyilkosa. Kérte Daniellát, ne hagyja bosszulatlan a halálát.

Azóta készült a tetteire. Bár nem kellett sok előkészület, tudta, hogy Roberto bolondul a szoknyákért, ismerték is egymást, s Daniella mindig is tetszett a fiúnak. *Ördög, nem fiú...* Sósavat könnyű volt szereznie, a munkahelyén tartottak eleget. Hirtelen megijedt. *A Krisztus-kereszt!* jutott eszébe. *Nem vettem ki a ruhám zsebéből. Most ott van a szekrényben, a szoknyám mellett. Ha valaki megtalálja...* Igaz, más is hordhat keresztet a nyakában... De ilyen? Daniella emlékezett arra, mennyire furcsa benyomást tett rá, amikor először meglátta. A keresztre ugyanis nem Krisztus volt felfeszítve, hanem Michelangelo Dávidjának apró másolata.

– Honnan szerezted? – kérdezte Robertót. – Mi ez a marhaság?

– Nem marhaság – nevetett az ördög. – Nagyon is menő.

Akkor nem is beszéltek többet, mert Roberto felhúzta az orrát, és elment. *Azért megnézném a rokonait, mit szólnak majd, ha megtalálják a holttestét.* Daniella nem érzett semmiféle lelkiismeret-furdalást. *Megérdemelte, megérdemelte!* – ez az egy szó kattogott az agyában. Mert kinek vétett az öccse? Még tizenkilenc sem volt, egy ártatlan bárány. Mert dilerkedett? Manilában mindenki dilerkedik! Aki az utcán szemben jön, aki a metróban nyomul, aki

az irodában ül, és nyomkodja a billentyűket, az is! Mindenki díler! Az egész város díler! És nyomják az anyagot, csoda, hogy bármi is működik még. Hogy jár a metró. Hogy kinyitnak a hivatalok. Öccsét látta újfent, érezte selymes bőrét a tenyerén, látta, amint emelkednek súlyos pillái, amikor nevet, hallotta, amint sóhajt. *Szerelmes voltam az öcsémbe? Jaj, nem, dehogyis.*

Daniella Doroteo Josénál átszállt a zöld vonalra, Baclaran felé. Az embertömeg egyre nőtt. *Én megyek, vagy visz a tömeg?* Daniella néha úgy érezte, nincs is lába, csak úszik együtt az emberpéppel, ahogy a halrajok az óceánban. Egyszerre óriásplakátot pillantott meg. Michelangelo Dávidját ábrázolta, de kissé átalakítva. Dávid bal kezébe, a parittyá helyére dezodoros flakont montírozott az ügyes kezű grafikus. Daniellának feltűnt, hogy a szobor szembogarában pupillák helyett két kis szívet lát. Ezt eddig nem vette észre. Megint eszébe jutott Roberto keresztje, és akkor először érzett valami lelkiismeretfurdalás-félét. Mindenesetre megborzongott. *Fázom a metróban*, vigyorgott saját magán. *Talán nem kellett volna leönteni az arcát.* Daniella most kapcsolt, mekkora butaságot csinált. Hiszen úgyis tudják, hogy ő volt az! Roberto virrasztott a bátyja koporsójánál, ki más?! Teljesen fölösleges volt szétmaratni az arcát! Hogy is jutott eszébe? Látszik, hogy csak a bosszú vezette...

Tehát mindenki tudni fogja, hogy a nem szokványosan megölt áldozat teste Robertóé. És ha megtalálják nálam a kis keresztet Dáviddal, akkor tudni fogják, hogy én tettem. És akkor...

Daniella előbb fázott, most izzadni kezdett. A Centralnál lezállt. Nem tudta, hogyan került be az irodába. Mindenesetre leült a gép elé. Szeme előtt összefolytak a betűk. Gondolta, ki-capcsolódásképpen belenéz a hírekbe. Megnyitott egy kis képernyőt a monitor jobb felső sarkában. *Csak nem néz be a főnök...* Mindenféle érdektelen hírek mentek, reklámokkal megszakítva. *És még az anyajegyét is leöntöttem... Szörnyű halálom lesz...* Megpróbált visszatérni a munkájához. A kis képernyőt azért nyitva hagyta. Közben bejött a kollégája, aki udvarolt neki. *Ki nem udvarol nekem...*

Carlo kávéval kínálta, fecsegett valamit az időjárásról meg a főnökség legújabb terveiről. Aztán kiment. A szemközti asztalnál Violetta dolgozott, mondott neki valamit, de nem értette, csak a száját látta tátogni, és hogy egyre gyorsabban és idegesebben beszél.

Baj van, gondolta Daniella, *nagy baj*. És akkor valahonnét, egészen messziről meghallotta a bemondó hangját. A kis képernyőn pedig az öccse két héttel ezelőtti képét látta, ragasztószalaggal a fején. És a hang azt mondta, hogy kitudódott, ki ölte meg Mario Mercatót. Teljesen véletlenül derült ki, mondta a hang, mert ebben a szörnyű maffiaháborúban a legtöbbször senki nem tudja, hogy kit és miért gyilkolnak meg. De mert az egyik maffia egy darabig azt hitte, hogy Mario az ő emberük volt, elrabolták az ellenséges társaság főnökének a lányát – azok pedig, békés szándékuk jeléül, illetve hogy a nőt visszaszerezzék, elárulták, ki a gyilkos és ki az áldozat. A gyilkos Hugó la Fontaine-t már le is fejezte a konkurens.

Terrible, mondta a szpíker, és kifejezte abbéli reményét, hogy holnap jobb hírekkel szolgálhat.

Daniella aznap gépiesen végezte a munkáját. Egy idő után a hangokat is meghallotta, értette, mit mond a szemben ülő kolléganője, és kedvesen válaszolgatott a neki udvarló fiúnak. Csak hazafelé menet, a metrón tűnt fel, hogy a dezodorreklámos Dávid szemében megmozdultak a szívek. Lüktettek, akár az igaziak. Már érezte a tűszúrásokat az arcán.

Magyar Eszter Csenge versei

Tárgytalan

*Meghúzódttál arcom közepén.
Akkor egy kéményből szálltam ki,
bent felejtettem fekete tollaimat.
Az ereszek alatt guggoló alakok
keskeny fénycsóváként kotródtak el –
félholdjaikban árnyékként hasalunk.*

*Messzire figyelek, túl közel hajoltál.
Hallgatásod hangerejét
egy indulástól ódzkodó motor zúgása
a maximumra tekeri.
Az idő tartószíját magunkra kell kapcsolnunk,
nincs megállás,
összefűrt csontjaink zörögnek a huzattól.*

*S amikor arcunkat már elég szélesre fújta a szél,
bőrünk alá ereszkedünk fakó molylepkeszárnyakon:
összegömbölyödnek a körvonalak,
rövidlátó vaktérképek vagyunk,
hogy kitömjük az elgurult üveggolyót.*

Keresztutak

*Örület, mennyire nem létezik
többé az a bolygó, amelyik
két, egymásra merőleges utcából
állt mindössze.*

*„Az út! Az számít igazán!” – mondogattad
mindig, amikor összefutottunk a metszéspontban,
ez volt az egyetlen közhely, amely
szerinted kétségtől illett hozzánk,
egyik rövidebb volt, mint a másik,
de legalább mindkettőt nagy emberekről nevezték el,
csöndben ültünk a járdaszegélyen,
ám cseppet sem tisztelettudóan,
mit nekünk nagy emberek,
mi már csak a pókokkal cimborálunk,
egymáson keresztülvetett lábbal
de már keresztbefont karral,
mely a távolodást előlegezi meg,*

*s hogy mennyit ért meg nekünk az a nyáresti,
izzadtságtól tapadós pillanat?
kb. annyit, mint a csillagoknak
mások elfojtott vágyai, hogy
összeköthessék őket,
és kirajzolódhasson
egy emberevő pókháló
a fonalas égen,
ujjbegyeink mágnesesek,
vonzák az ellentétes töltésű, idegen ujjakat,
ám ahogy véget ér a feszült várakozás,
kiterített bőrünk csillagpórusai szétkapcsolódnak,
s az érintkezés pillanatába még meg sem érkezve
hazatérünk,*

*minden alkalommal
egyre világosabb,
csak akkor menekülhetünk meg az ébredéstől,
ha alvajáróknak tettetjük magunkat,
és ezt a szegecselt mennyezetet kémleljük,
pontosabban a háztömb és a templom között
elnyúló égszalagot,
egymásból sem kérünk
még fél adagot sem,
csak tág pupillákat,
szótlan ajkakát
és hajtogatható bőrcsíkokat.*

*Mondták már neked, hogy egy elhagyatott
pókháló maradéka vagy?
Alkotód lelécelt, és az áldozat fogalmát sem ismered,
de legalább egy gyufaszál fényéből erőt merítve
a földre eresztéd fonalas árnyékodat,
társasjátéokra alkalmas foltja egyre nő,
ott egymásra merőlegesen megpihenhetünk,
tizenhat láb egyidejű mozdulatlanságában,
ahol már nincs különbség háló és szövőmesterek között,
s az utolsó szó jogán félmosolyod mögül
a fehér füstfűzér kiszalad,
a felégetett keresztúton
egy árva gyufaszál sem marad.*

Vágott verzióink

Egy másik Edwardnak

*Kezdenek érdekelni a kontrasztok, melyeket
magad köré teremtesz.
Mintha nem kellene már küzdeni többé
az életben maradásért.
Homlokodból kisimítod szélcsókoltá gubancaid,
hajamban nyugszol, csorgatod a véred.
Látlak.
Karcoktól tarka arcod rovátkái kirajzolódnak.
Közös valóságunk határait keressük egyre,
az álomsövény és a műemlékek tövében megbúvó moha
égtáj-választásában érnek össze utoljára
egymáshoz bénult ujjaink,
arcunk tükröződik fémes kezeid hideg csattogásában.*

*Egy lottószelvény hátuljára rajzoltam fel a szerelmiünket:
ahogy ollókezeinkkel egymás szavába vágunk
(hisz mi csak jelbeszéddel kommunikálunk) –
láthatatlan varázstollal ábrázoltam mindezt, hogy
csak egy bizonyos megvilágításban
kapaszkodhassunk meg egyszer majd újra egymásban,
járjunk szerencsével,
az első pillanat
emlékszigetén
el kell vágni azt, ami túl hirtelen születik, és
egy helyben reszkető testtel
elnézni
lábnyomaink tovavándorlását.*

Aknai Péter

Csuklógyakorlatok

(Részlet)

Jani bá' akkor kattant be teljesen, amikor Gaál szakmunkástanulónak felnyomtam a drótkefét. A szakoktató épp a lánghegesztési technikát vezette elő, az előírásnak megfelelő védőöltözetben: hosszú szárú, az alkart is védő kesztyű, bakancs, bőrkötény, hegesztőszemüveg. Körbeálltuk, és figyeltük a mestert. Illetve én csak úgy tettem, mintha figyelnék, de az igazság az: még mindig haragudtam Gaálra, amiért beköpött, hogy olvasok a vashulladék-lerakónál ahelyett, hogy a hegesztési gyakorlathoz keresnék fémdarabokat. Szerettem volna bosszút állni rajta, de nem jutott eszembe semmi.

– Csinálhattok ilyen simogató, félkörös mozdulatokat, finoman, csuklóból, ha látjátok, hogy már folyós a fém. A felületnek fémtisztának kell lenni, nem lehet rozsdás, szutykos. Ami a technikát illeti: van, aki kövérebb-soványabb nyolcasokat rajzol az anyag fölött, az is jó, attól függ, milyen széles varrat kell. Amúgy nem a lángban van a legmagasabb hőmérséklet, hanem a hegytől két-három milliméterre. Mindegyik technika jó lehet, ezt nektek kell kitapasztalni, a gyakorlás a lényeg, ezt megtanulni csak gyakorlással lehet – magyarázta Jani bá', amikor egy hirtelen ötlettől vezérelve felnyomtam Gaálnak a drótkefét, mire velőtrázó sikoltás hagyta el a torkát.

Gyorsan peregtek az események: Jani bá' felcsapta védőszemüvege rostélyát, s azonnal kiszúrta nyolcunk közül Gaált, amint humorít üvöltés közben. Nem érdekelte, hogy ki mit és miért kezdett, ki folytatta, ki hazudik, ki nem, csak Gaál inast látta maga előtt, mint megsemmisítendő célpontot. Megindult, akár egy terminátor, ami esetében különösen rémisztő volt, mert amúgy jámbor, halk szavú embernek ismertük meg. De van az a fajta jámbor ember, aki csak nyel, nyel, visszafojt, keveset be-

szél, nehezen szabadul a súlyos lelki rakománytól... Nemrég léptették elő szakoktatóvá, az meg valamiféle tanárság már, és egy pedagógus nem viselkedhet bárdolatlanul, mint a szakmunkások többsége. Ráadásul a tanársággal is kacérkodott, nagyon szeretett volna szaktanár lenni a szakmunkásképzőben, komolyan gondolkodott a főiskolai továbbképzésen. De Gaál szakmunkástanuló sok volt neki – ő volt az utolsó olvadó acélcsepp a lélek hegesztőpisztolyának lángjában.

Gaál torkából még szakadt az üvöltés, de félúton már rájött, hogy nem kellett volna, s hogy jobban jár, ha befelé üvölt. Jani bá' feje vörös lett – hegesztés közben amúgy is kimelegedett –, hörgött, nem lehetett tisztán érteni, csak azt lehetett kihallani, hogy *az anyád kettébaszott hétszentségit*, és igyekezett az inast torkon ragadni kesztyűs kezével, ahogy azt Darth Vader is tenné hasonló esetben. Sikerült neki, meglett a torok.

Gaál innentől kezdve a halál rokona, sőt a fia: mesterünk fogta a nyakát, tartotta a koponyát az állkapocs alatt, hogy ne lengjen ki a fej, és önkívületben ütötte a szerencsétlent a hegesztőpisztollyal, ahol éppen érte. Gaál a kezével a fejét igyekezett védeni – inkább kevesebb, mint több sikerrel. Erejéből mindössze annyira futotta, hogy elkapta a pisztoly csövét, s azt rángatták ide-oda – mondani sem kell, a szakoktató nyerte meg a csörtét. A fúvóka letört, a csöve elhajlott és a szakmunkástanuló kezében maradt, de legalább már nem égett, csak a disszugáz ömlött a csonkból, szúrós szagával kitöltve a tanműhelyt.

Gaál hátrált, de közel volt mögötte a két bádogszekrény közti beugró, ahol mindennek vége lett volna, ha hősünket nem szeretik az égiek. De szerették, mert dulakodás közben rájuk dőlt a kétágú létra, ami elsodorta a szakmunkástanulót az eszelőssé vált szakoktató csapásai elől. Gaál ekkor már a földön fetrengett, lába belegabalyodott a létra láncába, Jani bá' pedig, ahogy nagy lendülettel utána hajolt, hogy tovább verje a csapdába esett nyomorultat, lefejelte a satupadot. Keményen.

A szakoktató megtántorodott, Gaál pedig kihasználta az ütemiesést; hajtotta az életösztone, hát átvergődött a létrán, majd a

támolygó Jani bá' lábai között is, akinek csak annyi ereje maradt, hogy néhányat még rúgjon a szakmunkástanuló után. De Gaál már látta a fényt a tanműhely ajtaján túl, s bár erősen húzta a lábát, nem vett vissza a tempóból, pillanatok alatt kint volt a virágillatú tavaszban. Megmenekült.

A tusa véget ért.

Gaál futását követően mesterünk valamelyest lecsillapodott. Kifejezetten jól tett neki a satupad okozta majdnem-knock-out, mintha ettől ugrott volna helyre a normál agyműködése. Átvil-lant az agyán, hogy börtönbe is kerülhet, ha az ipari tanulónak valami baja esik, akkor pedig már nemcsak a szakoktatóságnak, hanem a tanárságnak is búcsút mondhat. Idegesen visszasétált a műhelybe; mi a hatótávolságán kívül maradtunk. Aztán, a jelenet okozta bénultságból felocsúdva, elkezdtünk sertepertélni a műhelyben. Mindenekelőtt elzártuk az acetiléngázt és az oxigént a még mindig sziszegő csonka hegesztőpisztolyból.

A nagy zajra átjött Pista bácsi a szomszéd bádogosműhelyből. Láta a dúlás nyomait, a megtört szakoktatót, a sántítva menekülő inast. Gyorsan összerakta, mi történt. Megvetően nézett végig rajtunk. Egy pissenést sem lehetett hallani.

– Sóbányába küldeném az összes pernahajdert egytől egyig! – közölte velünk, aztán rám szegezte a tekintetét. Innentől kezdve nagyjából tudtam, mi fog következni.

– Melyik volt az? – kérdezte Pista bácsi.

– Gaál – motyogta maga elé a stokira roskadó Jani bá', és le sem vette a szemét a kukából kikacsintó kefiresdobozról.

– A vadhajás is benne volt? – kérdezte az öreg bádogos azzal a tőle megszokott elhúzott szájjal, ami nála a megvetés biztos jele.

– Szerinted, Pista bácsi? – kérdezett vissza a szakoktató.

A „vadhajás” én voltam. Egy viszkető, apró tüske a nyugdíjas bádogos kérges tenyerében; mindig is olyan érzésem volt, hogy bármikor képes lenne szájon vágni. A hosszú haj maga volt az eredendő bűn nála, ami összeforrt az engedetlenséggel, hanyagsággal és mindenféle lumpen dekadenciával. A bádogosműhelyben azt beszélték, Pista bácsi brigádvezető korában senkinek nem

engedte meg a hosszú haját, sőt már az inasok hosszú pajesza is ingerelte, ezért előszeretettel cibálta – széles technikai repertóár állt rendelkezésére. Helyzetemet tovább súlyosbította, hogy esetemben az amúgy teljesen anakronisztikus osztályidegenség is makacsul tartotta magát, szüleim ugyanis mindketten pedagógusok, apám pedig egyenesen magas értelmiségi. Professzor. Na mármost: milyen minőségű lehet az a gyerek, aki ilyen családi háttérrel szakmunkásképzőbe kerül?

Soha nem tudtam haragudni rá, mert amúgy nem volt rossz ember, csak kissé ostoba; agytekevényeibe beleégett a szocializmus négy évtizedes agymosása, amin a rendszerváltozás csak rontott: mindennap megsiratta a tejjel-mézzel folyó kádári Magyarországot.

– Aknai! – élénkült meg Jani bá’ – Elmész a Gaálért! – adta parancsba. – A büfében megtalálod.

Ez utóbbit magamtól is tudtam. Már kintről észrevettem. Az üvegfalnál ült, egy morzsás, véres zsebkendővel borított asztalnál, bakancsos lábát keresztbe fonva pihentette a szomszéd széken, s közben füstkarikákat fújt.

Amikor meglátott, úgy felpattant, mintha Jani bá’ jelent volna meg, hegesztőpisztollyal a kezében. Kirúgta a lába alól a széket, rám ugrott, megfogta a munkászubonyom gallérját, s ballal úgy behúzott gyomorszájra, hogy rögtön öklendezni kezdtem. Fájt, de éreztem, hogy nem teljes erőből üt: visszafogta a karját, és egészen behajolt az arcomba, a cigije már-már hozzám ért, úgy sziszegte:

– Ez volt az utolsó húzásod, kisköcsög, ugye tudod?! – lihegte.
– Nem elég, hogy Jani bá’ majdnem agyonvert miattad, ezt nézd meg, geci, ezt, ezt... – elengedte a gallérom, és mutatta füle mögött a felrepedt bőrt, a még vérző, zúzott sebet. Aztán felhúzta a nadrágját, és a lábszárát mutatta: kéken és lilában játszó dudorokat láttam a sípcsontján.

Sajnáltam. Gaált is, és Jani bá’-t is. Rossz volt a lelkiismeretem, de nehéz volt egyből bocsánatot kérni.

– Figyelj, semmi nem történt volna, ha nem nyomsz fel. Miért zavart az téged, hogy én olvasok? Van, aki cigizik, van, aki por-

nóújságot nézeget, rejszol a budiban. Én olvasok. Mit zavar ez téged, de tényleg? Mintha te lennél a munka hőse.

Gaál nem szólt semmit, visszaült az asztalhoz, felrakta lábát a szomszéd székre, és rágyújtott egy újabb cigarettára, úgy figyelte a nagy kirakatüvegen keresztül a villányi hegyek párás kontúrjait.

Megnyugodtam. Nem esett komoly baja: megúsza pár zúzódással a koponyáján és a lábán. Neki amúgy sohasem esett baja: léphetett rozsdás szögbe, durranhatott el petárda a zsebében, csaphatta meg a kétszázhusz volt – amitől saját bevallása szerint csak a fa...a állt fel –, és ő volt az egyetlen, aki nem lett rosszul a vállalati menza szalmonellás máglyarakásától sem. Más kérdés, hogy azt hazudta, ő is rosszul van, csak hogy ne kelljen iskolába mennie. De ez már egy másik történet.

KETT-GROZA JÁNOS festménye

A technikus hadbiztos

Szemjon Izrailevics Lipkin poémája
Lángi Péter fordításában

(Részlet)

4.

– *A hazáért! Sztálinért!* –

Így rohant a sztyeppén szembe a páncélautókkal

A sápadt század parancsnoka,

Aki az utolsó csepp véréig kitartott a cseresznyésekben.

Te ismerted őt: Ceren Pjurbejev,

A politikai munkások büszkesége, a példás lovas katona,

Akinek a legbarnább az arca a hadosztályban,

Akinek legfehérebbek a fogai és a nyakszegélye,

Akinek a barnaság hámja alatt

Mozgásban vannak kidudorodó kerek arccsontjai.

Kis termetű, a kemény nemezköpenyben rendesen üli meg a lovat,

Habár egy suta formájú páncéltörő fegyver van nála.

A páncélautó fedélzeti részére lő.

Szégyelli magát miattunk, maga miatt, nemzetsége miatt,

A miatt az anyatej miatt,

Melyet a verejtékező mellekből ivott,

Hinni akarja, hogy ő mozgósítani tudja a harcosokat,

De mindannyian menekülnek, menekülnek.

És csak te nézed megbabonázva, s látod,

Pjurbejev feje sárga egyensapkástól

Levállik a fekete köpenyről,

A ló megremeg, s a nemezköpeny

Még tovább ül a nyeregben...

Idő! Mi vagy te? Pillanat vagy örökkévalóság?

Nemzetség! Mi vagy te? Egész vagy rész?

Tanult nővére ezen a reggelen

*Az ulusz¹ sátrában olvasta apjának
A Cerentől kapott háromszögletű levelet.
A megtépett szakállú, reménytelenül beteg csobán¹
Udvariasan bólogatott
Fia jól összerakott szavaira,
A fiú feje pedig a doni fűben gurult.
Beköszöntött az új, a '41-es évre virradó éjszaka.
Nővérét és az egész uluszt² és az egész kalmük nemzetséget
Elviszik autókön, majd fűthető tehergépkocsikon Szibériába.
De vajon létezhet-e nélküliük a sztyeppe fű,
De vajon létezhet-e nélküliük a földön az emberiség,
Ha hiányzik bár egyetlen,
Sőt akár a legkisebb törzse?
De te mit tudsz erről, technikus hadbiztos?
Te nem mozdulsz, az idő, mint folyó víz téged.
Életben maradsz, állni fogsz,
Nem úgy, mint most, a menekülés tébolyában,
Hanem feszült, hivatalos várakozás közben,
Egy szürke, sáros téli reggelen,
Sztálingrád alatt egy leégett állomáson.
Megállapítod a kíséret értelmetlen összeállítását
A fűtött tehergépkocsi börtönablakából,
Megállva egy forró vizes csappal szemben,
Ferdevágású szemek néznek rád,
Színük, mint a reszelővel élesített acélé.
Ilyen szemekkel néznek a fajtiszta lovak,
Mikor a háromtonnással, alkalmatlanságuk miatt
Húskombinátba szállítják őket.
Ilyen szemekkel néz a föld bánata, maga,
Mely végtelen, mint az idő
Vagy mint a sztyepp.
Talán ezt nézi Ceren nővére,
A művelt Nyina Pjurbejevna,
A mindig pontos tanárnő,
Akinék oly hosszú a copfja, s aki oly vékony,*

*S akinek határozott véleménye van a szeretetről,
A mondattanról, a kulturáltságról.*

Bőröndjében –

Személyenként ugyanis

Egy bőröndöt engedélyeztek –

Igazolás a posztumusz kitüntetett fivére

Hősi csillagjáról,

Egy könyv, népi, buddhista eposz,

Melyet ismert orosz művész illusztrált,

Némi fehérnemű és ruha,

Egy csomag filteres tea,

És se egy szeletke kenyér, becsapni az éhes gyomrot,

Se egy fűszál, se egy ürge.

Lehet, hogy

Az elhunyt szülők még az ürgét is a kazánba dobták.

Ugyanezen a fűtött tehergépkocsin volt

A telt, erős, gömbölyű farú,

Aranyfogú Tyegrjás Bimbajeva,

Nemrég még jelentős szakszervezeti személyiség,

Négy gyermek anyja, felesége az áruló rendőrnek,

Aki elinalt a németekkel.

Megértette, hogy őt feltétlen száműzik,

S erre idejében felkészült,

Őt bőröndje tele van szövetségi konzervekkel,

Van kolbásza, vannak koncentrátumai.

Teljes szívéből

Felajánl egy doboz konzervet a barátnőjének.

Felajánl egy doboz konzervet a hős nővérének,

De az nem fogadja el.

– Fogadd el! Fogadd el! – kiabálják az öregasszonyok –,

Egy nemzetségből valók vagyunk, egy vérből valók! –

De az nem fogadja el.

– Fogadd el! Fogadd el! – kiabálják a lapos mellű fiatalasszonyok –,

Talán felelős a férjéért?

Nos, te hogy ítéled meg, technikus hadbiztos?

*(Egyébként akkor már százados vagy.)
Látod te ezt a gépkocsit?
Hallod te ezt a szóváltást?
Állítsd meg a különítményt a száműzött nemzetséggel:
Egy nemzetségnek, ha mégoly kicsinek is, a teljes halála,
Dicstelen vége az emberiségnek!
Állítsd meg a különítményt, állítsd meg!
Másként bűnös vagy te is, te is, te is, te is bűnös vagy!
Halló! Mire gondolsz? A némethez akarsz kerülni?
Csakis téged vár!
No, ülj be a kocsiba, itt, ebbe!
Egy fütty a ló hátáról,
A felpörgetett fűben, az általános futás közepette
Parancsot ad neked Zadnyepruk hadnagy,
Akinak az ezrede szétszóródott, mint a homok,
A sztyeppi homok.
S te már a szerkesztőségi kocsiban vagy,
S beleütközöl a sapkád ellenzőjével a nyomdagép emelőkarjába.
A szedők, korosabb katonák,
Tartják a szedőszekrényben ugráló betűket.
Kiderül, hogy a gépkocsivezető – Pomazan.
Az autó szintén menekülésbe kezdett,
S a fekete ponyván kivágott ablakocskában
Egy pillanatra feltűnik a lovon vágató Zadnyepruk,
Aki parancsnok módra integet szabad kezével,
A vörös fűz alatti mélyedésben pedig –
Zokszó nélkül – utolsó álmába merült
A három hónapos csikó: bizonyára ugyanaz,
Amely hajnalban lábujjhegyen kimászott a Donból.*

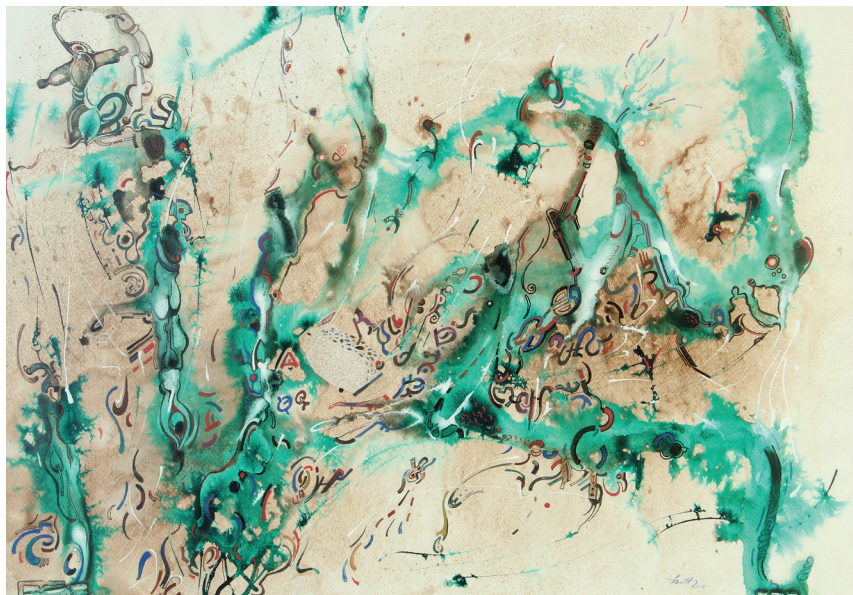
¹ csobán: hegyi pásztor

² ulusz: falu Szibériában

SZEMJONIZRAILEVICS LIPKIN (1911, Ogyessza – 2003, Peregyelkino)

Zsidó kisiparoscsalád sarja. 1929-ben Bagrickij tanácsára költözik Moszkvába, Főiskolát végez, megtanul perzsául. A 2. világháborút végigharcolja.

1934-től folyamatosan fordítja a nagy keleti eposzokat orosz nyelvre (az akkád Gilgames, a kalmük Dzsangár, a kirgiz Manasz stb.) Ekkortól tagja az orosz írószövetségnek. Regénye (Dekád), visszaemlékezései (Mandelstam, Grosszman stb.), fordításai mellett versei is jelentősek, de nem jelenhettek meg folyamatosan. A '60-s években újra publikálhatott, de a '70-es években megrótták, mert szamizdatban is lejöttek írásai. 1979-ben viszont ő lépett ki az írószövetségből több társával együtt, így tiltakozott mások kizárása miatt. Ekkor külföldön jelentek meg művei. 1986-ban állt helyre írószövetségi tagsága. Munkássága a mellőzöttség miatt még nem ismert olyan mértékben, amennyire érdemes lenne rá.

KETT-GROZA JÁNOS *festménye*

Mercedes Lauenstein

éjszakánként

(regényrészlet)

Muth Ágota Gizella fordításában

Daniel

Hétfő hajnalban, 3:53 körül

A ház egy csendes lakónegyed éjszakánként kihalt útkereszteződésében áll, előtte buszmegálló és hirdetőoszlop. Az egyik első emeleti lakásban a félig behúzott, lenszínű függöny mögött fény látszik, a mennyezetről csupasz villanykörte lóg. A kapucsengő hangosan és élesen szól. A kilincs megrándul, amint lenyomom, de a ház kapuja nehezen nyílik ki, visszatartja egy útjában lévő söröskupak. A lépcső szürkésfehér műmárvány. Az első emeleten harmincas, vékony, magas fickó jelenik meg, sötét haja a homlokába hull. Kis pocakja van és lányos válla, viszont szögletes arca. Szürke póló, sötét mackónadrág, piros zokni.

– Aha – mondja, amikor elkezdek magyarázkodni a felbukkanásom miatt. – És működik ez? Beengednek az emberek, vagy én vagyok az első?

– Hát igen, néha elvétem a csengőt, és valahol felgyullad a fény, ekkor tudom, hogy felébresztettem valakit. Olyankor gyorsan elszaladok. Máskor egy világos ablak mögött semmi mozgás, noha jó helyre csengettem, az ember többnyire hallja letről. Talán senki sincs otthon, és a lámpa csak azért ég, hogy visszatartsa a betörőket. Mások nem veszik a fáradságot, hogy kinézzenek, mert azt gondolják, hogy valami részeg szórakozik.

– Azért kissé ijesztő, amit művelsz. Megrémitett, ahogy ott álltál, és figyeltél engem.

– Más kikapcsolja a csengőt éjszakára. Meg a telefont is.

- Igazán, más így tesz?
- Aki pokolba kívánja a hivatlan vendéget.
- Erre nem is gondoltam.
- Na, mindenesetre tíz világos ablakból három, ha kinyílik.
- Most kérdezgetni akarsz?
- Ha nincs ellenedre, igen.
- Oké, akkor gyere be. Danielnek hívnak.

Kicsit dohos a levegő Danielnél – zoknik, dezodor és cigaretta –, az előszoba linóleumpadlóján összevissza hevernek a tisztítóeszközök, balra két csukott ajtó, jobbra is egy, szemben pedig az ő szobája, plafonról lógó csupasz villanykörtevel.

A falról itt-ott potyog a vakolat. Az ablak előtt elnyűtt, sötétbarna bőrkanapé, előtte egyszerű, alacsony faasztal. Egy sörösüvegben műanyag virág, ilyeneket lehet nyerni a vásári céllövöldében. A szobaajtó melletti sarokban elektromos dob.

- Zenész vagy?
- Dobolok egy zenekarban, musicaleket játszunk.
- Milyen musicaleket?
- Legutóbb a Macskákkal turnéztunk.

Daniel három éve lakik Münchenben, korábban fiatalkori szerelmével, Léával élt, a lány szülővárosában, Nancyban. Tizenkét éve voltak együtt, amikor a lánynak hirtelen új barátja lett.

– Korábban nem gondol erre az ember, de ha már megtörténik, utána minden gyorsan megy. Egy szerdai napon éppen visszatértem a turnéről: akkor mondta, hogy van valakije. Teljesen nyugodtan közölte. Világos. Neki volt ideje felkészülni rá. Nekem ellenben nem.

Daniel rögtön újabb turnéra indult. Ekkor itt, Münchenben keresett szobát, mert itt él néhány barátja. Háromszobás a lakás, megosztja egy középkorú férfival, aki szintén gyakran utazik, és informatikával foglalkozik. Ritkán találkoznak, nem sokat tudnak egymásról.

Mindezt állva meséli Daniel, illetve én állok, ő pedig előre-hát-ra hintázik, kezét szinte lengéscsillapítóként a falnak támasztva.

- Leülhetnénk?

– Ó, persze, egészen megfeledkeztem erről.

Leülünk a bőrknapéra.

– Kérsz egy italt?

– Alkohollal?

– Megnézem, mi van itthon.

Felemelkedik, és kimegy a szobából. Csapódik a hűtőszekrény ajtaja. Rosszul érzem magam. Bánt a fény. A csupasz villanykörte mindig kellemetlen, mert túl erősen világít. Ez ráadásul energia-takarékos, és olyan hangulatot kölcsönöz a szobának, mintha egy autópálya alagútjában lennénk. Daniel ismét megjelenik az ajtóban.

– Tejet vagy whiskyt?

Tejet? Ki iszik üres tejet? Istálló, tehenek meleg lehelete és egy darab kenyér képe ugrik be. Hideg tej. Igen, talán mégis hideg tejet innék.

– Tejet kérek, és bele egy csepp whiskyt.

– Ez már majdnem olyan lötty, mint amit az a csávó iszik A nagy Lebowskiban.

– Lehet.

Kék pöttyös, repedt bögrét hoz.

– Sajnálom, nincs tiszta poharam.

Iszom egy kortyot. Nem rossz. Aztán megkérdezem Danielt, van-e új barátnője. Komikusnak véli a kérdést, legalábbis úgy néz rám. Megremeg az orra. Két szeplő van rajta, vagy csak két májfolt, ha ezeket orvosilag egyáltalán meg lehet különböztetni egymástól.

– Nem véletlenül csinálod ezt a dolgot, ugye? Barátot keresel?

– Ugyan, dehogy!

– Akkor jó!

Válaszom engem is megnyugtat, de kicsit szomorú is vagyok, nem tudom miért. Persze, hogy nem barátot keresek. Nem úgy, ahogy gondolja – talán másképp.

– Hát tudod, nekem nincs új barátnőm, de van egy csomó pénzem.

Szájához emeli a bögrét, szürcsöl.

– Spóroltam, mert családot akartam alapítani Léával.

– Mit csinálsz majd a pénzzel?

– Fogalmam sincs, talán egy kabriót kéne venni, és a halálba száguldani vele.

– Jaj, menj már.

– Na igen. Csúnyán hangzik, de talán nem is lenne rossz.

– Miket beszélsz...

– Miért, hiszen se barátnőm, se gyerekeim.

– Talán még nem találkoztál az igazival. Találhatsz mást is a szerelem helyett, valami hobbit vagy ilyesmit.

– Ugyan már, ez nem így működik.

Rövid csend.

– Egyébként ha az ember ideül a kanapé karfájára, kilát az utcára – mondja, és feljebb csúszik az ülőkéről. Én is utána.

– Minden éjjel ilyen sokáig fenn vagy?

– Többnyire. Inkább véletlenül. Senki miatt nem kell korán kelnem.

Esténként – folytatja Daniel –, úgy kilenc körül mindig van egy holtpont, amikor olyan fáradt, hogy azonnal beesne az ágyba. Na ja, kilenc óra kicsit korai még, nem? Inkább egy óra múlva fekszik le. Kimossa a fehérneműjét, tévézik egy kicsit vagy készít egy gyorskaját, és hirtelen újra éber lesz. Megnéz egy videót a YouTube-on, régi koncertet a kilencvenes évekből, dobszólót, saját készítésű zenei oktatóvideót. Közben dohányzik az ablaknál, és élvezi az utca nyugalját. Gondolkodik. Amikor ránéz az órára, többnyire már fél három, három, fél négy, négy. Mint most.

– Rágyújtunk? – kérdezem.

– Persze, szívesen.

Dohánytasakot húz elő a nadrágzsebéből. Amikor készre sodortuk a cigarettát, meggyújtjuk, és szótlánul kinézünk az ablakon. Majd így szól:

– Egyszer, cigizés közben, láttam egy lányt a buszmegállóban. Az éjszakai járatra várt, de az nem jött.

Sokáig csak ült ott – meséli –, ő pedig állt az ablakban. A lány egyszer csak megfordult, és észrevette, hogy nézi. Először egy kicsit megijedt, azután beszélgetni kezdett vele, mígnem a földszinten felgyulladt a fény, és valaki morgott a hangos beszéd miatt.

Ekkor behívta a lakásba, és amint a lány feljött a lépcsőn, megérkezett a busz is. A lány csak ennyit mondott: Most már mindegy, és nála maradt. Pirkadatig ültek az ablakpárkányon, és beszélgettek. Hagyták elmenni a buszokat. Hat busz húzott el reggel fél hétig.

Vidáman társalogtak, semmi fontosról, de egy pillanatilag sem volt unalmas vagy erőltetett. A lány nagyon fiatal volt, talán huszonhárom. Daniel először érezte magát ismét igazán jól egy nővel. Csinos, helyes arcú és finom mozgású. Nem sovány, nem beképzelt és nem túlszínkelt, éppen ezért szép.

A legtöbb lányt, akiket az elválásuk óta megismert, lecserélhetőnek tartotta:

– Tudod, ez olyan, mint amit az utcán érzel az emberek iránt. Néhányat tovább bámulsz, másokat észre sem veszel. Mindegyiknek megvan a maga élete, és csak egy röpké percre érdekesek. Az ember ösztönösen megérzi, hogy csak statiszták. Nem főszereplők. Nem a tieid, nem tartoznak az életedhez. Ennél a lánynál valahogy másképp éreztem. Ez volt benne a szép.

Telefonszámot cseréltek, de nem kapott választ puhatolózó sms-ére. Amikor egy hét múlva próbálta hívni, egy idősebb nő szólt bele. Hamis számot adott meg neki a lány? Szándékosan vagy véletlenül? Egyébként ő is elmentette Daniel számát a mobiljába. Esetleg félrepötyögte a számot? Netán megbocsátott egy másiknak, egy régebbinek? Csak udvarias volt vele, és valójában nem találta őt szimpatikusnak? Hiszen akkor nem maradt volna olyan sokáig, és nem nevetett volna annyit, igaz? Esetleg valami rosszat mondott neki?

– Előfordulhat, hogy meghalt.

– Nem vagy normális.

– Gondold csak meg.

Abban egyetértettünk, hogy sokféle válasz létezik arra a kérdésre, hogy mi történhetett.

– Olyan, mint egy kód – tűnődik Daniel. – Egyáltalán nem ismertük egymást – teszi hozzá –, de időnként kicsit szomorú leszek, amikor elhúz erre az éjszakai busz.

Benyúl a dohánytasakba, és új cigit sodor.

– Ez az utolsó, aztán menj el. Akarsz te is egyet?

– Nem.

Az első slukk után megkérdezem, nem találja-e kicsit ijesztőnek az éjszakát.

Hümmög, fejét rázza.

Szeretné, ha napjai világos rendszer szerint telnének. Jó lenne gyakrabban ébren lenni délelőttönként. Tulajdonképpen szereti azokat a pillanatokat, amikor egyedül van az ablaknál, és köröskörül minden sötét. A ráérős dohányzást a hűvös csendben, miközben pillantása a kihalt utcát pásztázza, a magányos ébrenlétet, az alvók feje feletti uralom érzését.

– Még boldog is lehet az ember attól, hogy ő az egyedüli stráza. Képzeld csak el, ha az emberek tudnák, milyen szép egyedül az éjszakában az ablaknál. Mindenki odaállna leskelődni. Akkor már nem érne semmit. Amikor mindenki alszik, az ember kitálhat játékokat: oké, tegyünk úgy, mintha én lennék az egyedüli túlélő. Megcsináltam, túléltem. Hős vagyok. Mit tennék most egyetlen túlélőként? Persze világos, hogy jó esetben az ember nem monologizál. Jó esetben ül valaki a buszmegállóban, és észreveszi, hogy egyetlen ember még ébren van. Egy különc lehet.

– Becsengetne az ajtón.

– Az inkább zavarna.

Elbúcsúszom. Lemegyek a buszmegállóba, és integetek neki. Nem integet vissza, habozva bólint, megfordul, és már nem is látom.

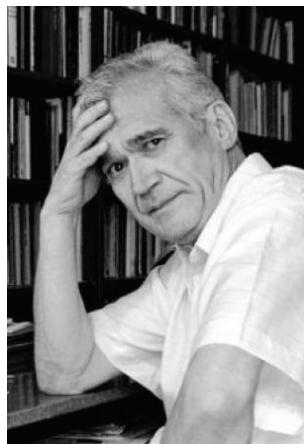

Eredeti kiadás: Mercedes Lauenstein: *nachts*. Berlin, Aufbau Verlag, 2015.

MERCEDES LAUENSTEIN elsőkönyves német író, 1988-ban született Kappelnben (Schleswig–Holstein). Münchenben él szabadfoglalkozású íróként, és különböző újságoknak, magazinoknak dolgozik. 2009-től a *Süddeutsche Zeitung* „jetzt” című online ifjúsági magazinjának munkatársa. 2015-ben jelent meg első könyve *nachts (éjszakánként)* címmel, melyben egy fiatal nő céltalan éjjeli sétái közben kivilágított lakásokba csenget be, és beszélget a főleg egyedülálló, későn fekvő emberekkel. Az író 2016-tól második könyvén dolgozik. „A hétköznapiokról, az életről és a korszellemről írok” – nyilatkozta honlapján.

Bogdán László beszélgetése
a Kossuth-díjas FARKAS ÁRPÁDdal

Többféle határon keltünk át mindannyian

Fotó: Kaiser Ottó

– Orbán Balázs írja *szülőfaludról, Siménfalváról*: „Ha egy vasárnap átutazol e völgynek sűrűn egymást érő falvain, a szerény, tiszta házak kacéron ékített galambbúgos kapuinál, a házak előtt szokásos kis virágos kertben, vagy a kapuk mellett elmaradhatatlan ülő padokon, mindenütt láthatod eme magyar mezben díszes alakokat, kik szendén mosolyognak reád, kikkel ha szóba állsz, annyi természetes ész, s azzal párul kellemet találsz, mennyit biztonnyal Európa egyik iskolázott népénél sem, mert a magyar, de főként a székelynél megvan a keleti népek azon sajátsága, hogy a természet éles ésszel, józan felfogással, s egyenes lélekkel ruházta fel; oly szép, kellő kiművelés és fejlesztés által dicsővé, nagygyáváló tulajdonok, minőkkel a nehézkesebb gondolkozású, s lomhább véralkatú nyugati népek nem bírnak. És ez előnyös különbséget azonnal felismerheti az, ki e nép életét, szokásait, jellemét tanulmányozza, ki pedig azt teszi, biztonnyal büszke önérzetet meríthet székely népének közelebbi ismeréséből; s örömmel győződhetik meg arról, hogy itten a népfőnségnek ritka nemes magvai vannak elhintve, melyek a szabadság és népnevelés éltető sugarainál egykor még nemesebb gyümölcsöket fognak érlelni.”

Itthoni Hamlet című versedben a következőket írod:

Láttam a földet. E füstölgő göröngy kezemben az.
Néhány milliónyi szív dobog rajta –
s mind egyedül!

Fúvom róla a port: fel-felparázslík,
s mégis csak hűl, egyre hűl
istentelenül!”

A vers kapcsolódik ahhoz az Orbán Balázs-fragmentumhoz és a Határátkelések című verseskötettedhez is, amely a hatvanadik születésnapodra jelent meg a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó gondozásában. Később beszélünk a költői szerepekről is, elsőként szeretném, ha ezt fejtenéd ki bővebben, s beszélnél a verseskötet születéséről is.

– Én nem akartam ezt a könyvet, a kiadó óhajtott meglepni vele, sikerült. (Köszönet jár érte, természetesen.) Azért sem akartam, mert amúgy is régóta érzem: *túléltem magam*. Tulajdonképpen, ha egy tisztességes költőember harminckét évesen nem halt meg Isten kegyelméből, hát igyekezett önkéntesen. Én itt vagyok, nyakamon, vállamon több mint hetven esztendővel.

Amikor elküldték a tartalomjegyzéket, Kozma Mária szerkesztőnő két cím-variánst ajánlott, az egyik a *Határátkelés*, ami maradt, a másik az *Esti lázak*, ami az ellenállás-verseket tömörítette volna. Én verset egy jó esztendő után, 1989. december 22-én, 23-án, 24-én kezdtem írni, de hát ahogy mondják, nem voltam különösebb ellenálló a szó azon értelmében, hogy részt vettem volna földalatti mozgalmakban, mint például Király Károly, vagy annyi-an mások. Nagyon megszorodott ‘89 után az ellenállók száma, ezért gondoltam, hogy tulajdonképpen csak arra leszek tekintettel, ami az ember hivatásához, mesterségéhez tartozik, a szóbeli, az írásbeli talpon maradás és az emelt fő. Annak a kevés versnek zöme, amit megírtam, ennek jegyében fogant, és nem kívánnám szenzációként tálalni, külön hangsúlyozni, hogy mennyi társadalmi verejték kíséretében jöttek létre. Nem tartom dicsekvésnek, ha arra hivatkozom, hogy Sütő András – én is igyekszem a nyomába, már ami az évek számát illeti – felhívott, és azt mondta, az az érzése, hogy volt, van valami oka annak, hogy sosem írtam dátumot

a versek alá. S ezt nemcsak azért, mert amikor ír az ember, azt örökérvényűnek szánja, hanem azért is, mert úgy éreztem, nem kötődik naphoz, korszakhoz, és ami a tartalmi vonatkozást illeti, ma is úgy gondolom, amiként ő, a harminc évvel ezelőtt írt versek mára is érvényesek. A forma más dolog, függ attól is, hogy jár az idő, és hogyan változik a versbeszéd évtizedről évtizedre. Én ezt az igazodási terhet magamra nem vettem, egy emberélet kevés is, sok is ahhoz, hogy az ember legalább önmagához következetes, szebben mondva: hűséges maradjon.

A *Határátkelés*hez visszatérve: többféle határon keltünk át mindannyian. Keltünk át országhatárokon, régebben ritkábban, mint most, és társadalmi határokon is. Léptünk át különböző kiszabott, megszabott sorompók közé zárt normatív határokat. Nemcsak a hagyományos Székelyföldét, ahogy a székelyföldi rendek a határőrzést megkívánták volna, hanem újabb határokat is. Annyi országhatárt átléptünk, miközben egyhelyben maradtunk megülve Székelyföldön úgy jó néhány fél évszázadot... Úgy élve és maradva Székelyföldön, a világ egyik csücskében, hogy közben az egész földet magaménak tudhassam. Egy idő után nem ringattam magam abban az illúzióban, hogy a csillagokat fogom meghódítani. Gondolván, feladatnak is elegendő szellemileg alaposan meglakni egy tájat, egy kis földet. Én arra kissé büszke vagyok, hogy az utóbbi időben Nyugaton, például az Egyesült Államokban, angol, német nyelven megjelent verseim közül antológiákba és folyóiratokba azokat a darabokat válogatják tőlem, amelyek itt, környezetünk atmoszférájában fogantak. Tehát nem az olyan jellegű verseket, amelyeket a világ bármely táján meg lehet írni, hanem olyanokat, melyek magukban hordozzák egy tájegység jellegét, mondjam úgy: fűszerillatát. Olyanokat, mint teszem azt az *Özönvíz* című, az *Apáink arcán*, *Mikor az öregemberek mosakodnak* vagy a *Nagyszoros elégiája*. Gondolom, nem lehet könnyű egy helynevet, föllombozó atmoszférájával együtt idegen nyelvre átültetni. Valahol mégis értik, tudják, s belevág-nak, mert a belőle fölcsapó dráma eléggé egyetemes.

– Mit jelentett a hetvenes évek elején a határátkelés?

– Ebben a könyvben két határátkelő vers is van. Kozma Mária is válogatott, ez így kezdődik:

*„Fut a vonat vélem loppal,
s az árdéli teleholddal
gurul anyám rozskenyere
bor-pirosra kerekedve; ...”*

Akkorjában még úgy hittük, hogy lesz idő, amikor kissé nyitottabb égbolt alatt, vámmmentesebben lehet átszáguldani a határon, és '90 után, amikor az én lányaim januárban felkerekedtek, úgy nekivágtak az országhatárnak, hogy az ember azt hitte volna, soha vissza nem térnek. Akkor adta ki egy könyvemet az Amerikából nemrégiben hazatért Püski Sándor, a Magyar Élet könyvek, tehát Németh László, Veres Péter, általában a népi írók kiadója. Nagy megtiszteltetésnek tekintettem, hogy társadalmi rendszeren átívelő, időnként üldözött, de mára megbecsült kiadói tevékenysége során az első verseskönyv, amit kiadott, éppen az enyém volt. Honorárium-kiegészítésként kaptam ötven példányt a kiadótól. Én ezzel az ötven kötettel felültem az autóbuszra – azóta is írtódom autóbusszal utazni –, ráadásul lapult a csomagban lányom számára valami angol–magyar nyelvkönyv, s átkelvén a határon, a román fináncnak szemet szúrt ez a hatalmas könyvcsomag. Az volt a feltűnő, mindegyiknek ugyanaz volt a címe, mindegyik ugyanúgy nézett ki. Akkorjában történt, hogy képviselőket kaptak rajta, iratokat csempészték át a határon, és gyanússá vált számukra ez a sok egyforma könyv. Kiszállítottak, ami rendkívül kellemetlen volt, mert az autóbusznyi utastársnak állnia-várákoznia kellett, amíg régi jó beidegződéssel átvizsgálják poggyászukat. A vámos fellapozott néhányat a sok egyforma könyvből, s a kurta sorok láttán csalódott ajakbiggyesztéssel engedte el lapjait vizslató ujjai közül: „Numai poezii” (*Csak versek*).

Csak versek. S talán akkor, ott a Senkiföldjén ezzel számomra vége is lett annak a világnak, amiért érdemes volt verset írni... A vers többé már nem az az érték, nem az a fel- és lefegy-

verző eszköz, aminek annak idején szántuk. Ez a világ is bekövetkezett. Meséltem már másutt, amikor '90 januárjában alakult az RMDSZ Kolozsváron, elmentünk Kányádi Sándorhoz, aki azzal nyitott ajtót: „na, mi a dolgunk elvégeztük, vége a versnek”. A felmerülő kérdésekre azt tudom válaszolni, hogy a versnek magának nincs vége, a vers marad olyan szerepkörben, mint bármelyik, még a medicinában is használatos eszköz, amelyik tisztítja az ember érzelmi járatait. Az igazság az, hogy én a verset már azért sem műveltem oly mohón és intenzíven, sőt alig-alig, mert úgy éreztem, **megszűnt a tétje**.

Ami pedig az Orbán Balázs-idézetet illeti, úgy hiszem, a székely ember ugyanolyan, mint a többi, csak kicsikét másabb.

– *Na, akkor ahogy Pósalaki úr mondta egy emlékezetes Móricz Zsigmond-regényben: „Ugorgyunk!” 1983-ban, amikor már kevesebb verset írtál, de egyre több prózát, és kifejlesztettél a magad számára egy egészen különleges műfajt, a glosszát, ami a tárca-novella és a prózavers határán imbolygott, ebben is érzékelhető a határátkelés különlegesen fontos metaforája, melynek eddig csak egyik értelméről beszéltél. Ezeknek az írásoknak egy része kötetben is megjelent a Kritérium Könyvkiadónál 1983-ban Asszonyidő címmel. A címadó írásban többek között a következőket írod: „... és ki-ki-pillantanak lopva az ablakon, égre föl, hová felleggé vetül a boltokban koslató asszonyok árnya, vajon mit szerzett kosarába az a drága agyonemancipált asszonyember, kire az új matriarchátus rászakadt, aki tépázott, s elillant, nagy férfidők tollúiból bélel ott-honi fészket, szül gyermeket s csőréből eteti, őriz óvásra zsugorodott életet, melegít hitet s tegnapi levest, egy deffenzívába szorult lét muszájnapszamos cselédjeként, de miként a spártai asszonyok, vagy négy fal közé szorult, de várat, s törököt is látott egri fehérnépek...” Honnan jött az Asszonyidő cím?*

– Akkorjában még a szerző is adhatott címet, ennek az írásnak is én adtam. Emlékszem, hogy Gajzágó Marcival szerkesztettük az akkori Fórum mellékletét a Megyei Tükör napilapnak, oda írtam egy oldalnyi hasonló anyagot, végül is azok az írások képezték alapját ennek a könyvnek is, de az *Asszonyidő* nyilván-

való egy kort, egy történelmi korszakot jelölne meg, mégpedig szintén többretegűen, amikor ismét lehetett, kellett volna mondani: áll, mint férfi a gáton, de a férfiak sehol nem voltak, csak a pult alá bújt, a pult alól valami élelmet előkapirgáló asszonyok, és megnőtt szerepük a magyar anyáknak, azoknak az asszonyoknak, akik minden férfiúságos időkben pótolták a nemzeti továbbélést. Nos ebben az írásban az is van, hogy mit tesznek ez idő alatt a férfiak. Gyűléseken ülnek összepréselt ajakkal, és rágják a csepűt. Bizony-bizony nem dicsekedhetem azzal, hogy közejük tartoztam, szerencsém volt, de férfijaink nagy része végig pártgyűlésezte, végig lelkesedte és tapsolta az életet, míg az asszonyok hosszú beszerző körutakon jártak, ezért volt asszonyidő az, és én reménykedtem abban, hogy kilencven után, mikor még sűrűbben írtam kissé hasonló szálú szöveget, meg tudom majd írni a *Férfidő* című könyvemet is. És meg kell vallanom, nem a férfidő jött el, hanem a hermafroditák ideje. A férfiakból egyre kevesebb, még ma is. A *hermafrodita idő* pedig azt jelentené, hogy a megalkuvó férfiak sokasága népesíti be életünket, és ezért nem tudom megírni a *Férfidőt*. Fönntartom, hogy aktuális még ma is az asszonyidő, és természetesen tudom, ha ilyen súlyos szavakat mondok, mindenki csak annyit vesz magára, amennyi érinti. Így hát itt senki már bele nem pírul, ezért még azt is mertem volna kockáztatni, hogy nemcsak a hermafroditaké, hanem a hímringyók ideje is eljött. A hímringyóké, akik miközben bambulnak a ködbe, riszálnak a húsfafazéknak. Nos hát a kérdésre az a válaszom, hogy az asszonyidő még mindig nemesebb volt, mint az, amit nekem naponta látnom-tapasztalnom adatott a társadalomban. Nem az életben, a társadalomban.

– *A hetvenes évek elején, amikor Dali Sándor szerkesztette a Megyei Tükört, indítottunk egy körkérdést az erdélyi magyar írókhoz, hogy miként látják az irodalom, a vers vagy a próza, az esszé vagy a kritika szerepét a nagybetűs Életben, és hogy fogalmaznák meg közérthetően ars poeticájukat. Szilágyi Istvántól Király Lászlóig nagyon sokan válaszoltak, szinte egy esztendeig ment ez a körkérdés-sorozat, érdemes lenne egyszer kiadni. Te így kezded*

ars poeticádat: a létnek értelmet adó ige. Akkoriban jelent meg egy prózaversbe hajló vallomásod is az Igaz Szóban, Cserfasors címmel, melyben az erdélyi költő, író vagy művész sorsát a cserefáéhoz hasonlítod (nem a fenyőhöz, elődeink nyomán), mely csak tavasszal hullajtja el leveleit, mikor minden életre kap és zöldülni kezd, s az életre támadás bizonyossága bizonyos. És leírod azt az elgondolkodtató mondatot, hogy erdélyi költő még nem disszidált, önszántából még nem hagyta el a szülőföldjét.

– Pontosabban, nem hagyta el még *hűtlenül*.

– *Mennyire tartod ma érvényesnek mindezt, tekintve, hogy azóta legalább száz erdélyi tollforgató elment, a képzőművészeket és a színészeket ne is említsük...*

– Hívó embernek tartom magam – ha nem is templomba járónak –, aki személyesen óhajtja tartani a kapcsolatot az Úrral, olyannak, aki a transzcendenciát személyesen próbálja megélni, lehetőleg közvetítők nélkül. Számomra az Ige egyszerűen annyit jelentett, minél tisztességesebben, intenzívebben élni meg teremtetett világodat, jelen esetben Erdélyhez, a Székelyföldhöz való kötődés nagy-nagy szomorúságát s erejét. És vállalni ezt! A létnek ez értelmet adott, de kenyeret keveset. A létnek túlélés-muníciót adó pénzről is lehetne beszélni, ígéről egyre kevésbé, annak ellenére, hogy templomaink benépesedtek, de az ígét nemcsak templomban hirdetik, megéli csaknem minden, életminőséget gazdagítani vágyó ember önmagában, templomon és iskolán kívül is, és mindezek fölött ott rejlik az örök megfogalmazhatatlan. Az ige mérhetetlenül elvont, viszont Úr lett ismét a létet konkrétan meghatározó pénz, annak uralma az élet fölött, aminek óhatatlanul be kellett következnie. Habár vadkapitalizmusra váltott köröttünk a társadalom, mi, tollforgatóként jó néhányan, finomítani szeretnénk ezen a rendkívül lélekraboló és nehéz küzdelmen, megkennénk kissé azokat a járatokat, ahol még emberség lakik, hogy ne váljék teljesen uralkodóvá e merkantil világlátás. Ez bizony nem új keletű dolog, tessék elolvasni Ady Endrének a pénzről írott verseit és publicisztikáját. Amióta az ember szabadságra tört, és a szabadságot is csak pénzen le-

hetett megvásárolni, azóta az arany lett az úr. A mi létünknek értelmet a pénz se adhatott, mert ahhoz úgysem lett volna soha elegendő, hozzászoktunk a szegénylegénykedéshez, de ama disznófejű nagyúr kegyeit nem kerestem, még ha úgy tartják is, néha jót tesz az ember közérzetének. Nem jutottunk el birodalmába, és nem is nagyon óhajtunk. Főleg így, egyre vénülőben. Azt azonban szeretnénk, ha utódaink nem a kipróbált s elvetélt szocialista mintára rajzolódnak társadalmon belül élhetnék le életüket, hanem kissé biztonságosabban, több empátiával a lélek és szellem dolgai iránt, és a pénz sem válna számukra uralkodóvá. Nem tudok tömör, frappáns választ adni arra, hogyan volt valamikor, és miként áll a bál ma, mert nagyon másként sehogy sem akar lenni. Mikor fiatal az ember, akkor jobban bírja a tempót, a gyötrődést és a türelmet. Öregesen már egy kissé nehezebben, de azért a reményt veszítjük el a legutoljára.

– *A távozásokhoz fűzől-e valamit?*

– Még kilencven elején minden tisztázandót megfogalmaztam, elsősorban önmagam számára. Azt is, hogy oly összetettek és sokfélék az emberi életutak; a sokat gúnyolt, úgynevezett „sepsiszentgyörgyi helytállásról” sem beszélnék, és nem dobálnék tücsköt-bogarat az elmentek után, mert mindegyiküknek megvolt a maga valós vagy házilag fabrikált motivációja. Az egyik azért ment el, mert besúgónak akarták beszervezni, inkább a kifele utat választotta, minthogy vállalja, a másik nem bírta az anyagi terheket annyira, s többnyire egy jobb élet reményében. Én azért mondtam, hogy hűtlenül nem hagytak el, mert azok közül a barátaim közül, akik a kozmopolitizmust választották már fiatalkorukban iránytűként, egyre több a transzszilván érzelmekkel vagy érzelmeskedéssel hazaszóló, a nosztalgizáló. Én ezt meg nem vetem, de azt biztosan merem állítani, hogy értelmiségünk megcsappanását nagyon megéreztük és érezzük nemcsak a művészetekben, de a medicinában is, minden területén létünknek, hol csorbát villant a minőség. És ez még, sajna, fokozódni fog az eljövendőben. Nem tudom. Van két leányom, és én soha nem mondtam nekik, hogy itthon maradjanak, ők maguk fogalmaz-

tak úgy, Kolozsvárról csak Nyugatra vagy Keletre léphetnének tovább, s bátorságból vagy gyávaságból, esetleg merő kalandvágýból a hazafele utat választották. Kinga lányom például minden volt osztálytársát le akarta beszélni arról, hogy kitelepedjék Magyarországra. Nem sikerült. Ha sikerülne végre kinyitni magunkat a nagyvilág felé a legfiatalabb nemzedékek számára, és nem lennének ezek a zord gazdasági és életszínvonalbeli disszonanciák, ezek az óriási különbségek ország és ország, ember és ember között, s önrendelkező életformát sikerülne teremtenünk, ötven év múlva talán nem is lenne ez kérdés.

– *Az Asszonyidőben megjelent A középszer lakomája címen a maga idejében elég nagy visszhangot kiváltó pamflet. Idéznék belőle: „Mert a kultúrigény mit mond? Legyen fél kiló kenyér, negyed kiló hús az asztalon, egy darab költő, egy színész, egy muzsikás a kezem ügyében, közvetlenül itt a láthatáron, a kenyér-hús majd éltet, a művészek ébren tartják majd tudatomat, s ha fáradt vagyok, kikapcsolnak, mert hát kinek van ideje lépést tartani ezzel a látóhatáron kívüli rohanással? A művészember meg mit mond? Ide a kenyérnek s húsnak felét! Önbizalomnak elég, hogy ilyen közlelről látva lássanak, s zaba közben majd megjátszom, hogy éppen errefelé tart a század. A középszer csendes lakomája ez, s uralma! Ady Endre néha átsétál a tájon, megcsóválja fejét és elmegy.” Ehhez mit tennél ma hozzá?*

– Csodálom, hogy neked ilyen bibliográfiád van.

– Ez az írás, ha jól emlékszem, a hetvenes évek közepe táján íródott, akkoriban több lapban is volt publicisztikai rovatod. Először *A Hétben*, utána a *Szilágyi Dezső szerkesztette Előrében* (aki nagyon sokáig eltúrt téged) és az *Igaz Szóban* is közöltél, nem beszélve a *Fórumról*, a *Megyei Tükör* emlegetett mellékletéről. Ez az írás már akkor jelzett valamit, az a típusú ember, amelyről Orbán Balázs ír, mintha átalakulóban lenne, mintha a szocialista ábránd megváltoztatta volna, s nem előnyére! Most gondolkodom, mivel jellemezhetném jobban azt az elmúlt negyven pörgő évet. A negatív szelekció? Igen, hisz teljesen áthatotta. A permanens mobilizáltság? Igen, mert ugye állandóan jöhetett az

Eltárs a világjáró helikopterén, simlisapkájával a fején, és értékes utasításokat adhatott a tehenészeknek, a párttitkároknak, a kultúraktivistáknak és a vasmunkásoknak, a költőknek és a tervezőmérnököknek. Különösen az utóbbiak működésében látszik az értékes utasítások, ugyanis Erdély városainak zöme, Aradtól Brassóig úgy néz ki, hogy ezeket az építészeti tévedéseket, azt hiszem, csak dinamittal lehet helyesbíteni. Mikor lesz ebben az országban annyi pénz, hogy ezeket a szörnyű blokknegyedeket lecseréljék? Bár, mintha A közép-szer lakomája leltára szerint már akkortájt kezdett volna kialakulni az új ember. Mintha kirajzoldott volna valami más, ami most '89 után, azt hiszem, felerősödött, és erre mondtad te nemes egyszerűséggel, hogy hermafrodita, hogy eljött a hermafroditák ideje...

– Nem hiszem, hogy ebben a kérdésben az új ember Kovácsa soros műhelyeiről lenne szó. Egyértelműsíteni sem akarok semmit, mert akkor túl konkréttá és jelentéktelenné válik sok minden. Mondhatod azt, hogy egy ember (aki például annyi más emberrel együtt fiatalkorában kitűzött életcéljaihoz híven, következetesen önmaga maradt) soha nem lelkesedik azért, hogyha a saját környezetében látja azt a bizonytalankodó masszát, vagy azt a biztoskodó masszát, amelyik majdnem régi irányelvek új mintájára vagy új irányelvek régi mintájára próbál életet kormányozni. És kormányozni akarná mindazt, amiért az ún. társadalmi elkötelezettségű művészet él. Nemcsak a költészet, de a képzőművészet is, és annyi minden. A költészet többek közt a személyiség felszabadítását, a személyi szabadságot célozza meg. Úgy, hogy a személyiség kötődéseiben is lehessen szabad, rövidke élete folyamán. Legyen mégis belső irányítottságú, Istenen kívül legyen más valami is, egy belső erő, ami irányítja, és főleg pártokon kívüli. Azt az új fajta (nem akarok politikába belemenni, pedig elkerülhetetlen, ha csak hétköznapi kinézünk az ablakon) hermafroditizmust úgy értem: se hús, se hal. A magatartás nélküli embert ma is írhatták volna.

– Arról szól ez a közép-szer, nem?

– Igen. A sodródó, a csöcselék, a nyájtag természetesen külön-külön nem szíveli az akol melegét, de azért inkább elviseli, mint

a hideg teleket vagy a bőrronthasztó nyarakat egyedül. Én mindig azoknak a pártján álltam, akik megkísérelték megfogalmazni magukban a szabadság távoli eszményképét, a szabadság távoli csillagaira is tudtak nézni. Benső szabadsággal tudtak szólni, és nemcsak ötévenként, ötvenévenként hirtelen kikiáltani a szabadságot. A szabadságot időnként ki lehet kiáltani, de amíg meg nem küzdöttel érte, addig nem ér egy kalap... jót.

– *Ha már egyszer idéztem Pósalaki urat, másodszor is idézem. „Ugorgyunk!” A költő, ahogy Radnóti Miklós írja, a természetesség, a spontaneitás állapotában énekel, dalol. Elképzeli maga elé az ideális olvasót, aki nem létezik, akit sok olvasóból rak össze, elképzeli magának az arcát, és ír. Mineküink ezt nem kellett elképzelniünk, megvoltak a hűséges olvasóink, többek közt a szekuritáté tisztjei, akik évtizedekig kísérték figyelemmel áldásos tevékenységünket. A '80-as években – miért ne anekdotáznák, elmondom – egy őrnagy, aki akkoriban az ide illő kifejezéssel ránk volt állítva, spiccesen közölte, hogy Árpikám, olyan szép volt ez a versed, amire az ünnepelt megjegyezte: „De hát meg se jelent!” Akkor egy kicsit zavarba jött, mert egyértelmű volt, hogy ő ezt csupán egy módon ismerheti, a lehallgató készüléken keresztül.*

– Ha ugyanarra gondolunk, pontosan azelőtt való nap olvastam fel lakásunkban Bajor Andornak, aki vendégem volt...

– A kerti törpe című versed az Előrében jelent meg 1970-ben...

– Így van, és azzal a törpis-turpissággal, hogy ajánlásként elébe biggyesztettem: *Thackeray emlékére*, aki köztudomásúlag a *Sznobok könyvét* írta. A vers így szól:

*A kerti törpe figyeli a házat,
füleli el-elhaló hangjait.
Félek, hogy készül már a magyarázat,
amellyel eltüntet majd megint valakit.*

*A kerti törpét ide ti hoztátok,
őrizni bazsarózsát, rezgő rezedát.
Arról volt szó, csak őrzi e világot,*

*s persze nagyon meghúzza magát!
A kerti törpe figyeli a házat,
le s föl sétál az ablakom alatt.
Egy intésre százak somfordálnak
elő, és körbeforog e hitvány törpehad...*

Czine Mihály, Isten nyugosztalja, irodalomtörténész barátunknál olvasom, hogy '71-ben Kós Károly, akivel sűrű levelezésben állt, ezt a verset ollózta ki neki az Előreből, és küldte el azzal a szövegkísérettel, hogy újra jelentkeznek odafigyelésre méltó fiatalok.

– *A versről tudomást szerzett a szekuritáте akkori megyei köztestületben álló parancsnoka, és egy este, amikor Técsy Sándor színészbarátommal beugrottunk a Bodok vendéglőbe, hogy gyorsan igyunk egy féldecit, ott ült elvtársai körében ez az úriember. Odahívott az asztalához, és megkérte Técsyt: te egy jobbtollú gyerek vagy, mondta magyarul, szeretném, ha lefordítanád nekem, hogy pontosabban értsem ezt a verset. Técsy Sándor megitta a vodkáját, és kapásból szabatosan, versszerűen lefordította, amit az egyik beosztott le is jegyzett. A parancsnok honorálta ezt még egy-egy féldecivel, és utána elhúztunk a Kriptába, de ezt csupán azért mondom el, hogy jelezzem, meglehetősen élénk érdeklődést váltott ki a vers. Nem volt mindenki olyan naiv, mint Szilágyi Dezső, az Előre főszerkesztője, aki elhitte, hogy Thackeraynek, a nagy angol írónak ajánlottad ezt a verset, akiről sokan tudhattak, viszont nagyon kevesen olvasták a mérföldhosszú regényeit. Szilágyi Dezsőről itt annyit, ha már anekdotázunk, hogy ő az ötvenes években még kémtörténeteket, sci-fiket írkált az akkor megjelenő tudományos-fantasztikus füzetregény-sorozatban. Nos, Szilágyi Dezső, aki pályáját román katonatisztként kezdve budapesti megfigyelője volt a magyar 56-nak, egykor kémregényeket írt, tehát hihették, hogy megfelelő ember lesz az Előre élén. Pusztán ezt akartam mondani az előbbi, félreértésekre is okot adó negatív szelekciómmal kapcsolatban.*

S ha már itt tartunk, mondhatnál valamit arról is, hogy miként kezdődött a ti életetekben Király László barátoddal ez az

egész? Az irodalomtörténet nálunk mindig szeretett párban gondolkodni. Szilágyi Domokost együtt emlegetni Lászlóffy Aladárral, téged Király Lászlóval, később Szőcs Gézát Egyed Péterrel, majd jött Kovács András Ferenc, ő már egyedül volt, neki már nem volt párja.

– Ha a sőtartó kiborul, baj lesz a házban. Egyik este tényleg felborult egy egész kartondoboznyi, és tényleg jöttek másnap reggel, és nagyon kellemetlen volt, mert kicsi volt a padlásszoba, ahol Királlyal laktunk, tapostak a sóban, kéziratokon, de én nem szeretnék nosztalgiázni, remélem ez volt az utolsó házkutatásunk. Vannak ebben az országban nagyon sokan, akiknél több is volt! Nekem az volt a szerencsém, hogy miután annyi társammal együtt ideig-óráig majdnem elhittem, hogy van a szocializmusnak emberi arca is, idejében sikerült kijózanodnom, épp ama meghurcoltatás adta elrettentő jelét, még huszonéves korom előtt, hogy ne ringassam magamat ebbe nagyon bele... Másoknál tovább tartott, ezért tulajdonképpen hálásnak kell lennem. Alkalmam nyílt idejében bepillantani a szocializmus-építés kullisszatitkaiba, s meggyűlölőm általa minden hazug s képmutató társadalmi berendezkedést. Én inkább későbbi koromból szeretnék anekdotaszámba menő történeteket mesélni.

– *Arról is beszélj, kérlek, mi történt Varsóban...*

– Határátkelés! Amitől össznemzetileg húzhatjuk ki magunkat és nemcsak én egyedül, magányosan. 1985-ben bekerültem egy romániai írócsoportba, meghívtak Varsóba egy nemzetközi költőfesztiválra. A delegáció tagja négy román költő volt, és ilyenkor, amikor nem Nyugatra kellett menni, a nagyszámú magyar írószövetségi tag közül is került valaki, akit magukkal vittek. Nyolcvan óta nem kaptam útlevelet még Budapestre sem (soha nem közölték, hogy miért). Problematikus volt ez a varsói út is, az utolsó pillanatban közölte az írószövetség titkárnője, hogy megvan az útlevél. A többiek elmentek repülővel, én vonattal. Szerencsére engem ott várt akkor Kovács István költő- és történészbarátom, aki varsói kultúrattasé volt akkoriban, és nagyon jó dolgunk volt. Megismerkedtem a román költőkkel, köztük Gheorghe Pitut-
cal,

aki nagyon beleváló ember volt, és sokat fordítottam is tőle (érdekes módon ő is meghalt már, fiatalon), s a korelvárásnak megfelelően, nyilván megfigyelőként, az irodalmi intézet igazgatójával, aki többnyire ünnepi alkalmakra írt verseket. A román követség megszervezte, hogy a küldöttség egy iskolai ünnepségen vegyen részt, és találkozzon a diákokkal. A költőfesztiválon több országból voltak résztvevők, s én bizony szívesen tartózkodtam magyar költők társágában is, nem sejtván, hogy ez egy nemzetközi költőtálalkozón fekete pontnak számíthat, hogy félremagyarázhatják, ha rég nem látott, határon túli barátaimmal találkozom. Nemigen jártam falkában a négy románnal. A francia líceumban azonban közösen kellett fellépünk. Mindenkinek lefordították egy-egy versét és odaadták egy lengyel színésznőnek, hogy olvassa fel őket. Az még nem lett volna a megkülönböztetés oly erős foka, hogy nekem nem volt lengyelre fordított versem kéznél. Megjelent ugyan, de nem tudtuk, hogy színésznőkre kellett volna bízni ezt a munkát. Lengyelül felolvasni éppenséggel nem is vállalkoztam volna. A baj kezdete az volt, hogy el kellett mondani, kik vagyunk, és mikor kiderült, hogy én magyar vagyok, ráadásul erdélyi, vége lett a világnak, mert ott már a több évszázados „magyar–lengyel két jó barát” gondolat és annak szellemisége bent volt az iskolában. Ezért csak Erdélyről és a magyar történelemről érdeklődtek, és arról, hogy Románia miért késlekedett a második világháborúban... Még az sem lett volna tragédia, hogy másképp alakultak a dolgok Magyarország és Lengyelország között, és másként Romániában, mert tolmács segítségével még válaszolni is tudtam, de mit ad ég, a román kollégák elkezdtek mocskolni Ionescot, azt a hitvány hazáráuló románt. Ionescot! – abban a francia tannyelvű lengyel iskolában, ahol már ikonikus név volt a gyermekek számára. Néhány jó tanuló felállt, és kikérte magának, hogy Ionescoról ilyen hangon beszéljenek, még ha Romániából jöttek is, mert Ionesco nagy francia író. Ekkor elhangzottak a versek, én pedig, mitévő legyek, felolvastam egy rigmusos versikét magyarul (csak egy strófát!), hogy a magyar nyelv zeneiségét érzékeltessem. Vége lett az előadásnak, és jöttek a virágcsokrok. Minden előkészített virágcsokrot odahoz-

tak hozzám. Álltak. Az iskolaigazgató történelemtanár volt, értette a helyzetet, kérte is az elnézést a román kollégáktól. Odajött egy kislány, és kérdezte az igazgatótól, hogy dedikálthathatja-e az iskola irodalmi körének évkönyvét. Válasz: természetesen. Jöttek hárman egy-egy csokor virággal, én dedikáltam, aláírtam, megfogták, és elvitték. Rettenetes udvariatlan gyerekek, akiket felhergelték Ionescoval, és azzal a nyegle magatartással, ahogy beszéltek velük és a történelemről, miközben tőlem nem voltak képesek egy verset a színésznő szájába adni. Ez volt a magva annak, hogy engem itthon feljelentettek, mint aki idegen elemekkel szőttem kapcsolatot egy hivatalos úton. Az akkori főszerkesztőm három nappal utánam járt Varsóban, és közölte, hogy ankétot fognak indítani ellenem, s akkor én elkezdtem írni az „emlékirataimat...”

– *Megvan az a bizonyos levél?*

– Kár, hogy az utolsó két lap hiányzik, de Deac Marius fordította románra, lehet, neki az is megvan. Az is baj, hogy az ember későn kezdi el írni az emlékiratait. De hát nem az a tanulság, hogy én milyen fasza fiú voltam Varsóban, hanem, hogy a fiatal generációkban is mennyire él a két nép közti, szinte már rituális baráti szeretet. Hogyha el nem rontják a történelemben valami-vel valakik, a „rossz emberek”.

– *Kelet-Közép-Európát alaposan elrontották, persze, ebben óriási szerepe van az elmúlt negyven évnek. Annyit tennék hozzá a Te gyönyörűen szárnyaló és ma is igaz szabadság-elképzelésedhez – mert ez a '89-es változás előtt is igaz volt, és utána is –, mi olyan korszakból jövünk – és ennek még sokáig fogja ez a nép viselni a terheit –, amely egyáltalán nem tisztelte az emberi élet intimitásait. Brutálisan szólt bele az emberek magánéletébe is... Talán két olyan terület maradt, amibe nem tudtak tevőlegesen belefolyni, az egyik a társas kapcsolatok, a másik a vendéglői törzsasztalok világa. Meg kell mondanom, hogy dr. Darkó Zsiga hajdani asztaltársasága és törzsasztala a Sugásban, később a Kriptában, ahol már nagyon kevesen maradtunk, végig megőrizte önállóságát. Kevesen maradtunk, de annál bensőségesebben teltek a nyolcvanas éveink, emlékszel, ott az emeleten, ahol most*

striptease-bár van, s emiatt nem tudunk most ott a helyszínen emlékezni.

– És nem is tudunk odajárni...

Szeretném hozzátenni, sok szó esik a Sugás-asztalról, mindenki az iránt érdeklődik, irodalomtörténeti asztallá lett. Egy kisvárosban, ahol nem volt kávéházi élet, nagyon sokan azt hitték, hogy ott hatalmas dőzsölés folyik. Nemhogy nem volt annyi pénzünk, de volt annyi olvasmányélményünk, hogy tudjuk, mi az a kávéházi szellem. Kávéház viszont nem volt. Még most sincs, ebben az ötvenkocsmájú kisvárosban. Volt néhány olyan értelmiségi ember, elsősorban Darkó Zsigmond főorvos – ő ült Tamási Áron asztalánál is a kolozsvári New Yorkban –, aki tudta, mi a különbség a kocsmá és aközött, hogy délben sokat látott-hallott emberek egy korsó sör köré hordják össze a világ dolgairól egybecsipegetett ismereteiket. Mit jelent az, hogy színészek, képzőművészek, tanárok is le-leültek hazafelé menet egy szóra. Többek közt azt is, hogy jobb megfigyelőállást annak a szegény, sovány szekuritáténak nem is találhattunk volna. Csaknem a semmiből kellett dolgozniuk, a hétköznapiakban szinte használhatatlan gyorstalpalatú ideológia-felkészültséggel. Lajos bácsit, a főpincért kérdeztük később, hogy zajlott ez náluk. Mikrofont helyeztek az asztallap alá? Nem. Záróra után, akármelyik is volt szolgálatban, mentek be az irodába, csak whiskyt és Napóleon konyakot ittak, és el kellett mondaniuk, hogy mi miről beszélgettünk az asztalnál. Honnan a fenéből tudhatták volna, mikor az igen gyér rendelések és a felszolgálás ideje alatt legfeljebb csak szövegfoszlányokat kaphattak el... Mi meg hasaltunk nagyokat – mondta Lajos bácsi. Abból aztán összejött valami kép. Nem is ez a lényeg. Érdekes módon minket, akik ott ültünk, nem nagyon zaklattak – engem egyszer hívtak be, valami külföldi kapcsolat miatt, különben tisztában voltak, hogy másnap már szabad európás hír, de azokat, sajna, igen, akik velünk kapcsolatba kerültek.

– A későbbi Nobel-díjas magyar író, Kertész Imre felesége éppen ideutazott Székelyföldre, és végiglátogatta régi ismerőseit, s nagyon kedves barátunk, Strömpel Bandi bácsi, gyerekorvos, aki

ma szintén másvilági Sugás-asztaltársaságát gyarapítja, épp a ti lakásotokon való fogadtatásán odaadó játékosággal udvarolt neki, azt is felajánlva, hogy ha meghal, és Erdélyben akarja eltemettetni magát, akkor vásárol neki egy sírhelyet. Emiatt egy heves és kitartó kihallgatás-sorozat kezdődött el.

– ENSZ-képviselővel érkezett, Király Károlyt látogatták meg Marosvásárhelyen, itt engem és Sütő Andrást, aki épp Kovásznán gyógyulgatott. Vásárhelyen András fia kalauzolta a szoros megfigyelés alatt álló Király Károlyhoz, annak a gyerekek is meggyűjtötték a baját, mert mindig a környezetünket bántották, hiszen az egy húron pendülők közti bizalmatlanság szítása volt akkor már a dolguk, azt hiszem, gyakran el is érték céljukat, én ezt sajnálom a legjobban. (Egy idő után például azért nem fogadtam el művelődési házakba meghívásokat, mert utólag tőlem nem kérdeztek semmit, de a kultúrház igazgatóját rögtön elővették és vallatták.) A pillanatnyilag egyetlen magyar Nobel-díjas író felesége épp akkor nem volt jelen, amikor azokat, akikkel egy társaságban tartózkodtunk lakásunkon, szimultán akarták kihallgatni, hogy keresztkérdéseket tehessenek fel. Éjszaka hívtak be, volt, aki elment, én háritottam, miszerint csak házkutatási, illetve letartóztatási parancsnak vagyok hajlandó engedelmeskedni, ismerem a jogaimat. Reggel hozta is a hivatalos parancsolatot a körzeti rendőr, Gajzágó Marci szomszédom és barátom valahogy lecocókáztatott az intézményükbe, miközben az éjszakát végigvirrasztó, a ház elé megfigyelőként állított szolgálatos legények tolták rozoga kocsiját, mert nehezen indult. Ott eltölttetek külön-külön helyiségben velünk egy napot, s közben nem tudtuk, hogy a vendégünket, aki épp Baróton az unitárius lelkészt látogatta – akkori neve Sass Magda –, a papi lakból kéretek be a rendőrségre. Eddig minden sima, minden szép és minden Románia. Az igazi Balkán akkor kezdődött, amikor a hölgynek vizelhetnékje támadt. És nem merték kiengedni a baróti rendőrség vécéjébe. Mégis egy amerikai hölgy mit szól, ha meglátja, milyen állapotok uralkodnak egy szocialista rendőrségi budiban? Vissza kellett vinniük a lelkészi lakba, megpisiltetni ügyesen, s hazaengedni anélkül, hogy hihető bizonyosságát adták volna, hogy valójában mit is akartak tőle.

Az anekdotának ez a része is a határátkelésekhez tartozik, jelesül, hogy nemcsak mi látogattunk, hanem bennünket is látogattak, és ezzel nagy-nagy „gondot” okoztunk, nemcsak azért, hogy a magyar követség alkalmazottjai, emberei is rendszeresen felkerestek, és tisztességesen elláttak olvasnivalóval. S még hogy milyen gyanús olvasnivalókkal! (Orbán Balázs, Erdély története, irodalmi folyóiratok stb.)

– Az Erdélyi asszonyokról is szólj, kérlek, gyönyörű vers!

– Ahogy egy kollégám jellemezte, ez egy történelmi vers, na, nem történelmi méretű, hanem történelemről szóló. Még akkor is, ha azzal kezdődik, hogy:

*Az erdélyi asszonyokban török vér van
s némi tatár. Ha csókolnak, legalább százötven év
behódolást kérnek s vért.*

*Drága Báthory Annák, Bethlen Katák,
honnan hadban elvesző férjben ennyi élet,
ha már széltörte napraforgószártól is
megrendül, s keres – ezredvégen –
szívzuhatagos költőket százötven éves
kukoricásokban?.....*

– Ha vissza tudnék ugrani harminc évet az időben, ami csak képzeletben lehetséges, és élne még Simó Ferenc, a felszarvazott férjek egyesületének vezérezredese, bizonyára erről is többet tudhatnánk. A felszarvazott férjek egyesületéről annyit, hogy amikor 1968-ban beindult a Megyei Tükör, Ferkó bácsi közzétett egy apróhirdetést: „Kizárólag kapitális agancsokat vásárolok magam és barátaim részére. Simó Ferenc.” Volt egy regisztere, ahol jegyezte a „félrelépéseket”, és hűségesen léptette elő barátait. Méltányolta volna, mint az egyesület elnöke, ezt az asszonyokról szóló gyönyörű verset, és adott volna valamifajta kitüntetést.

– Ha már sülyyedünk a kisvárosi pletykahínárba, de hát életünk tartozéka és dúsítója volt, különösen magadfajta prózaíró számára, figyelmeztetnék, hogy az az előléptetési játéknem a férfiak félrelépéseiről, a házassági hűség határainak átlépéseiről szó-

lott, hanem eléggé megengedhetetlen módon, kizárólag az asszonyokról.

– *A vidékiségről jut eszembe, hogy több mint évtizede a Magyar Írószövetségben is újólag fölparázslott egy áldatlan vita, már-már a kettészakadás peremére sodorva a szervezetet is. Újra a régi betemetetlen árkok mentén estek egymásnak a szellem emberei, s továbbra is népi-urbánus mezsgyéken dülnek a harcok. A magyarországi irodalmi élet ma is megosztott... Te hogy látod, mi erdélyiek népiek vagy urbánusok vagyunk?*

– Többször igyekeztem megfogalmazni, hogy mi Erdélyben élő magyar írók vagyunk, s minthogy vannak Erdélyben román írók is (szászok már nincsenek, csak kettőről tudok), egyáltalán hidegen hagy az a fajta viaskodás, ami megint csak a pénzről szólhat, ki tud nagyobb kondért keríteni magának, és nem tartom egyáltalán hasznosnak átgyűrűztetni – a mi egészen más bajoktól hasogatott kisebbségi életünkbe azt a rég lecsengett és eredetileg inkább szociális, mint faji tartalmakkal telített, egy saját történelmében is eltévedt, gyalázatos korszak zsidó–nem zsidó, magyar–nem magyar, hol darócköntösbe bújtatott, hol díszmagyarba öltözött álvitáját, mely mégis arról szólna, ha tisztességes lenne, hogy magyar vagy zsidó ember tisztelheti, szeretheti-e az ő, időnként becstelennek hazudott s bűnösnek kikiáltott saját népét. Romániában is mindig volt antiszemitizmus (ma is van, főként ott, ahol már zsidók sincsenek, lásd az Antonescu-féle jászvásári pogromot – tagadták is a nagy történelemhamisítással egy svunggal elhallgatottat – minthogy magyarellenességet is ott mérnek legmagasabbat, mely régiókban magyar legkevesebb él. Gyomrom fordul fel az olyan természetű, értelmiséginek nevezett nyálfröcsögéstől, mely egy másik ember által kiejtett népnév hallatán is antiszemitizmust vagy éppen magyarságellenességet kiált. Nem az internacionalizmus szülte, de furcsa mód épp a neoliberalizmus fogja szégyenpadra ültetni azokat, kik saját identitásukat restek vállalni és megélni, de mások almájába, apáról fiúra épült, megszenvedett önérzetébe szívesen belemar-nának.

– *Elmondhatjuk akkor, hogy nálunk Erdélyben antiszemitizmusnak se híre, se hamva? Vagy inkább, mint bárhol a világon, eleven a bon mot: nincsen, de azért igény volna rá?*

– Ha sokat beszélünk róla, akár az ördög, megjelenik. Engem kérdeztél, nekem, kartotékkolt népi-nemzetinek csupán annyiban problémám ez, amennyiben gondként egyetemesnek is tekinthető. Van itt éppen elegendő dolgunk, bőrünket égető nacionalizmussal, sovinizmussal, s mondhatnék nyugodtan rasszimust is. Jellemző módon olykor szóba került, hogy Erdélyből kivándorolt íróbarátaink között akadt olyan, aki zsidó származásával nagyon jól megvolt Kolozsvárott kisebbségben, de ahogy kiért, rögtön szemita küzdelmekbe vetette magát. A könnyebb és látványosabb érvényesülés reményében. Olyannyira, hogy itthon maradt barátai könnyített állampolgársága ellen szavazott, mondván, ha mind megyünk, szűkül az ő nyolc esztendőn át kiküzdött élettere. Ez ennyire személyiségfüggő dolog ám. A gazember nem feltétlenül *...ista*. Lehet csak szimpla gazember. A Magyar Írószövetség pedig nem oszlott ketté, az Írószövetség megmaradt úgy, ahogy van. Az Írószövetség mindig az egymás szellemiségét kereső emberek találkahelye volt. Ott mindennap van rendezvény, könyvbemutató, nagyon sokan járnak oda. Akik pedig abban az inkriminált szövegben, mely állítólag botrányt pattintott, antiszemitizmust véltek, bizonyára nem szeretik az ilyen laza szakmai tömörüléseket, bizonyára nem szeretik az akolmeleget (ÉN SEM!), ami mások bűzével is jár... Zsenialitásukat féltik feloldódni benne, hiszen az alkotómunka a legmagányosabb tevékenység a világon, helyesen cselekedtek, csak hát a tüntetésszámba menő közös kilépés azt is sejtetni engedi, hogy egyfajta nehezen meghatározható kollektív tekintettel néznek a világra, ami igen megnehezítheti a csupán alanyban és állítmányban gondolkodó, magányos és kíméletlen szembenézést a fehér papírral. Nem beszélve arról, hogy olyan nevekkal is találkozni az Írószövetségből nagy hanggal kilépők sorában, akikről mindaddig nem is tudta az ember, hogy írók. De mért bolygatsz most engem ilyesmivel? Én csupán egy öregedő, magányos, bár közösségszerető, írogató vidéki ember vagyok.

– *Aki írt egyszer egy szép jegyzetet Felnevelő kisvárosok címen, és mivel Nyikó menti faluban születél, Székelyudvarhelyen nevelkedtél, és 35 éve Sepsiszentgyörgyön élsz, gondoltam, van erről még mondanivalód.*

– A legnagyobb kisvárosunkban nincs a mai napig sem kávéház (törzshely, ami az urbánus szellemi lét egyik kelléke-otthonajellemzője volna), a mi kisvárosunkban valami hasonlatos, miként imént felemlgettük, mégiscsak volt, s élettel teli, miközben a magát büszkén kávéházi írónak valló Méliusz József gyakorta várakozott magányosan a bukaresti Athénée Palace törzsasztalánál, mégis nevetségesnek tartanám erdélyi vonatkozásban népi-urbánus vitáról beszélni. Ha az a sokféle ember, amely nemzet-részt is képez, mégsem homogén, de egy nyelvet beszélő, nem csupán népességnek, de népnek is nevezhető, akkor a hasonló neveltetésű, gondolkodásmódú, egyidentitású embereknek mégiscsak kell hogy legyen olyan közössége, ami összetartja, s ezért nem lehet, de legalábbis nehéz szembeköpní. Ha valaki népi vagy urbánus vitát akar folytatni – nevezze bárminek –, szitában vizet hord, vagy zabot hegyez. Nemzeti és nemzetellenes szemlélet működik mind a művészetben, mind a politikában. Van elkötelezett, minthogy lekötelezett is van, de az elkötelezett fogalmat használtam örök életemben, és nem a lekötelezettet, mert ez egészen csúnya másvalamit jelent. Azt jelenti, sorban állók kitarzott tenyérrel, és van úgy, hogy én óhajtom a sort megbontani vagy életben tartani. Szerintem nincs sem urbánus, sem népi, akármelyik képzőművész barátunkra is kérdeznél rá, hogy miért nem fest mindennap székely tájat, vagy miért keres intellektuális témát. Művészet, álművészet és diletantizmus van. A diletánsok mindig hangosabbak valamivel, mint azok, akik valóban szenvedélyesen, belülről képviselnek valamit. Ez álvita volt mindig, fogatlan felleg, mely ködöt képez, de harapni is szeretne.

(Egy tizennégy évvel ezelőtti beszélgetés magnószalagról szerkesztett, nyomtatásban még meg nem jelent, ma is vállalt változata.)

Varga Melinda beszélgetése
a Magyarország Babérkoszorúja díjjal
kitüntetett BARTIS ATTILÁVAL

A teljességre törekvés nem program, egyszerűen zsigeri igény

– „Az írás és a fotográfia Istentől való” – olvashatjuk *A vége* című, legutóbbi regényedben, ezek szerint mindkét művészethez az elhivatottságunkat kapjuk valahonnan, valakitől. Az Úristenhez fűződő viszony folyamatosan jelen van a könyveidben, fontos számodra. Szeretném, ha kifejtenéd.

– Annál pontosabban, mint a regényekben, nem tudom kifejezni. A kérdésből számomra a viszonyon van a hangsúly. A létezésünk értelmére eddig még Istennél jobb érvet nem találunk. De az, hogy értelmet találjunk a létben, az a mi igényünk, szükségletünk. A kutyám nagyon jól elvan Isten nélkül. Pedig, még ha különbözik is a mienktől, van tudata, érzelmei, öröme, féltelme, dühe, humorérzéke, nemi vágya. Vannak barátai és ellenségei. Van emlékezete. Még álmodik is. De alapvetően az itt és most határozza meg az életét. Nem tesz fel kérdéseket a léte egészére vonatkozólag. Szegény nagy bajba kerülne, ha feltenné a kérdést, mi értelme annak, hogy eldobom, visszahozza, eldobom, visszahozza. Mi pedig nem tudjuk nem feltenni ezt a kérdést. Minket nem elégít ki az itt és a most, nekünk garanciákra van szükségünk az egész létünket illetőleg, hogy nem hiábavaló. Célokat tűzünk ki, elérjük őket, esetleg meghaladjuk – ez egy időintervallumra még akár el is terelheti a figyelmünk az alapkérdésről: miért? De újra és újra szembesülünk a válasz iránti

szükségletünkkel. Istenkeresés, istenkép, Isten hűlt helye, a megerősítés szükségessége, vagy ennek hiányában a Vele szemben érzett düh. Alapvetően ezzel találkozol a szövegekben, vagyis a lelki aspektusával, nem egy filozófiai okfejtéssel Isten létének szükségszerűségéről.

– *Ugyancsak te mondd, a fotográfia valamilyen szinten az örökkévalóságról, pontosabban az örökkévalóság igényéről szól, illetve azt is az Amiről lehetben, hogy nem alkalmas zseniális művek létrehozására, nem tud olyan módon katartikus lenni, mint más művészetek. Nemrég mutatták be Budapesten a Mai Manó Házban A szigeteken című fotóalbumod, amelynek kilencven százaléka Jáva szigetén készült – az album megjelenésével átértékelődött mindez benned?*

– Soha nem tagadnám le, hogy ezt mondtam, de mondtam már az ellenkezőjét is. És ami rosszabb: mindkét esetben részben igazam volt. Nem akarok itt nagyon részletesen belemenni, de a fotográfiáról való diskurzus legalább annyi kívánnivalót hagy maga után, mint az Űristenről való diskurzus. Nagyon könnyű dolgunk volt addig, amíg létezett egy jól értelmezhető, pontos definíciója a fotográfiának. Sommásan: a külvilágról visszaverődő fény vegyi úton való rögzítésével létrehozott kétdimenziós állókép. Nos, ebből már se az állókép, se a kétdimenziós, se a vegyi út nem igaz, de még a rögzítés, sőt a külvilágról visszavert is problematikus. És nem csupán a digitális technika miatt. Lehet térhatású, mint a sztereó-kép vagy a hologram, de immár lehet valóságosan háromdimenziós is. Körbe lehet járni. Már megjelent a fotográfián az idő, a mozgás. A tavalyelőtti Fotószalon egyik legerősebb darabja egy kivetített gif fájl volt, amelyen semmi esemény nem történt, nehéz lett volna filmnek nevezni, épp csak állt egy tömeg, és mindenki imbolygott egy kicsit, ahogy mi magunk is dülöngélünk előre-hátra, amikor azt hisszük, mozdulatlanul állunk. És nem volt kézzel fogható műtárgy sem. Létezett egy fájl, meg a vetítővászon. Miközben elég nehéz lett volna kétségbe vonni, hogy műtárggyal van dolgunk, azon belül is fotográfiával. Úgy beszélünk az internetről, mint második valóságról,

holott legjobb esetben is csak a harmadik. A második valóságot a fotográfia hozta létre. Ez lenne az objektív szempont, ami miatt meglehetősen nehéz hosszabb ideig tartható, általános érvényű téziseket kijelenteni a fotográfiáról. Emellett meg ott van a lehető legszubjektívebb, de legalább ennyire legitim szempont. Hogy az ember, mint alkotó, épp miként él meg valamit. A szabadságot éli meg, vagy kelepceben érzi magát.

– *Azt is tudom, hogy A vége után nem szerettél volna új regénybe fogni, s míg a fotókkal dolgoztál, szerkesztetted, válogattad őket, az irodalom pihent. A fényképészet és az írás A végében többször találkozik egymással – Bartis Attila életében mennyire működhet a kettő ugyanabban az időben, esetleg megtörténhet, hogy egy látvány hat az írásműre? A sétában például visszaköszön egy gyermekori festmény, egy teliholdas tájkép tengerszemekkel.*

– Ha nagyon őszinte akarok lenni, engem nem érdekel ez a kérdés. Nyilván kihat egyik a másikra, nyilván van valamilyen ciklikussága is, de arra is volt példa, hogy két mondat között fogtam a fényképezőgépet, mert meghallottam, hogy megint hadgyakorlat van, jönnek a repülő, és már napok óta el akartam készíteni egy képet. A látvány pedig persze, hogy hat a szövegre, minden hat rá, ami az élet része, így a kép is. De alkotástechnikai szempontból ennek a kielemezése nem az én dolgom, legalábbis ilyesféle késztetést soha nem éreztem.

– *A vége számomra leginkább azért volt izgalmas, mert a szöveg nagyon sokszor költői képek erejével tud megszólalni, szinte minden második oldalon találunk egy aláhúzendó, kijegyzetelنیvaló mondatot, hogy csak egy példát említsek: „az egyetlen, ami kiűzheti belőlünk a magányt, az a másik szívverése a saját mellkasunkban” – mennyire szándékosak a költői képek, aforizmaszerű, poétikus mondatok a szövegben? Nem akartál kicsit verset is írni a regényben?*

– Elég nehéz szándék nélkül írni... De ez nem azt jelenti, hogy a szöveg líraisága amolyan program lenne. Akkor és ott annak a mondatnak van helye. Minden szöveg egy teljes világ. A teljességnek meg ugyanúgy része az Úristen, mint a politika, a

vulgaritás, mint a líraiság stb. De még a teljességre való törekvést se merném programnak nevezni, egyszerűen zsigeri igény.

– *Költőként indultál, mégis prózaíró lett belőled. Miért hagytad abba a versírást, a versírói vénád a regényeidben, novelláidban, fotóidban jobban ki tud bontakozni?*

– Kemény azt mondta most, a kiállítás megnyitóján, hogy a fotográfiáim tulajdonképpen a verseim. Nagyon örültem ennek a mondatnak. De néha prózát is úgy írok, mintha verset.

– *Négy-ötéves gyermekként már ismerted Kányádi Sándort, Sütő Andrást, Böződi Györgyöt, édesapád vitt magával, amikor költő-íróbarátaival találkozott. Melyikük volt a legmeghatározóbb élmény számodra?*

– Böződi. Bár őt sajnos itt Magyarországon alig ismerik. S talán még otthon Erdélyben sem sokan. De ötévesen nyilván nem az írásaival nyűgözött le, hanem a személyiségével. A hihetetlen humorával, kedvességével és tudásával. Meg azzal, hogy a húsvét-szigeteki kőszobrokéra emlékeztető füle ellenére is kiabálva kellett neki köszönni, mert süket volt.

– *Édesapád személye, aki merőben eltérő stílust képvisel, befolyásolta a pályakezdő Bartis Attilát, megmutattad neki az írásaiddat, vagy ellenkezőleg, inkább más, külső szemre bíztad?*

– A legelsőket természetesen megmutattam. De nagyon hamar, tizennégy-tizenöt éves korom körül nyilvánvaló lett, hogy a fia iránti legtermészetesebb rajongása számomra nem segítség. Attól kezdve már csak a kész, megjelent írásokat olvasta. Ő volt az első, aki kézbe vette az összes könyvem *A sétától A Lázár-apokrifekig*, és mérhetetlenül hálás vagyok, hogy ezt a számára nyilvánvalóan fájdalmas döntésem zokszó nélkül vette tudomásul, de a kéziratokat nem neki mutattam meg.

– *Farkas Árpád mondja, a vers megtisztítja az érzelmi járatunkat, Bogdán László pedig azt vallja, a vers kegyelmi állapot. Te mit gondolsz a költészetről? Hamarosan a magyar költészet napját ünnepeljük, találó, aktuális kérdés.*

– Nem a vers, hanem maga az alkotás pillanata kegyelmi állapot. Legalábbis amikor valami érdemleges születik.

– *Szinte minden veled készült interjú, illetve a regényeddel kapcsolatos bemutató, fellépés az önéletrajzi jelleget firtatja. A főhős, Szabad András és az író-fényképész, Bartis Attila között párhuzam vonható, akárcsak A nyugalom Weér Andorja között. A mű nem önéletrajzi, de nagyon is személyes, az érzelmi kötődések élményanyagokhoz, történetekhez kétségbevonhatatlanok. A női hősök megformálása milyen kihívásokkal járt számodra, Selyem Adél, Éva vagy Imola figuráiban mennyire meghatározó a személyesség? Ezek a szereplők nagyon is élők, s ahhoz, hogy ilyenné formáld, alaposan kell ismerned a nők belső működését.*

– A legkevésbé sem vagyok híve a nő és férfi közötti különbségek tagadásának. Az egyenjogúság aligha a legnyilvánvalóbb különbségek ideológiai alapon történő tagadásán múlik. Ami viszont az írást illeti, sajnos nem tudok izgalmas válasszal szolgálni. Soha nem éreztem különbséget a férfi- és nőalakok megalkotását illetőleg. Vagy megszólalnak, élnek, hitelesek, vagy mehetnek a papírkosárba. És ugyanígy az összes szereplővel van ilyen mély, személyes viszonyom, nem a férfiakkal, vagy a nőkkel, vagy a főszereplőkkel, vagy az epizodistákkal. Ha egy parkőr, aki egy félmondat erejéig jelenik meg a regényben, képtelen úgy megszólalni, hogy annak ott súlya legyen, akkor vagy addig kínlódom, amíg meg nem teremődik a kegyelmi állapot – ha már így neveztük –, vagy előbb-utóbb belátom, hogy nincs szükség a parkőrré. De ez nem férfiról és nőről szól. Az pedig, hogy mennyit tudok akár a férfi, akár a női lélekről, igen kényes kérdés, amire én vagyok az utolsó, aki érdemben választ adhat.

– *A vége hosszabb alkotói folyamat eredménye, a kézirat jelentős hányada édesapád halála után átértékelődött, átdolgoztad. A sétának is több variánsa volt, A nyugalomnak azonban csak egy, és csak apróbb javítások, tipográfiai változtatások történtek a szövegben. Mi határozza meg az átírást, megsemmisítést, újraírást? A személyesség? Az eltávolodás mértéke?*

– Személyesség, eltávolodás – fontos, de mégis elég labilis kategóriák. Mit értünk eltávolodás alatt? Azt, hogy meglátjuk egy szöveg hibáit? Ez eltávolodás nélkül is be tud következni. Az, hogy érzelmileg elszakadok a saját mondataimtól? A sétát

tizennyolc évesen kezdtem írni. Most ötven múltam. És leéltem közben legalább másfél életet. Mégsem távolodtam el érzelmi-
leg a hajdani mondataimtól. A személyesség nem idő kérdése.
Azt is hallom sokszor, hogy biztos még túl friss tapasztalathoz
nyúlt a szerző. Még nem volt rálátása. Én néha ahhoz nyúlok,
ami órákkal vagy percekkel előbb történt. És mégis működik
a szöveg. Vagy nem, de akkor nem emiatt. A rálátás sem ezen
múlik. Annak, hogy mennyi idő alatt születik meg egy szöveg, s
munka közben mennyi kerül belőle papírkosárba, soha nem fog-
juk látni a pontos okát. Részben alkati kérdés is, részben pedig
azon az úgynevezett „kegyelmi állapoton” is múlik, amit van, aki
tud stimulálni, van, aki nem. Én például nem. Én azt úgy élem
meg, mint egy tölem független, nálam sokkal nagyobb erőt, még
akkor is, ha a legkevesbé sem független tölem, és semmivel nem
nagyobb annál, mint amekkora én vagyok.

– *A személyesség mennyire hátráltatja, segíti a művet; az eltá-
volodáshoz szükséges elmenni Jáva szigetére, vagy bennünk zajlik
a folyamat?*

– Minden folyamat bennünk zajlik, és minden folyamatra ki-
hat, hogy mi történik körülöttünk. Soha nem fogom megtudni,
miként nézett volna ki az életem, ha nyolcvannégyben nem köl-
tözünk Apámmal Pestre. És soha nem fogom megtudni, milyen
lenne a Vége, ha a javarészét nem Jáván írtam volna meg. Ez még
akkor is igaz, ha a szövegben összesen talán két- vagy három
olyan utalás van, ami Jáva nélkül aligha kerülhetett volna bele.

– *Több kritika aparegénynek mondja A vége című műved, míg
A nyugalmat anyaregénynek. Én ezt másképp látom, nehéz lenne
ilyen éles kontúrokat húzni, legalább annyira anyaregény is, mint
aparegény, de szerelmi regény és olyan regény is, amelyből az al-
kotás lélektanáról, na meg önmagunkról tudunk meg nagyon so-
kat. A vége folyamatosan tükröt tart az olvasó elé, lemeztelenít,
igazságokat keres, Istent, a szabadságot, létbe zártságot, erotikát,
identitást. Jó helyen tapogatózom?*

– Remélem, hogy igen. Ezek a kategóriák: aparegény, anyare-
gény, családregegy, fejlődésregény szükséges rosszak, amelyek

nélkül elég nehéz lenne tájékozódnunk. De ha nem látjuk e kategóriák szűkösségét, el is tévedhetünk.

– *A főhős neve és felmenőinek neve (mindeniket Szabad Andrásnak hívják) lehet a szabadság metaforája?*

– Hááát... Hol van ott a szabadság, ahol mindenkit ugyanúgy hívnak? Szerintem ennél szájbarágósabb módja az átörökölt mintázatokra való rámutatásnak talán nincs is. Más kérdés, hogy e sorminta egyik fő motívuma a szabadságra való törekvés.

– *Bodor Ádámnak izgalmas beszélőnevei vannak, te hogy viszonyulsz a szereplőid nevéhez. Az alkotói folyamatban ösztönös vagy tudatos a névadás?*

– Is-is. Van, akinek a legelső pillanattól megvan a neve, mondhatni a nevével együtt születik. Más esetben keresni kell. Megint más esetben triviális külső okokból meg kell változtatni. Az egyetlen, ami közös, hogy semmivel nem könnyebb jó, azaz pontos nevet adni egy szereplőnek, mint egy hús-vér embernek.

– *Mélyvár az egyetlen képzelt helynév a regényben. Miért, s van-e mitizáló szándék mögötte?*

– A mitizáló szándék megkérdőjelezhetetlen, de van egy gyakorlati oka is. Elképzelni se tudtam, hogy a gyerekkor helyszíne valamiképp ne kötődjék Marosvásárhelyhez. De egy határon túli várost lehetetlen volt beemelni ebbe a történetbe. Az pedig föl sem merült, hogy egy határon belüli városban megtalálhatnám Vásárhely alteregóját. Tehát maradt a mitizálás – bár ez így is, úgy is bekövetkezett volna.

– *A regényírás, úgy érzem, inkább ösztönös, mint tudatos folyamat számodra, a feszültség, ahogy a dolgok mélyére látsz, ahogy az egészet keresed, s közben megmutatkoznak részletek, a szabadsághoz, szexualitáshoz, magyarsághoz, családhoz, múlthoz, barátsághoz, az Úristenhez való viszonyunk munka közben derül ki. Nem gondolod ki, nem spekulálsz a koncepción, benne élsz. A regény szembesülés, feltáró folyamat, önismeret?*

– Számomra mindenképp. Kizárólag azt írni, amit már tudok, egyszerűen érdektelen. Igazi tétje annak van, ami számomra is ott derül ki és fogalmazódik meg munka közben, akár önma-

gamról, akár a világról. Gyerekkoromban régésznek készültem. Az is valami ilyesmi. A felfedezés öröme, adott esetben kínja, nem kizárólag a tudomány sajátja.

– *Első regényed és a legutóbbit egy mitikus madár, a páva kapcsolja össze. Mit szimbolizál?*

– Nem tudom. Ez az érvényes válasz, még akkor is, ha bizonyára ki tudnám elemezni. Egyszerűen, mert egy elemzésen alapuló döntés nélkül kerültek be a szövegekbe. Számtalan nyomós érv létezhet arra is, miért kap hangsúlyt valaki írásaiban a holdraszállás, de ettől még nem jutunk közelebb a lényeghez. Van, amit kell tudnunk ahhoz, hogy hasson ránk egy mondat vagy egy könyv, s van, amit nem. Félreértés ne essék, én nemcsak írója vagyok a saját szövegeimnek, hanem olvasója is. Rám is visszahat minden mondat, amit leírok. Egyszer csak jön a páva. És azt látom, hogy valami fontos történik. Valamit megbolygat. Vannak esetek, amikor nyilvánvalóan a végére kell járnom. Mi az, honnan jön, mit, miért bolygatott meg. És vannak esetek, amikor még rám sem tartozik.

– *Továbbá visszatérő motívum, és a könyv borítóján is szerepel a kutya, gondolom, ez sem véletlen...*

– Persze, hogy nem véletlen, még a páva sem véletlen, akár tudjuk az eredetét, akár nem. A kutya legfőbb sajátja, hogy a hiedelmünkkel ellentétben nem háziállat. Eredetileg szabad akaratából döntött úgy, hogy együtt él az emberhordákkal. Más kérdés, hogy utána agyontenyésztették őket, némelyiket szinte az életképtelenségig, de eredetileg egy olyan állat, amelyik szimbiózisban élt egy másik állattal: velünk. A legősibb érzéseinknek, reflexeinknek a tanúja.

– *Nagyon szép rész van a giccsről is, mondhatni szervezőelem. A giccs az életünk része? Hogy viszonyul ehhez az író? Ha valamely szöveged kontextusából kiragadnának mondatokat, és kis piros szíves háttérképpel kiposztolnák valamelyik közösségi hálóra, blogra, hogy fogadnád?*

– Ez a piros szíves változat nem tetszik különösebben, de szerencsére a giccsnek is számtalan szintje, színvonala van. Igen,

az életünk része. A giccs, ami ugye szintén elég nehezen definiálható, lényegében nem más, mint az idill utáni legelementárisabb emberi vágyakozás megnyilvánulása. Ha őszinte akarok lenni, engem néha kiver a víz attól a megvetéstől, undortól, a lényegét tekintve: félelemtől, amivel az entellektüelek egy része kezeli a giccsot. Mint valami aberrációt, eltévelyedést, istentelen bűnt, szégyent. Mitől is félünk tulajdonképpen? Nekem személy szerint még semmi bajom nem lett a giccstől, azt ugyanis nem tudom bajnak tekinteni, ha néhány irodalmárnál kiveri a biztosítékot. Az egyébként is érdekes, amikor egy irodalmár azt feltételezi, az író nincs tisztában azzal, mit ír. Abból, hogy adott esetben egy pávát meghagyunk az önmagunk számára is titoknak, nem az következik, hogy nem tudjuk, mikor milyen eszközkhöz nyúlunk. Nem a giccs jelenti a problémát, hanem az, ha nem tudjuk az értékét, helyét, szerepét az életünkben. A giccstől való félelem és e félelem megideologizálása eddig valószínűleg többet ártott sok ember lelkének, mint az összes pálmafás tapéta és őzikés falvédő együttléve.

– *Budapestet 1990-ben kezdted csak otthonodnak érezni, ambivalens viszonyod volt a várossal addig, amíg nem térhettél vissza Marosvásárhelyre, illetve Gyergyószárhegyre. „Nem lehet egy életet úgy leélni, hogy az ember nincs otthon. Ha valakinek több otthona van, az egy bűvészműtárvány” – fogalmazol korábban ezzel kapcsolatban. Most az év nagy részében Jáván élsz, ami muszlin kultúrájú térség, egészen más, mint amiben mi, európai emberek szocializálódtunk. Hogyan látod kívülről az otthonod, illetve most két-három otthonod is van, a magyar főváros, Székelyföld és Jáva is?*

– Jáva nem az otthonom. Soha nem lehetsz otthonra ott, ahol kívülálló vagy mindenestül. De ez nem azt jelenti, hogy az adott hely nem adhat meg számtalan dolgot, amire szükséged van, s amit az otthonod nem tud megadni. Az erdélyi otthonom pedig nem veheti el senki, mert ez nem politikai vagy gazdasági kérdés. Nem tulajdonjog kérdése. Igaz, Jáva után sokkal nehezebb az otthonlét Erdélyben, mint mondjuk New York után. Egyszer-

rűen, mert Jáván a mindennapi életben nyoma nincs agresszió-
nak. Amikor első alkalommal hazajöttem, azt éreztem, hogy még
amikor a szomszéd kedvesen átkiabál a kerítésen, hogy Isten ho-
zott, még akkor is telítődik valami terhes feszültséggel a levegő.
És bizony veszettül jó e permanens feszültség nélkül élni, még
akkor is, ha idegen vagy. Ami Budapestet illeti: itt lakom. Jáván
az utolsó hónapokban már azért imádkoztam, hogy végre honvá-
gyam legyen. Mert az bizony fontos, talán az egyik legfontosabb
érzés az ember életében. De nem lett. Bizonyára egészen más
lenne a helyzet, ha nem jöhetnék vissza Pestre, ahogy hajdan Er-
délybe nem mentem haza hat évig. Otthon, Erdélyben élni meg
a melldöngetés, acsarkodás, kivagyiság szinte permanens agresz-
ziója nélkül azt a nyugalmat, természetességet és szabadságot,
amit Yogyakartában vadidegenként megélhetek, néha pedig el-
jönni Pestre, mint amolyan második otthonomba. Számomra ez
lenne az idill. De hát ez már-már giccs.

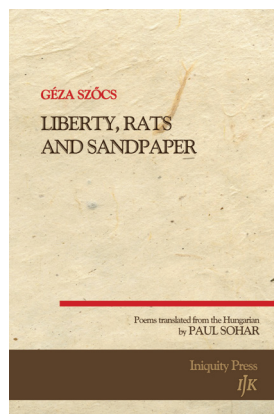
– *Több nyelvre lefordították a műveid, A vége a német siker-
listákat vezette, A nyugalomból szakdolgozat is született román
nyelven, néhány hete Magyarország Babérkoszorú-díjas írója
vagy. Mi a siker metafizikája számodra, s köze van-e az elisme-
résekhez?*

– A siker metafizikáján még soha nem törtem a fejem. Azt ta-
pasztalom, hogy néha jó, segít, néha teher, de ami a legrosszabb,
néha indifferens. Ez folyamatosan hullámszik. Pontosítok: nem is
az indifferens a legrosszabb, hanem, ha az örömet nem tudod va-
lakivel megosztani. Ez sokszor pocsékabb, mint az, ha a terheket
nem tudod megosztani senkivel. Magyar írónak nincs más vá-
lasztása, mint hogy egyszerre érezze csodának, legyen hálás érte,
és legyen valamiféle homályos szégyenérzete és lelkifurdalása,
ha olyan nyelvre fordítják, amelyre még nem fordítottak Adyt,
Kosztolányit.

Hegyi Pál

Fordíthatóság és performativitás – avagy értheti-e egy angol olvasó Szócs Géza verseit?

Szócs Géza nemrég megjelent angol nyelvű gyűjteményes kötetét (*Liberty, Rats and Sandpaper*, ford. Paul Sohar, Iniquity Press – Irodalmi Jelen Könyvek, 2017) olvasva azon kezdtem tűnődni, hogy mennyit érthet az angol vagy amerikai olvasó abból a költészetből, mely olyan mértékben régiókba ágyazott, mint az övé – melyet Krysztof Penderecki nem véletlenül nevez „kelet-európai költészetnek”. Kell-e az angol nyelvű olvasónak ismernie a 70-es-80-as évek Romániáját ahhoz, hogy megértse például a *Dal a házkutatásról*, a *Kolozsvári horror*, *A szegény erdei rokon* vagy az *Indián szavak a rádióban* címűeket? Vagy kell-e ismernie József Attila és Petőfi Sándor vonatkozó sorait, hogy jelentéssel bírjon számára is a *Születésnapomra*? Másrészt viszont az is felmerül, hogy mit érthet a közép-európai térbe és a 20. századi időbe mélyen beágyazódott olvasó (aki a költészetben várja – elvárja – és keresi a politikai utalásokat, a rejtett üzeneteket, mert a szocializációja során, még a legjobb iskolákban is, kizárólag egyfajta költészettörténeti hagyományról tanult, és még inkább egyfajta verselemzési módszerrel ismerkedett meg) az olyan, a világ immanens rendjét ünneplő versekből, mint a *Hogy honnan hallom*, a *Tudom, tudom! Nem úgy mondják*, a *befejezetlen*, az *Ernyőd ...* vagy a *Vers a végtelen programokról* címűek. – Vagyis talán kétfajta olvasó lakozzon minden olvasóban, hogy megértse a Szócs Géza költészetében rejlő, legalább kétfajta hangot, szem-

léletet, regisztert és világértelmezést? (És akkor még nem is vet-tük figyelembe a drámákat és a prózai műveket.) – De hát amúgy is hány olvasó lakozik egyben? És hány ember?

Szőcs költészete mély és erős gyökerekkel táplálkozik a közép-európai 20–21. századból és általában a magyar történelemből – ez vitathatatlan. Ám mély és erős szálak kötik a régió kívűl eső szellemi hagyományokhoz is, az olasz avantgárdtól az indián költészetig, és szívesen alkalmazza a bárhol született tudomá-nyos vagy tudományos-fantasztikus gondolatokat a Doppler-je-lenségtől a mesterséges intelligencián át a végtelen programokig.

Szőcs verseinek megértésében szerintem nem játszik döntő szerepet az azokban szereplő helyszíneknek, eseményeknek és gondolatoknak a versolvasást megelőző ismerete. Költészetét ugyanis a performativitásra épülő önteremtés szervezi, mely a drámai monológ jól ismert angol hagyománya posztmodern folytatásának tekinthető. Az angol olvasó számára pedig nem idegen a maszkli-ra vagy drámai monológ, hiszen 19. és 20–21. századi formáiban egyaránt egy-egy személy bőrébe bújva szól egy kapcsolódó kérdésről a költő – vagy egyszerűen „eljátssza” azt a személyt.

Bollobás Enikő performatív paradigmáját („Performansz és performativitás”) alkalmazva azt mondhatjuk, hogy az „előadá-sok” két fajtáját különböztethetjük meg Szőcs Géza költésze-tében is: a normatív szkripteket újrajátszó performanszokat és normafüggetlen, vagyis a szöveggönyvi előzmény nélküli, tisz-tán performatív előadásokat. Mint Bollobás írja, „előbbi esetben performanszról, utóbbi esetben a társadalmi normát felrúgó performativitásról beszélhetünk”, melynek „eredményeként lét-rejövő társadalmi-kulturális konstrukcióról azt mondhatjuk el, hogy előadásuk semmibe veszi a normatív elvárásokat, a létező kulturális forgatókönyveket, amennyiben az új forgatókönyv itt mind az idáig ismeretlen ént termel”. Vagyis nem a történelmi-társadalmi-kulturális kontextus ismerete teszi ismerőssé és ért-hetővé a versben megalkotott szubjektumot, hanem az, hogy követ-e normát, vagy sem. (Ami persze szintén lehet régiófüg-

gő, de általában nem az.) Bollobás a kétfajta performativitást két alakzat mentén különbözteti meg: metaforikusként értelmezi az ismert normákat-szkripteket újrajátszó performanszokat, és katakretikusként azokat a konstrukciókat, amelyekben a megképzett alanyok előzmény (referens) nélküliek, s melyek során mindaddig nem létező fogalmak vagy szubjektumok megképzése történik („Troping the Unthought”).

Mely szövegeknyvek tekinthetők tehát normatívnak és metaforikusnak Szőcs verseiben? Közép-európai szemmel *A dudásban* például az erdélyi „sorsirodalomból” (Bollobás: „Silenced Voices”) is jól ismert figura jelenik meg: az életnagyságra és lótuuszvacsorára – úgy is mondhatnánk, hogy emberhez méltó sorsra – vágyó, ám esténként halálfáradtan hazatérő férfi alakja; ám a vers utolsó sorai meghozzák a Szőcstől jól ismert csavart: „Love me. Lave-moi”. A közép-európaiság kulturális kozmopolitizmussá tágul, miközben krisztusi jelentéseket is fölvesz. A metaforikus, performanszszerű megképzések elsősorban a politikai utalásokkal terhes költeményekben érhetők tetten: így az *Underground*, a *Dal a házkutatásról*, az *Elveszett törzs*, *A szegény erdei rokon*, a *Születésnapomra*, *Az élmunkások látogatása*, az *Indián szavak a rádióban* címűben. Ám Szőcs ezekben az esetekben is rendre a katakrézis felé tágitja a fogalom- vagy szubjektumképzést. Így például a *Kolozsvári horror* a Szamost olyan új, nagyon is katakretikus jegyekkel ruházza föl, ami a második csoportba sorolja a verset: a folyó beszél, a házkutatás elől bedobott kazetták hangján szólal meg. Vagyis azt mondhatjuk, hogy Szőcsnél nemigen találhatunk olyan eseteket, amelyek a normák újrajátszásai, vagyis pusztán metaforikus performanszok volnának, még a tematikailag mélyen a közép-európaiságba ágyazott művek esetében sem.

Maszkklírája és drámai monológjai többsége a katakretikus performatív megképzés eseteinek tűnnek. *A hajócsavarbeli lány* például bármilyen nyelven bizonyosan újszerű szubjektum performálásának a terméke: olyan, aki örülne egy hajócsavar-nak. Hasonlóképp a *Talált gyerek az ébenfák közt* című versben

megjelenő fiú, aki bármilyen kulturális környezetben olvasva a verset, különös ismertetőjegyekkel bír, melyek a világ szegényei közé sorolják. A sort még hosszan folytathatnánk: *A mélyrétegek, Az erdőházba, mikor?, A huszonharmadik hóhullás, befejezetlen, Add rá a benned alvó gyanútlan kisgyerekekre, Esti ima, Téli szonett, A postás, Kafka és nővére ..., Kívánok boldog régi évet, Houdini szülőházánál Budapesten.*

Ezek mennyiben is katakrézisek? *A huszonharmadik hóhullás* például olyan katakrézist állít elő, amely minden tél első hóeséséből állít össze egy hónapot; vagyis bizonyosan olyan, referens nélküli metafora ez a fogalom, amely korábban nem létezett a gondolkodásban. De katakretikus konstrukció jelenik meg azokban a versekben is, melyek a világ immanens – egyúttal váratlan, kiszámíthatatlan, megjósolhatatlan – rendjét jelenítik meg. Ez a benne-rejlés szerepel többek a befejezetlen, az *Add rá a benned alvó gyanútlan kisgyerekekre*, az *Esti ima*, a *Vers a végtelen programokról*, a *Kolozsvári horror*, a *Hogy honnan hallom*, a *Tudom, tudom! Nem úgy mondják* című darabokban.

Meggyőződésem tehát, hogy a fordíthatóságot nem befolyásolja a történelmi-politikai-kulturális kontextusba való beágyazottság egy olyan költő esetében, aki a drámai monológok stílusjegyeit alkalmazza verseiben; az alanyok megképzése pedig a költői hang erejétől, megjelenítő potenciáljától függ, ami nem nyelvfüggő. Szöcs Géza verseiben a kétfajta performativitás különös módon van jelen: a normatív megképzések is rendre katakretikussá válnak, vagyis a közép-európai valóságból ismert normák szertefoszlának a költő eredeti, mindig újszerű, mindig újító látásmódjának köszönhetően. A katakretikus performativitás pedig mindig váratlan, sokkoló, várakozásainkat felülíró, akármilyen nyelven hangzik is el.

Ezért olyan lelkes az angol olvasó is, amikor Szöcs verseit olvassa.

Zsille Gábor

Édesvízbe csurogni

Egy labdarúgó-mérkőzés televíziós közvetítésekor a lehető legrosszabb, ha a kommentátor kilencven percen keresztül elmondja nekünk azt, amit a képernyőn magunktól is látunk. Amikor a hátvéd kifejel egy beadást, a mikrofon mögött ülő szakértő közli velünk, hogy a beadást kifejelték, amikor pedig egy lövés mellé száll, izgatottan felkiált: Mellé! És milyen sok kommentátor csinálja ezt... Hasonlóképpen, egy irodalmi recenzió elég idegesítő, ha kizárólag abból áll, hogy a recenzens több ezer leütésben ismerteti a könyv tartalmát, önálló gondolatok helyett vég nélkül idézgetve a műből. És hány irodalomkritikus csinálja ezt... Esetünkben kimondottan bosszantó lenne, ha okostojásként töviről hegyire előadnám, mi minden van Székelyhidi Zsolt *Csurom* című verseskönyvében.

Nos, ebben a könyvben van egy nő és egy férfi. Ez önmagában nem hátborzongatóan eredeti. Hanem micsoda nő és micsoda férfi van ebben a könyvben, és milyen elképesztő dolgokat művelnek! Úgy külön-külön, mint egymással. A nő Virág. Úgy hisz a társában, mint mikor úzás közben nem rúgja a mélységet, és csak kifeszül a színen. Ez a nő mutogat egy óriásparadicsomra, térdepel egy tócsában, repül és mindene narancsszagú, párlat áramlik a nyaklatából, bizonyítékként szolgál, a hajnallal ébredve omlásnak indul, csillagvirágos blúzt hord és búzaszirom cipőt, néz, mosolyog, hajol, satöbbi, satöbbi, és mindeközben érdekes, mert váratlan dolgokat mond. Például azt, hogy szüntelen létezni akar, és megcsodálni, megenni mindent. (Szüntelen létezni számosan akartak már, de legtöbbjüknek csak ideiglenesen sikerült.) Azután csípőből megkérdezi, hogy hívják Popeye kedvesét.

Hogyan is?... Hanem a férfi, Zsolt sem adja alább: mindenekelőtt kideríti Popeye kedvesének nevét, és SMS-ben közli a nővel. Továbbá még télen is keresztül-kasul bringázik a városon, evés közben elpattan a fogai közt egy vörös sügér szeme, odaadja a fél kezét a szerelméért, álmában jólesik neki a hőérzet, kiáramoltatja magából az életenergiát, a nő édesvizébe kívánja csurogni magát, szintén satöbbi. Ráadásul kötetnyi verset ír erről az egészből, és nem elég, hogy mindent belefoglal, de még ki is színezi. (Költő kedvesének lenni fokozottan veszélyes.)

És még hol van a vége... Csak a külön-külön listán vagyunk túl – most jön az, hogy miket művelnek együtt és egymással. Például a nő serceg a férfi alatt. A férfi a vízen lebegő nő alá úszik, és feltartva nézi. A nő és a férfi folynak a szobában, a duplaablak közötti részben folyamatosan hempergőznek, s légzáró réteget képeznek a valóság és az álmuk között. Máskor a nő kiszáll a férfi alól, és iszik csapja poharából. Megint máskor a nő a férfi mögé kerül, és addig csókolja, míg sósak nem lesznek. Olyan is van, hogy a nő és a férfi egy hajóorrban átvágnak a dunai szeleken, és ajkukról pezsgőillat süvít. Bemennek a vízbe, és egymásnak öleli őket egy oda-és egy visszahullám, végül egymás vízkiszorításába merülnek. A nő a férfit olyan ízzel szereti, mint a kádba oldott tengeri só, végül beleizzadnak ugyanabba a pillanatba. A könyv egyes lapjaira kitéhetjük a bekarikázott 18-as számot, ez éppenséggel indokolt lenne – ám hatalmas butaság is, mivel nem gondolom, hogy ez a kifinomult erotikus líra hátráltatná egy tizenhét éves olvasó szellemi-lelki-esztétikai fejlődését, szexuális kultúrájának gazdagodását. Éppen ellenkezőleg... A lehetséges olvasótábort illetően viszonyításul felhozható, hogy Bella István 1996-ban megjelentette régi és új szerelmes verseinek gyűjteményes kötetét *Szeretkezéseink* címmel, az első és a hátsó borítón egy szép nő művészi aktfotójával. A könyv három kiadást ért meg, dacára annak, hogy a szeretkezések túlnyomórészt kimerültek a címben és a két fényképben. Nem bírálata, de józan tény, hogy Bella költészetében nem teng túl a szókimondó erotika, és elhíresült szeretkezéses versét (*A költő esteli védőbeszéde hitvese színe előtt*) a *Szeretkezéseink* után írta.

Székelyhidi kötetének borítóján nincs meztelen nő, csak nagy kékség: alul a tenger, fölül az ég. Itt, kérem, égszínkék közösül a vízkékkel, két azúr egymáshoz tapad, simul. Az aktus az Égei-tenger partvidékén történik, ezt a versekből következtethetjük. A kép felső harmadában, a horizonton pedig a kötet cím: *Csurom*. Hát persze, hogy rögtön a vízre asszociálunk, magunk elé sűgva: csuromvíz, csuromvizes. Adódik a kísértés, hogy e ponton buzgón fejest ugorjunk a víz fogalomkörének ismertetésébe, elősorolva a biblikus-vallási kötődéseket és a legkülönbébb kultúrtörténeti, filozófiai vetületeket – lötytyintünk mellé tucatnyi idézetet a könyvből, csupa vizes sort, azután kötünk rá egy masnit, és tessék, kész van a recenzió, a szerkesztőnő már pakolhatja is fel a honlapra. Csakhogy Székelyhidi Zsoltnál a *csurom* szó asszociációs mezője lényegesen tágasabb a víznél. Stílszerűbben fogalmazva: a *csurom* asszociációs tengere cseppet sem merhető ki a vízzel. Székelyhidi verseiben *csuromihlet* az ember, *csuromlángolás*, *csuromkép* és *-betű*. Jelzem, könnyű csuromlázasan ihleni, ha a költő kedvesét Virágnak hívják. Ráadásul a kötet keletkezése idején Zsolt és az ő Virága a pesti Hársfa utcában laktak, hiszen a HársVirág gyönyörű, *csuromszerelem* és *csuromillat*. Ez a két ember így, együtt: a mű. Egy verssorból tudjuk, hogy a drága időt szárnyak növesztésére fordítják.

Ennek a könyvnek nem csupán tartalma, asszociációs tengere, borítója és címe van, de szerzője is. Székelyhidi Zsolt 1973-ban született, művészi létét tekintve zenész, performer, költő és író. A *Csurom* vonatkozásában az első három szerep fontos. Lendületes, rímek és kötött szótagszám hiányában kizárólag a nyelv ritmusára alapozott szabadversei rövid sorokkal és hosszú képzélettel muzsikálnak, olvastatják magukat. Aki hűségesen követi Zsolt pályáját, vagy akár most, utólag kézbe veszi első két verseskönyvét (*Hoz*, 1997 és *Zajtalanítás*, 2004) az megfigyelheti: kezdeti posztmodern, avantgárd és miegymás szertelensége két évtized alatt szelídült – egyfajta klasszicizálódás megy végbe. A folyamat jelenleg is zajlik, végpontját nem tudjuk, és ez kimondottan izgalmas. Ha egyvégtében olvassuk ezt a pergő és izgató

legújabb kötetet, úgy érezzük, valójában egy szerelmi krónika. S még azt is érezhetjük: egyetlen ráérős, jóleső performansz, melynek három fő helyszíne Görögország, Párizs és Magyarország. (A performansz régóta szorosán kötődik Székelyhidi alakjához, ez irányú munkásságát a kilencvenes évek végén kezdte a Parnasszus folyóirat estjein és más irodalmi rendezvényeken, akkoriban még színesre festett hajjal, a hangköltészet határait súrolva, sőt olykor átlépve. Mostanság – immár természetes hajsztíni polgáiasultan – elsősorban a Spanyolnátha Kertfesztiválokön lép performerként a közönség elé, Berka Attila oldalán.) A nő és a férfi fürdőzős-motorozós-bódulás, egymásba olvadós párjátéka a hellén szigetvilágon indul, párizsi bolyongással folytatódik, majd visszahelyeződik Rodoszra – s végül hazánkban zárul, Pest-Budán és a Tiszánál. A *Csurom* lapjain van minden, mi olvasói szem-szájnak ingere, szerelmi krónikán és performanszon innen és túl: avantgárdal ölelkező görög klasszicizmus, tárgyiasult józanság és lebegő mámor, füledt testiség és finom lelkiség, egymásba olvadó tenger és ég, nő és férfi. S mindez a megfelelő arányban, okos szenvedéllyel, élvezetesen. Remek olvasnivaló, na.

Székelyhidi Zsolt: *Csurom*. Parnasszus P'Art Könyvek, 2016

Tóth Csilla

Milyen íze van a jóságnak?

Még bele sem lapoztam a könyvbe, már is életre kelt bennem egy ismeretlen föld alatti város, a *Kontroll* elveszett lelkeinek feltérképezésre váró, fájóan ismerős zugai, ókori szörnyek labirintusa. A metrókocsik ablakából Minótauroszt ismeretlen arca néz vissza ránk, a meg nem épült járatok üres illúziója, arcok, amelyek heteken, hónapokon, éveken át nézik a szemben ülőt a felismerés legkisebb jele nélkül, míg az elrohanó szerelvények után nem marad más, csak az üres peron és a csend. Még az jár a fejemben, mikor felütöm az első oldalt: mennyi bátorság kell a mélybe ereszkedni, felszállni egy alagútba besüvítő szerelvényre, azzal az örök reménnyel, hogy az valahol végül a felszínre visz?

A történetben minden úgy ismerős, hogy közben végig várakozásteljes maradhatok. Ismerős ez a város, ahol még sosem jártam, ahol Czinki Ferenc hőse kézen fogva vezet, s eltévedni is ott lehet vele, ahol még ő sem járt azelőtt. De pár hét után „turistadilemmája” már nagyon is érthető: otthon van-e már, vagy még idegennek tekintse magát Pozsony egyik városrészében, Pozsonyiligetfaluban, ahová azért érkezett, hogy a végére járjon egy több évtizeddel ezelőtt történt megmagyarázhatatlan eseménynek?

Pozsonyiligetfalu. A név hangzása rabul ejtő, gyönyörű helyet idéz, de az író rögtön eligazít: ez nem az a hely, amire a neve alapján számítanánk. Illúzióink ne legyenek, mert a kisregény, amelyben több idősík keveredik, hamar a hetvenes évek végével nyit, amikor a munkagépek a szocializmus lendületével túrták fel a várost, mérnökök terveztek új és fiatalos paneltömböket a régi házak helyére, és ma már tudjuk, hogy mi lett ezeknek a sorsa.

Ott vagyunk 1983-ban is, egy „*valóságos tervgazdasági csoda*” kellős közepén, amikor „*az ürességet lassan kitöltötték a szürke panelelemek. Formálódott a kilátás, a fény útja, a gyalogjáratok a házak között. Azt mondják, azt mondták akkor, a keleti világrész legnagyobb lakótelepe épül itt, de akkora lesz, hogy még a Szovjetunió sem látott olyat.*” A realitás persze már akkor is hrabali, sírásra és nevetésre ingerel, a fiatalok véleménye elég markáns. Egyikük az első panellakások átadásakor a helyszínrre kivonult újságírók kérdésére, miszerint mit gondolnak az új lakótelepről, azt válaszolja, hogy ő „*pont leszarja az egészet, az összes redvás panelházat, mert ilyen rohadásban, ami itt van, se így, se úgy nem lehet élni.*” Ezt az újságok persze nem hozzák le, de a cikkel összefüggésben azért elcsattan két atyai pofon, a második azért, mert az újságban a fotón a fiúk mellett habzik a sör, amire, azt gondolván, hogy ezért kapta az első pofont, épp a főhős hívja fel az apa figyelmét. Az itt nyert, kommunizmusban érlelt és máig élő élettapasztalatot mind ismerjük: „*Nagy erény a kussolás, gondolja ekkor hősöm, nagyon helyesen.*”

És ott vagyunk 2014-ben is, a jelenünkben, amikor a könyv hőse hol botladozva, hol sietősen járja azt a városrészt, azokat utakat, amiket annak idején munkagépek törtek maguk előtt, miközben villámgyorsan tüntették el a környék családi házait, hogy helyükre építsék a gigantikus szép új jövőt. Az égbe nyúló épületek szinte érintik egymást, az utcák szűkek és egyformák, és ekkor még tömegével várják a reményekkel teli új lakókat. Nos, ezek jelenkori, kiüresedett útvesztőiben bolyong hősünk, hogy végre megtalálja a Hársfához címzett kocsmát, és benne azt a férfit, aki több mint harminc évvel ezelőtt azt a bizonyos atyai pofont elszenvedte, és aki mesélhet arról, mert szemtanúja volt annak, hogy mi is történt pontosan, amikor a helyi anekdoták szerint „*Valaki megölte a jóságot egy betongödörben a pozsonyligetfalui lakótelep szélén ezerkilencszáznolcvanhárom májusában. Vagy júniusában. Régen volt.*” Micsoda egy lehetetlen történet ez? Ám a helyiek, akik mindent tudnak, de semmire sem emlékeznek ugyanúgy, mégis ezt beszélnek.

Hősünk pedig nyomoz, kérdez, kocsmákban keresi az egykori szemtanúkat, a múlt, jelen, emlékek, álmok és fantáziák világában bolyong és jut közelebb. Mihez is? Ahhoz, hogy mi történt pontosan? Alig hiszem.

Mit lehetne itt felderíteni? A felfoghatatlant? Hogy egy váratlan villanásban eltűnt egy egész lóversenyfutam, épp a célba érés előtt? Hogy eltűnt egy lány ugyanakkor és ugyanúgy, egyetlen szempillantás alatt? Hogy előre megfontoltan meggyilkolták a jószágot, azzal a szándékkal, hogy azt egyszerűen jóízűen elfogyasszák? Miért? Hogyan?

Itt minden felderíthetetlen és felfoghatatlan, mégis kristálytisztá és világos. Az abszurd jut eszembe, a mi abszurdunk, amit képtelenségében is felismerünk, és ismerősként üdvözlünk, ami elérhető, hiszen abban élünk.

A metróvonal sosem épült meg Pozsonyban, a lejárathoz igazán, telve várakozókkal az első szerelvényre. Ott találjuk a főhőst a történet elején és a végén is. Kell ennél kifejezőbb szimbólum? *Kelet-európai ballada*, közelíti meg Czinki Ferenc a könyv műfaját.

Azt talán nem kell már ecsetelnem, de az író a hangulatteremtésben is nagyon ott van a szeren: elszorul a torkom a tizedik emelet ablakából a mélybe bámuló, lábát kilógató fiatal srác látványától; vagy a főhős klausztrófób álmától, ami a könyv egyik legerősebb és legmegrendítőbb része, pedig nem történik más, mint hogy álmában mosogatás közben reménytelenül beszorul a keze egy vizespohárba. A helyszín egy kocsmában természetesen, ahol a főhős tíz évet dolgozott vendéglátóként.

A helyszínrajzok és a karakterek hasonlóan egyediek és felismerhetők. A pénzváltó, akinek csak lebarnult, feszes alkarja látható; a nyerőautomata gyűlölködő pénzbegyűjtője; a kocsmában törzsközlő, akik egymás szavába vágva mesélik el, mi történt '83 tavaszán. De ugyanígy emlékeztet a még ma is a reménytelenül szebb jövőt jelentő, a Pozsonytól is csak egy köpésre lévő Bécsbe átruccanó főhős kalandja egy földön talált kulcsosomóval. Az ott már megépült és működő metróvonalon

csak automaták állnak, nincs senki, akinek le lehetne adni a talált tárgyakat. A kulcsot csak megbámulják, majd tanácstalanul továbbállnak. Egy lakáskulcs Bécsben, egy otthon kulcsa, amivel nem lehet mit kezdeni.

De említhetném azokat a pontos kitekintéseket, amik rólunk szólnak, tisztán és kendőzetlenül, amikor a taxis túlszámláz egy fárasztó nap után: *„Az a generáció vagyok, amelyik nem szól. A taxis sem szól, amikor ugyanezt csinálják velem az okmányirodában, az étteremben, a tárgyaláson. Alázzák, aláz. Amikor a tárcájába nyúl a visszajáróért, hangosan számolni kezd: egy, kettő, három, mondja magyarul.”* Vagy a felnőtté válásban levő fiatalok első elveszettségélményét, ami meg is marad aztán, mert máig az enyém is: *„[A fiú] nem érti az egész lakást, a tranzitot, a lányt, a fekete-fehér férfit a falon, a felhőkarcolókat, a sötétet, a hűtőt, a hideget, a darabjaira szedett rádiót, a mocskot, a latyakot, a gázolajat, de nem érti a kávé, a rumot, a sétát, és nem érti a várost, nem érti Pozsonyt, miért közlekednek benne villamosok, miért megy a testében körbe a vér, nem érti az újságok címlapjait, az ismeretlen szavakat, nem érti a füstöt, a Marsot, a bort, nem érti, mi tolul most a gyomrából fölfelé, és nem érti, mi mozdítja a szűk liftet, és már nem is emlékszik, felfelé indultak vagy lefelé.”*

A nyelv mesterkéletlen, természetes, kifejező és költői, a kedvencem. Megélt. A szerző lényeglátása megnyilvánul egy-egy rövid konklúzióban, például a kórházi negyed betonszörnyetegei körül elszállásolt főhős egyszerűen így jellemzi a környezetét: itt *„halál és biztonság vesz körül”*, de ugyanígy a rövidebb-hosszabb leírásokban is: *„Ahogy haladsz fölfelé a Kálvária-dombon, mintha több városrész váltaná egymást, és mintha éghajlatok is. Az alsó utcákban kényelmes, fülledt, kelet-európai betonszavanna, pár utcával feljebb viszont már érzed a nedves kontinentális világ szeleit, ismerős, sörhabos páráját. Ahogy elfogynak lábad alól a lépcsők, eljutsz a pozsonyi tajgára, ahol májusban is barna avaron lépkedsz, ahol az emberek már keveset beszélnek, és minden mozdulatnak tétje van.”* A történet nem mentes szerencsére a humortól sem; hangosan nevetek, amikor a főhős és a fotós

hosszú és reménytelen keresés után, végre ott, ahol „[m]inden higgadt számítás alapján a következő utcában egy kerthelyiséggel rendelkező sörözőnek kell következnie”, teljesen mást talál. Nem lőném le a poént, hogy micsodát.

És az is milyen dolog: hattyúra vadászni a panelházak rengetegében? Tragikumában és lehetetlenségében kivételes, ezen nem nevettek hangosan, de azon kapom magamat, hogy valahol belül mégis.

A történet lassan összeáll. Nem részleteiben, de bennem. A múlt, jelen, látomások, emlékek és képzelet nagyon is realiztikus szövevényével természetes módon keverednek bibliai és mitológiai utalások is. Az előbbire akkor gondolok kissé álmétkodva, amikor rájövök, hogy az Úrvacsora „*vegyétek, egyétek, ez az én testem*” szavaival együtt tudom csak értelmezni azt, hogy végül is mért kell megölni a regényben a jóságot. Hiszen azt „...*azért kell megölni, hogy utána elkészíthessük és elfogyaszthassuk...*”, de ehhez egy olyan nagy serpenyő kell, ami csak a pokolban található, tudjuk meg a kocsma törzsvendégeitől.

A görög mitológiára pedig konkrét utalást tesz a szerző. Igaz, nem Minótauroszt kell legyőzni a labirintusában, ahogy azt először gondoltam, de egy kevésbé ismert történet, a Zeusz által halálra sújtott lány és az utána folyóba ugró, majd hattyúvá változó fiú története válik elevenné és maivá a lapokon.

A regény talán egyetlen gyenge pontja épp sokrétűségéből, a jelen-múlt-valóság-álom-mítosz jogos egyidejű jelenlétéből, történetet vagy hőst formáló szerepéből fakad, hiszen egymás után és látszólag az olvasót vezető vezérfonal híján váltogatja az író a többszempontú helyszíneket és korokat, fő- és mellékszálakat. Mivel a szereplők nem kaptak nevet, és az évszámok csak menetközben bukkannak fel, így a regény első olvasását és befogadását nem könnyítette meg a szerző, még akkor sem, ha összességében kristálytisztán, érthetően és energikusan fogalmazott. Úgyhogy nem tehettem mást, egy ültő helyemben elolvastam újra az egészet. Hozzáteszem, hogy ez egyáltalán nem esett nehezemre, mert a szerző nyelve a történet összetettségében is végig tiszta, nagyon mai, friss és hozzám szól.

Ha valaki azt gondolná, hogy lepukkant panelhangulat uralkodik a regényen, netán a kocsmák másnapossága ül rajta, nos, téved. Kérem, hogy a horizontot elzáró emeletes házak szürkesége ne riasszon el senkit az olvasástól, mert a könyv színe más. A felbukkanó, majd a hirtelen eltűnő lány tisztasága, fényképezőgépének vakuja, a hattyúk színe, a „jószág” maga, még ha az elpusztítására törnek is, olyan erővel villan fel, van jelen, fénylik át a százötvenezres lakosú betonrengetegen, magán a történeten, hogy azt kell mondanom: annak ellenére, hogy a főhőstől nem a Hársfához, hanem az Ördöghöz címzett kocsmában búcsúztam el, várakozva és reményteljesen hagytam ott, mert valami jönni fog, még akkor is, ha tényyszerűen és a címre is utalva, ez a metró ebben a városban még meg sem épült, és az is lehet, hogy nem is fog soha.

Czinki Ferenc: *A pozsonyi metró*. Scholar, 2017

Bene Adrián

Szóbeszédaktus — szatirikus korrajz bögrecsárdával

Dan Lungu író és szociológus, érthető, hogy meghatározó írói témája a társadalmi változások hatása az egyéni létutakra és a helyi közösségekre. A rendszerváltás Romániában is sokak számára új életkeretet teremtett, amelyhez képtelenek voltak alkalmazkodni. A megszokott gazdasági és hatalmi struktúrák helyébe lépő újak nem kínáltak semmi vonzót a leépített gyári munkásoknak, a segélyből vagy kis nyugdíjukból tengődőknek. A lecsúszott, talajvesztett, frusztrált külvárosi kisemberek csak egymásba, a pohárba és emlékeikbe kapaszkodhatnak.

A helyi közösségek működésének ősidők óta a közös szóbeli hagyomány az összetartó ereje, a közös helyzet, a közös élmények, emlékek, vágyak feldolgozása és a történetek közösségi előadása. Ezt a funkciót tölti be a pletyka, a helyi legenda, a kocsmai anekdota, amelyek mind alkalmasak a közösség önmeghatározására, és alkalmat adnak az együttlétre, a személyes interakciókra, az egymásra figyelésre. A történetek igazságértéke másodlagos a mesélés aktusához és a szórakoztató funkcióhoz képest. A kocsmai sztorizáshoz humor kell elsősorban, és persze hallgatóság. A Gyűrött Traktor nem igazi üzleti vállalkozás, inkább közösségi tér, ahol a zugpálinkafőző kocsmáros „összes ügyfele egymásnak ismerőse, és ténylegesen úgy érzik magukat nála, mintha otthon lennének”, sőt. „Olykor, két kupica pálinka között, az ügyfelek segítenek a tulajnak fát vágni vagy kertet ásni, a szilvaszedésben vagy egy-egy kilincs, ajtósarok megjavításában. Azokat közülük, akik túlságosan felöntenek a garatra, és nem akarnak ilyen álla-

potban házastársuk szeme elé kerülni, senki sem rugdossa ki az utcára, mint a luxusvendéglőkben szokás, hanem egy régi ajtóból és csepűmatracból rögtönzött fekvőhelyet kapnak a fészerben, mosdótállal melléje.”

Lungu számára ez a mikrovilág a maga szöveguniverzumával olyan téma, amely lehetőséget ad a közösségi hálózatok szociálpszichológiai viszonyainak modellszerű ábrázolására. Ez önmagában elég lehetne egy jó realista regényhez, de valószínűleg kevés a szöveg öröméhez. Ahogyan a tematizált szóbeli történetek esetében, itt is fontosabb a tódító mesélő hang és az ismerősség érzése, amely az olvasót is a szereplők szintjére, beszédhelyzetébe helyezi. Nyilván nem minden olvasó fogékony erre, de az informális, közvetlen nyelvhasználat, a kocsmai népnyelv – némi parodikus felhanggal – alkalmas lehet a célra. (Szociográfiai hitelességet is biztosít, tegyük fel, bár ez különösebben nem változtat a szöveg működésén és befogadásán.) Szonda Szabolcs fordítóként kiváló megoldást választott a magyarországi olvasó szempontjából is, amikor nem egyszerűen a magyar köznyelv „alsó” regisztereit, az egyébként is gyorsan változó szlenget, utcanyelvet adta a moldvai szesztestvérek szájába, hanem az erdélyi, székelyföldi kocsmai regisztert. *„Hééékások, ti aztán nagyon szerettek parancsolgatni! Na parancsoljatok csak ide hamar egy vodkát is a bácsinak; há’ mi van, potyára hűtöm itt a szájam?”*

A Gyűrött Traktor nevű bögrecsárdában szürcsölgető öreg melósok nagyotmondásai, nosztalgizálásai a román szocializmus kevésbé szívderítő évtizedeiről nyilván groteszknek hatnak a tények ismeretében. (Érdekes kérdés, hogyan olvashatja ezt egy különösebb történelmi ismeretekkel nem rendelkező magyarországi – és még inkább egy franciaországi – tizenéves olvasó.) A mesélők tódításai a hitelességet felfüggesztve a mágikus realizmusra emlékeztető olvasásélményt keltenek, előtérbe helyezve a közösségi képzelet mitológikus működését. *„Mendemondák és rejtélyek álregénye”* a mű alcíme; ebben a világban a Ceaușescuról szőtt legendák jól megférnek Relu Covalciuc csodás kalandjaival a tyúkudvarban. *„A tyúkjaim mintha lebénultak volna. És amikor*

körülnézek, esküszöm, szinte a torkomba költözött a gyomrom. Az egész kert nemhogy nyüsgött, hanem egyenesen nyögött a gilisztáktól. (...) Biztosan volt jónéhány teherkocsinyi undokság ott akkor, nem túlzok. Utána valamennyire elfogytak, de még mindig tenyérnyi magas a vonulatuk. Ha nem gurítasz le egy pohár pálinkát előtte, látni sem bírod őket.”

Ez a népmesékkel rokon világlátás egyben egy közös kelet-európai történelmi tapasztalat horizontjába illeszkedik, olyan szatirikus hangnemmel, amely a kiszolgáltatott ember nézőpontját teszi átélhetővé. A társadalmi szatíra, akár anekdota, humoreszk, kabaréjelenet, akár regény, színdarab, film formájában jelenik meg, sajátos kettősséggel jellemezhető. A nevetés, a kinevettetés nemcsak megsemmisíti az ostoba és embertelen hatalmi rendszert, hanem azáltal, hogy megfosztja félelmetességétől, „humanizálja” azt, familiáris vonásokkal ruházza fel, és ezáltal megerősíti, konzerválja. Legyen szó az Osztrák–Magyar Monarchia, a Horthy-rendszer, valamelyik szocialista népköztársaság vagy az aktuális demokratikusan megválasztott rezsim *establishmentjéről*, a kisember-perspektívából az öntudat védelmére kevés lehetőség nyílik. A plebejus közösség passzív rezisztenciája, a magánélet, esetleg a színlelt együgyűség (Hašek Švejkje), a kivonulás (Tersánszky Józsi Jenő Kakuk Marcija) ábrázolása jellemzően egyaránt a humor és az ironia regisztereit alkalmazza. Az ironia ezekben az esetekben nem az együgyűt gúnyolja ki, ellenkezőleg, megteremti a vele való cinkosság vagy a részvétel feltételeit. Ezt támogatják a narrátor iróniamentes közlései. *„Lassan, de biztosan mindenre rátelepszik a szomorúság és a lepusztultság levegője, a tehetetlen előregedés hangulata, annyira, hogy egy máshonnan érkező joggal kérdezhetné ennek láttán: mi szükség van még erre az utcára, féloldalt dőlt házaival, toldott-foldott kerítéseivel és elvadult kertjeivel?”*

A humoros kocsmai történetek iróniájáról azt is nehéz eldönteni, hogy a mesélő szándékaihoz köthető-e, vagy pedig a naiv figura háta mögül kacsint ránk az író. A demográfiai szaporulatról és a szó hatalmáról mindenesetre tökéletes szatirikus korrajzot

képeznek a regénybeli anekdoták. Amikor például az egyszerű asszony nem akarja a bezúzott bibliákból készült WC-papírt használni, inkább a kommunista pártlap azon számát helyezi el a budiban, amelyben megjelent az abortusz elleni törvény, az Elvtárs szaporodásra buzdító beszédével együtt. *„Na de, ember, tudd meg, az ördög vezette rá ezt a nőt, hogy ilyesmit csináljon. Percre pontosan kilenc hónappal azután, hogy az újságpapírt igénybe vette, életerős legénykét hozott a világra, aki a megszólalásig hasonlított Nicu bára.”* Mert a főtktár elvtárs, a későbbi Átlyuggatott bizony nem véreskező diktátor, hanem „fasza fickó” ezekben a népi történetekben, itallal kínálja a hozzá folyamodó Mitut, Daciával is megajándékozza, s ha kell, a potenciaproblémákon is segít... Lungu regényében a szereplők és a helyzetek bizarr voltukban is tipikusak, a realista társadalmi regény szellemében, azzal a fontos különbséggel, hogy az olvasói érdeklődést nem egy bonyodalomból kibontott cselekmény fordulatai hivatottak felkelteni és ébren tartani. A múltba tekintő anekdoták és a jelen lepusztult díszletei az olvasó empátiáját célozzák meg, többféle – kritikai indulat vagy éppen nosztalgia által irányított –, elsősorban érzelmi azonosulásra adva lehetőséget. Ehhez valószínűleg szükséges egy közös élményhorizont, aminek hiányában mindez legfeljebb egzotikum. Hogy ez a kulturális, történelmi, generációs korlát zavarja-e az olvasót, mindenki maga döntheti el.

Dan Lungu: Tyúkok a mennyben. PONT Kiadó, 2016

Rimóczi László

Koedukált túlvilág

A világvégék sorozatos elmaradása egyeseket örömmel tölt el, másokat bosszúsággal, de senkit sem hagy hidegen a kérdés, vajon a végítélet után hova kerülnek a jók és hova a rosszak. Egyáltalán: kik a jók és kik a rosszak?

Szappanos Gábor legújabb kötetében erre is választ kapunk, a szerző a *Szentek hétköznapi csodáival* ismét új vizekre merészkedett. A kisregény alcíme: *Élet a végítélet után*, és valóban, arról az utolsó ítéletről szól a mű, amely az *Újszövetség*ben és sokak reményeiben él. Vagy mégsem teljesen ugyanarról? Ez a végítélet bizony nem a dogmatikatanckönyvek szigorú menetét követi: az olvasó egy meglehetősen eltérő változatát ismerheti meg Krisztus második eljövételének: voltaképpen nem is magát az eljövetelet, hanem a végítélet első napjának krónikáját a mennyei Jeruzsálemben. És ebben – a nagyon emberi Jézus mellett – kiemelt szerep jut három szentnek: Szent László királyunknak, Assisi Szent Ferencnek és Aquinói Szent Tamásnak, sőt két különleges állatnak is, egy mesebeli sárkánynak és egy hölgyemenyétnek. A sárkány mindenféle bonyodalmat okoz a világtörténelmet lezáró esemény menetében, hiszen lehet, hogy „tévedésből” támadt fel. Ráadásul emberi nyelven beszél, és a barlangjában olvasta Platón összes műveit...

A szerző mesterien elegyíti a hagyományos elbeszélést a posztmodern világgal, s mindamellet képes hű maradni az eredeti krisztusi tanok lényegéhez és az üdvözülés magasztosságához. Nemcsak túlvilági, de bőven e világi, érvényes megállapításokkal is találkozhatunk ezen a formabontó templomi freskón:

„A köztiszteletben álló és közismert emberek mindig kénytelenek voltak többet túrni, mint az egyszerű pórnép. Nagyobb dicsőség jutott nekik osztályrészüil, de ha buktak, a bukásuk is látványosabb volt.”

A mű formailag füzet, nem önálló kötet, de mint műalkotás mégis önálló és önmagában teljes kisregény, a *Napút* folyóirat

Szappanos Gábor

Szentek hétköznapi csodái

(Élet a végítélet után)

Szent Lászlóval foglalkozó tematikus számába illesztve (2017: Szent László-év, ugyanis 1077-ben koronázták királlyá). A történetnek súlya, tömege és térfogata van.

Szappanos kísérletező szellemű író, aki munkássága során nemcsak egyetlen témát boncolgat, hiszen olvashattunk már tőle parasztnovellákat, művészregényt (*Csőregh Márton válogatott szenvedései*), ezeregyéjszakás és krúdys Szindbád-novellákat, regényeket. Individualista és beskatulyázhatatlan író, az evangéliumi Krisztus tanainak követője, de ellensége mindenféle keresztény dogmának. Csak az Úrban hisz, az őszinte hit és szeretet erejében, az isteni gondviselésben, az egyház kreálta dogmákban nem. Bár református, van benne hajlam az ellentéteket összebékítő öku-menizmusra, de a buddhista tanokat is képes befogadni, mi több, regényeiben érthetően visszaadni. Sosem tartotta ellentétesnek a Krisztus-követést a buddhista vallásgyakorlattal. Buddha és Jézus a szellemi világ és az erkölcs más és más szegmenseit állítják tanításaik fókuszába, ugyanakkor sok azonosság van köztük.

A *Szentek hétköznapi csodáiban* egyből a mennyek birodalmában találjuk magunkat, ami az érdekesség kedvéért nem szikrázó, giccses felhőkavalkád, hanem gigantikus üvegkocka, lebegő menny-kontinens, szürreális színpad, mintha egy Salvador Dalí-festményben sétálnánk. Koedukált túlvilág ez, ahonnan egyetlen vallás sincs kirekesztve. A történet szerint 2036-ban a Pokol Kapujának is becézett Hekla tűzhányóba csapódó Apophis kisbolygó letakarít minden életet a Földről. A bűnösöket Isten kiröpíti a semmibe, ahol magmaszigeteik, mint bárkák az ég fagyos óceánján, összetorlódnak az űrben, majd lassacskán egy új holddá tömörülnek. Ez a Pokolhold a Földről is látható, örök mementóként kering körülötte. Majd ha újra benépesül a Föld – immár csak jó emberekkel –, és felnéznek az égre az új földlakók, megpillantják a ronda kis Pokolholdat, s öröm költözik a szívükbe, amiért ők igazaknak találtattak. És fordítva: amikor a pokolfattyak az élhetetlen – hol tűzforró, hol jéghideg – holdjukról lenéznek a kék bolygóra, megbánás uralkodik el rajtuk.

Amíg a Földön el nem tisztul a nukleáris tél, a túlélők a mennyek prémium környezetét élvezhetik, a kiválasztottak számára „*van pia, van szex, hogy valamivel elüssék az időt, ám mindezeret meg kell dolgozni, vetni, aratni, szüretelni, házat építeni. És ta-*

nulni.” Mert keveseknek adatott meg, hogy átlássák a világ működését, hiszen a tudás még itt is kíváncsibb a tudatlanságnál. Az elmúlt világ nagy prófétái, látnokai, művészei nehezen bírták elviselni a számukra feltáruló igazságot, de tudjuk, hogy semmi pénzért nem cserélték volna el tudásukat, tehetségüket és lelki szenvedésüket boldog és gondtalan tudatlanságra.

„Krisztus ekkor felemelte jobbját, hogy hosszú, keskeny ujjáival még nagyobb figyelemre intse hallgatóságát, és így szólt:

– Nehogy azt higgyétek, ami a földön sokáig közkeletű tévedés volt, hogy a mennyek országa a halálosan unalmas szemlélődés helye, az elviselhetetlen semmittevés színtere, valami olyan falanszterszerű »kényszerlakhely«, ahol semmi mást sem szabad tenni, mint lubickolni Isten szeretetében. Itt a mennyek országában is rendelkezni fogtok szabad akarattal, csak más szinten, mint a földi életetekben. Csupán annyi lesz a különbség, hogy rosszat nem cselekedhettek, de nem is tudtok, mert megváltozott emberek lettetek.”

A történet gerincét a sárkány és Aquinói Szent Tamás közti filozófiai vita alkotja, ahol a szerző könnyedén azonosítható szimbológiával, kifinomult humorral és átfogó teológiai tudással ábrázol. Rendszerező elme lévén, most is megpróbálja a tudományt összeegyeztetni a katolikus hitigazságokkal.

A mennybéli nagy boldogságnak azonban van egy hátulütője: könnyen elfelejtethetünk szeretni. A nagy fényben leszokunk róla. Itt ugyanis hosszú eonokon át csak üdvözült lelkekkel találkozunk a mennybéli polgár, részvétre nincs szükség, szenvedő embertársai, akik vele együtt a mennybe kerültek, itt már mind boldogok. Itt már nem kell, hogy megessen bárkin is az ember szíve, senki sem szorul istápolásra, segítségre, itt már senki sem elesett, itt mindent úgy áthat az isteni szeretet fénye, hogy egy idő után szinte észre sem lehet venni. Mert ami mindenütt jelen van, változatlan intenzitással, az lassan észrevehetetlenné válik. A mindent beragyogó szeretetfény teljesen megszokott, természetes közeg. És itt döbben rá az olvasó, hogy micsoda kivételes érték is a földi élet, ez az újabb és újabb leckéket kínáló iskola, ahol minden emberi cselekedetnek tétje van. Íme, egy válasz a létezés értelmére. A kör bezárult.

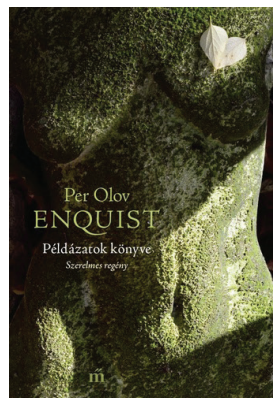
Laik Eszter

Trükkös példázatok

Legutóbb 2011-ben látogatott Budapestre a Könyvfesztivál díszvendégeként Per Olov Enquist, akkor az *Egy másik élet* című önéletrajzi regénye, illetve első gyermekkönyve, *A Három Barlang hegye* megjelenése alkalmából – mindkettőt Kúnos László fordításában olvashattuk. Enquistet ismert drámái mellett (például *A tribádok éjszakája* vagy *A földigiliszták életéből*) nálunk azóta leginkább az *Egy másik élet* szerzőjeként szokták emlegetni. A műnek már a címe is magában hordozza azt az eltávolító gesztust, ahogyan az író egyes szám harmadik személyben beszámol Enquist nevű hőse életútjáról, a nyolcvanas, kilencvenes évek fordulóján bekövetkezett törésről: mélyrepülésről az alkoholizmus bugyraiban, illetve az elvonókúra kórház-börtönében. Ezek az ismerős mozzanatok is visszatérnek a most megjelent *Példázatok könyve – Szerelmes regény* című művében.

Aki az előző kötet megjelenésének idején követte az író nyilatkozatait, leszűrhetette belőlük, hogy történetének itt még nem lesz vége, de Enquist kétértelmű válaszokat adott a kérdésre: folytatja-e még az önéletrajzi regényt a küzdelmes időszak lezárulta után is? „Még most is azt gondolom, hogy nem fogom továbbírni, de ha azt nézzük, az önéletrajznak vannak más, trükkösebb formái is” – nyilatkozta néhány éve az Origónak. Nos, nem ő lenne, ha végül nem csinálta volna meg, mégpedig a trükkösnél is trükkösebb formában. A *Példázatok könyve – Szerelmes regény* egy hosszú évtizedek óta halogatott, megkerült, elásott magánéleti téma kibontása, Jákob birkózása az angyallal, melynek áldásából legfőképp mi, olvasók részesülünk.

Az ajánló szerint a könyv egy tizenöt éves fiú találkozását beszéli el egy ötvenegy éves nővel, melynek katartikus élménye a fiú egész életére kihat. Annál is inkább, mert senkinek nem beszélhet róla. A regényből legalább négy történetszál látszik ki-

bontakozni, és mindegyik ama bizonyos 1949-es találkozás felé tart, vagy ahhoz fűzi vissza az író. Enquist szálvezetése azonban nem a lineáris, aprólékos öltésekkel elvégzett, teljes kép kivarrásának módszerét követi: sokkal inkább az a benyomásunk, mint-ha a hímzésnek vagy szövésnek a visszáját látnánk, kesze-kusza, tarka szálak erdejét, melyek nyomvonala hol eltűnik, hol újra felbukkan, de egész máshol, mint várnánk. A kivarrott szövet valós képéhez tehát nincs hozzáférésünk, és ahogy követjük az író története útvesztőjébe, lassan megértjük, miért ő is csak a visszája felől képes szemlélni a mozaikosan feltárt életutat.

A szaggatottság Enquist műveinek legsajátabb vonása: az elbeszélő által megismerhető verzió csupán egy lehetséges értelmezése az eseményeknek, és mivel az író folyamatosan megkérdőjelezi önnön narrációja hitelességét – ez esetben mintha élvezettel halmozná az elbeszélő megbízhatatlanságát alátámasztó érveket: hallucinációk, részegség, emlékezetvesztés, menekülés a múlttól, álom és valóság összemosódása –, a cselekmény jelentős részét Enquist (vagy olykor E., esetleg a Fiú) anyagával való küzdelme teszi ki. Ennek tétje (látszólag) egy bizonyos Gyülekezet Házában megtartandó gyászbeszéd megírása jóval az elbeszélő édesanyja halála után, amely mintegy helyrehozná az egykori temetésen elhangzott nekrológ „mellébeszéléseit”. A gyászbeszéd újrafogalmazása az őszinte szembenézés záloga, ezt segítené az író hazatérése több évtized után szülőfalujába, de ahogy egyre több részlet kúszik tudata felszínére, egyre távolabb sodródik a tisztázás lehetőségétől.

A *Példázatok* könyvében Enquist életművének visszatérő motívumai sorakoznak fel: a rendkívül zárt vallási közösség szigora (ő maga a herrnhuti pünkösti mozgalom kötelékében nőtt fel), az örület és különböző formái, a szerelem reménytelensége, a másik elvesztésének felfoghatatlansága. A mindent behálózó központi motívum a bűntudat – az elbeszélő pusztán megszületésével súlyos bűnnel terheltetik meg: ő volna a kárpótlás két évvel idősebb, egyetlen percet sem élt bátyja haláláért. S ha ez még nem volna elég, magában hordozza anyai és apai felmenői titkolt vétkeit, egy tébolydába zárt fiú lemondását az életről, egy lázadó nagynéni dacos hitehagyását, és legfőképpen saját tinédzserkori „eltévelyedését”, ami viszont a megváltást hozza el számára.

Hogy miből váltatik meg – erről szól maga a regény, amelyet Enquist kilenc „példázatból” épít fel, visszanyúlva a gyerekkort kísérő prédikációk paraboláihoz. De amíg a bibliai tanítások egyértelmű párhuzamokra épülnek, addig a regény költői (már-már festői) képeket, metaforákat, allegóriákat használ az üzenet megformálására. („Példázat az elveszett és megtalált noteszről”, „Példázat a nőről a gyalult deszkapadlón”, „Példázat az öt tulipánról”, és így tovább.) Egy-egy kép újra és újra visszatér a történetben: így a nagypapa karjában tartott keresztes róka, Sibelius VIII. szimfóniája, a Nyíl folyó tisztító ereje Kipling *Kim*jéből, egy vörös macska, amely egy tébolydában sínylődő fiú életének ad értelmet, vagy Sören Kierkegaard és Regine beteljesületlen szerelme – e villanásokból az olvasónak kell összeraknia a maga számára leszűrhető tanulságot. Enquist nem könnyíti meg a dolgunkat: ahogyan az álmokban, az ő történetében is folyamatos a váltakozás a szereplők kiléte és a motívumok között, a felbukkanó alakok szerepet cserélnek, átfolynak egymásba: *„A határvonalak a Fiú, Elof [az apa – L. E.], önmaga és a saját fia között egyre elmosódottabbak. Mint valami mentőövbe kapaszkodik a Larssonék házában megismert nőbe, rettegve attól, hogy a mentőöv kötele elszakad.”*

Ez a bizonyos találkozás a kamasz fiú életének legmeghatározóbb pillanata; első erotikus élménye, amely felszabadítja a bűntudat súlya alól, és utat nyit saját teste, férfiúi léte, vágyai elfogadásához. A testiség Enquistnél mindig szakrális köntösben jelenik meg – ahogy a *Lewi útjában* írta a västerbotteni imaházakban zajló kultuszról: *„A nyelven és a képeken átderengett a szexualitás. (...) Akkor született meg valami, amit orgiasztikus teológiának lehetne nevezni, a majdhogynem szexuális jellegű egybeolvadás Jézus Krisztussal, a vőlegénnyel.”* Így válik megváltássá a kamasz Enquist számára a rendkívül intenzív egymásba olvadás az ismeretlen nővel, akinek az emléke aztán egész életén át elkíséri, hogy egy kései és drámai újratalálkozásban (ne) adjon végül feloldozást. Azóta *„gépiesen, újra és újra megpróbálkozik azzal, hogy szerelmes regényt írjon”* – vallja meg az író, és miközben a lehetetlen vállalással harcol – *„[az] elbeszélés elpusztítja a legbelső tér szentségét”* –, lassan mégis megszületik a szemünk előtt ez a szöveg.

Lehetetlen nem asszociálni Bernhardt Schlink *A felolvasó* című regényére, amely egy hasonlóan felkavaró találkozáson keresztül

meséli el a múlt feldolgozhatatlanságát, de míg Schlinknél a náci Németország történelme szolgál „bűntudat-fedezetül”, addig Enquist feketé árnyai a lélekbe generációkon át beoltott vallásos fegyelem, a test kívánságaival, így a szexualitással és alkoholizmussal való küzdelem, a túlságosan zárt közösségben öröklődő téboly és a halál fenyegető közelsége. Szorongások, titkok terhelik a család és a svédországi falusi közösség több évtizedre visszanyúló történetét is, s a homályt csak fokozza az apa megpörköltödött jegyzetfüzetének előkerülése, melyből kilenc lap hiányzik – valójában ezt kellene megfejtenie, megírnia a fiúnak.

A hallucinatorikus, szakadozó, úgynevezett „Munkanapló” formájában alakuló regény írásképe is a csapongó gondolatokat követi: a mondatok közben megjelenő tömeges felkiáltójelek, az elégedetlen önreflexiók a *Munkanapló* „moslékosvödör-jellege” miatt, az önkorrekciók, s úgy általában az írásfolyamat kínjainak permanens kommentálása a posztmodern széppróza jellegzetes vonása (mint azt említik több helyen, a *Példázatok könyve* az *Egy másik élet* „javított kiadása”), de Enquistnél mindez nem öncélú bűvészkedés, hanem a szenvedéstörténet írói eszközökkel történő árnyalását szolgálja.

Ha az olvasó hajlandó feladni az igyekezetet, hogy minden képkockát pontosan a helyére illesszen, hogy mindennek megfejtse a pontos értelmét és üzenetét, ha elfogadja, hogy az élet maga olykor épp olyan homályos, zavaros, kiszámíthatatlan, mint az elbeszélés, akkor igazi élmény elmerülni Enquist sűrű és nem melleleg gyönyörű mondataiban. Kúnos László avatott fordítója a svéd művésznak, és teljesítménye túlzás nélkül főhajtást érdemel. A *Példázatok könyve* – *Szerelmes regény* egy fojtogatóan szép történet, melynek bármely mondatát kiragadhatnánk a tökéletes művészi megformáltság illusztrálására. Itt most csak egyet idézünk, amely esztétikai és tartalmi vonatkozásban is tetőpont lehet: „*Mire jó egy Isten, ha az ember nem gömbölyödhet bele a karjába, nem helyezkedhet el benne kényelmesen, és nem alhat el, és nem halhat meg benne?*”

Arany Zsuzsanna

Föltámadhatnak-e a „halott szerzők”?¹

Henry James-ről Leon Edel több életrajzot is közölt. A szakmába a „The Henry James Biography” néven bevonult, ötkötetes munka első része 1953-ban látott napvilágot, aminek 1977-ben jelent meg kétkötetes, átdolgozott és dramaturgiailag is sűrítettebb kiadása (The Life of Henry James), nem sokkal később pedig egy mindössze egyetlen, vaskosabb kötetnyi terjedelműre rövidített változat (Henry James: A Life) is kijött a nyomdából. A szerző az első kiadásért 1963-ban nemcsak Pulitzer-díjban részesült, hanem a National Book Award elismerését is megkapta, amit 1985-ben a National Book Critics Circle kitüntetése követett. Mindemellett Edel nem pusztán közreadta az amerikai író műveinek bibliográfiáját és sajtó alá rendezett kritikai kiadásokat (levelek, színművek, esszék, kritikák; de említhető még a naplóföljegyzések társszerkesztése), hanem megírta Literary Biography és Writing Lives: Principia Biographica című elméleti szövegeit is az életrajz műfajáról.² A New York-i Egyetem egykori tanárának elhivatottságát és komoly munkabírást jelzi továbbá, hogy Henry James munkásságán kívül a kritikus Edmund Wilson hagyatékát ugyancsak ő gondozta, valamint könyvet írt a Bloomsbury Körről, sőt további életrajzokat is közölt: Willa Catherről (E. K. Brownnal közösen) és Henry David Thoreau-ról.³

Henry James-nek azonban nem Leon Edel az egyetlen biográfusa. Híres például – ha csak az utóbbi 2-3 évtizedet nézzük – Fred Kaplan könyve,⁴ Sheldon M. Novick kétkötetes, 1996-ban és 2007-ben közreadott műve⁵ vagy épp Michael Gorra 2012-es, Pulitzer-díjas szövege.⁶ Nemcsak életrajzot írtak James-ről sokan, hanem az életrajzi kutatásokon túlmutató, azzal rokonítható műfajokkal

is jelentkeztek: F. O. Matthiessen a James családról közölt kötetet (tudjuk például, hogy William és Henry intenzív levelezést folytattak, nem utolsósorban az idősebb testvér filozófiai nézeteiről),⁷ Alfred Habegger pedig a teológus apának – aki a keresztény miszticizmus tanait hirdető Swedenborg híveként egyaránt ismert volt – szentelt külön portrét.⁸ De az amerikai író maga sem zárkózott el az életrajz műfaja elől: James ugyanis A skarlát betű szerzőjének, Nathaniel Hawthorne-nak a biográfiáját írta meg.⁹

Ha egy másik híres, kanonizált író példáját nézzük – maradván az angolszász irodalomtörténetnél, de a német, a francia, az olasz vagy bármely más „nyugati” irodalomból is említhetnénk neveket –, hasonló eredményekről számolhatunk be: Leslie A. Marchand 1957-ben háromkötetes életrajzot közölt Lord Byronról, aminek 1970-ben közreadta átdolgozott, s egyszersmind rövidített változatát is.¹⁰ 1997-ben Phyllis Grosskurth jelentetett meg az angol költőről új biográfiát,¹¹ amit Benita Eisler és Fiona McCarthy munkái követtek.¹² Akárcsak James esetében, a Byron-életművel kapcsolatban is találunk olyan, a közelmúltban napvilágot látott könyveket, melyek az életrajzon túlmutató és/vagy azt továbbfejlesztő kiadványok: Malcolm Elwin és Peter Thomson a Byron család tagjairól írt,¹³ köztük a matematikai zseni Ada Byronról és a szerelmes féltestvér Augustáról. Ezeknek a szerzőknek a levelezése több kiadást is megért, kritikai kiadásokban ugyancsak bővelkednek, valamint párhuzamos életrajzok is születnek róluk és kortársaikról (miután az alap-biográfiák már több kiadásban, több szerző kutatásainak köszönhetően rendelkezésre állnak), bemutatván a kapcsolódási pontokat, illetve az adott irodalmi-művészeti csoportosulásokat.¹⁴ Sőt, előfordul, hogy az irodalomtudósok az adott alkotónak csak egy-egy életszakaszát ragadják ki, s azt elemzik vagy írják meg narratívaként, mint például Edna O'Brien, aki Lord Byron szerelmi életére fókuszált 2009-es kötetében.¹⁵

A hazai nyugatos nemzedékek (különös tekintettel a folyóirat első nagy nemzedékére) jelentős képviselőit joggal sorolhatjuk a magyar irodalmi kánon központi figurái közé, ám korántsem büszkélkedhetünk olyan szintű feldolgozottsággal, mint azt az

előbb említett, kiragadott példák esetében láthattuk. Mindennek egyrészt a rendszerváltás előtti időszak ideológiai vonatkozású követelményei (és az ezzel összefüggő kontrolláltság és cenzúra), másrészt a műközpontú szemléletek későbbi eluralkodása volt az oka. A szövegközpontú olvasatok a hetvenes-nyolcvanas évektől fokozatosan váltak dominánssá, és – miután nem igazán léteztek „kidobandó” életrajzok, s így „a szerzőt sem lehetett megölni” – inkább a nyugat-európai és angolszász–amerikai áramlatokhoz való fölzárkózást célozták, valamint a korábbi (elsősorban marxista) irányvonal elleni föllépésként is értelmezhető gesztusnak számítottak. Hozzátehetjük persze, hogy mire fölzárkóztunk, a mintaként szolgáló nyugat-európai országokban és az Egyesült Államokban újra megerősödött az életrajzi vonulat, a műfaj pedig reneszánszát éli napjainkban is.

Örölnünk kell tehát, ha van legalább egyetlen kiadása egy-egy szerzőnk levelezésének – Karinthy Frigyes esetében például még ez sem áll rendelkezésre –, ritkaságnak számít a kritikai kiadás (inkább népszerűsítő összkiadásokat ismerünk, azok nagyobbik része még a rendszerváltás előtt látott napvilágot, cenzúrázott szövegekkel és hiányos jegyzetekkel), a bibliográfiák ritkaságszámba mennek (a Babits- és a Márai-bibliográfia inkább már a közelmúlt terméke, a Kosztolányi-bibliográfia pedig még közel sem teljes, dacára annak, hogy már jelentek meg forrásjegyzékek),¹⁶ a szerzői és/vagy kritikai életrajzok száma szintén nagyon csekély. Kerényi Ferenc Petőfi-életrajza és Ferencz Győző Radnóti Miklósról szóló munkája csak a 2000-es években látott napvilágot,¹⁷ s inkább tekinthetők életrajzi monográfiáknak vagy pályakép-összefoglalóknak, mintsem az angolszász hagyomány értelmében vett biográfiáknak. Meglátásom szerint az egyik fő különbség abban rejlik, hogy szerepelnek-e műelemzések az adott kötetben vagy sem, illetve hogy a tárgyalt szerző halála utáni befogadástörténettel foglalkoznak-e az életrajzírók vagy sem. Kerényinél és Ferencznél egyaránt találunk műelemzéseket, mint ahogy Havasréti József Szerb Antal- és Szilágyi Zsófia Móricz-kötetében is.¹⁸

2017-ben, az Osiris Könyvkiadó gondozásában megjelent *Kosztolányi Dezső élete* című könyvem előszavában az angolszász hagyományhoz való igazodásra is hivatkoztam, amikor arra utaltam, hogy ebben az életrajzban élet és mű tudatos elválasztására törekedtem. Így aztán csak akkor elemeztem Kosztolányi szépirodalmi írásait, ha történelmi, társadalmi, politika- és eszmétörténeti kontextushoz tudtam azokat rendelni, s az adott szöveg, illetve magának a publikálásnak a gesztusa ebben a térben vált értelmezhetővé. Ennek egyik példája *A szörny* című misztériumjáték, mely – értelmezésem szerint – az író háborús filozófiájának allegóriája. Kosztolányi ugyanis a pacifizmusáról híres Károlyi Mihály által támogatott napilap, a Pesti Napló hasábjain közölte először a művet, majd *Káin* című kötetébe is beválogatta. Ez a gyűjtemény több háborúellenes szöveget tartalmazott, különös tekintettel a címadó darabra, melyben az író erős bibliai képpel érzékelteti az ember „állati” voltát: nem Ábel, hanem a gyilkos Káin nemzetsége terjedt el a földön, s ennek következményeivel (voltaképp önmagunkkal) kellett szembesülnünk a 20. századi világháborúk során is.

Irodalom és történelem

A frissen megjelent Kosztolányi-életrajz tehát többé-kevésbé szakít a korábbi hazai (biográfiai) monografikus vonallal, amennyiben „irodalmi” (tehát a műértelmezést előnyben részesítő) szempontok helyett a történelmi, eszme- és kultúrtörténeti aspektusokat részesíti előnyben, nem mellőzve az irodalompolitikai viszonyok fölvázolását sem. Mindehhez az alapot maga Kosztolányi szolgáltatja, akinek polgári foglalkozása újságíró volt, s ebbéli minőségében aktívan részt kellett vennie az akkori hazai közéletben: értesülnie és tudósítania kellett nem utolsósorban a politikai eseményekről is. Többen rámutattak már, hogy újságírói és művészi tevékenysége nem választható el élesen egymástól: egyik táplálkozott a másikból és fordítva.¹⁹ Előfordult, hogy egy-egy napilap munkatársaként kö-

zölt tudósítást vagy riportot valamely belpolitikai helyzetről, majd ezt szubjektívebb hangon, tárcanovellává módosítva megjelentette pár nappal később, a hétvégi mellékletben. Ezzel párhuzamosan azonban cikkei sem maradtak meg az átlagos zsurnaliszta-szinten, hanem máig élvezhető írásművekké váltak.

Kultúrpolitikai vitákban ugyancsak részt vett: közismert például a francia Antoine Meillet-hez címzett nyílt levele a magyar nyelv „helyéről a földgolyón”,²⁰ a revizionista törekvésekben való szerepvállalása (a Lord Rothermere-rel folytatott tárgyalásoktól a Pesti Hírlap propaganda-akcióiban való részvételéig), korábban – a párizsi béketárgyalások időszakában – a *Vérző Magyarország* című irredenta kötet szerkesztése; sőt a most megjelent életrajz tárgyalja a felvidéki körút körül kialakult helyzetet is (amikor az író kiutasították Csehszlovákiából), valamint az 1934-es erdélyi látogatást (amikor nemcsak magyarokkal találkozik, hanem a polgári radikális irányvonallal szimpatizáló Emil Isac-kal is, aki már a tízes években „megjósolja” neki a békeszerződés következményeit), de olvashatunk több színpadí fordítás bemutatója körül kialakult botrányokról és vitákról is.

Mind a korszak (első világháború, forradalmak, vörös- és fehérterror, román bevonulás, Trianon, húszas évek konszolidációs folyamatai, illetve revizionizmusa, az angol, olasz és francia kulturális kapcsolatok alakulása stb.), mind Kosztolányi személyes életének és újságírói működésének történeti-politikai folyamatokban való bővelkedése, azok összetettsége megkívánja, hogy életútját ne elszigetelten és ne a korszak ábrázolását mellőzve, illetve nem is elsősorban a szépirodalmi művekre koncentrálna mutassuk be, hanem épp ellenkezőleg: az adott történelmi, eszme- és politikatörténeti kontextusban. Mindehhez járulnak még sajtótörténeti szempontok (az újságírói működés fölvázolásához elengedhetetlen volt a fontosabb lapoknak – ahol az író munkát vállalt – a bemutatása azok politikai profiljával és szerkesztőivel egyetemben), a művelődéstörténeti és társművészeti kitekintések (kávéházak, színházak stb.), valamint (Kosztolányi tájékozottsága, értekező/elemző szövegeinek témái és műfordításai miatt) a

korszak külföldi irodalmi-művészeti-filozófiai vonulatainak bemutatása, így például a freudizmus hatása vagy épp az Új Kritika irányvonalának megjelenése az angolszász nyelvterületen.

Bár Kosztolányi a *l'art pour l'art* híve volt, s művészet és politika elhatárolását fontosnak tartotta, maga a politikum, illetve a hatalmi harcok emberi-lélektani háttere, az általánosabb törvényszerűségek, az ember helye és szerepe a társadalmi viszonyok közepette élénken foglalkoztatta. Az első világháború idején például – főként a freudi tanokra hivatkozva – tiltakozott az „álhumánus” ellen, mivel az csak palástolja az emberi természet mélyén rejlő kegyetlen állati ösztönöket: „Ki okozta a háborút? Habozás nélkül felelhetünk: az emberi természet. Az is tartja fenn, minthogy még mindig szüksége van rá és nagyon szívósan akarja. [...] Maga a háború ma újra a régi, az antik, az őszintén kegyetlen. [...] A kemény és kegyetlen hadviselést tartom az egyedül őszintének.”²¹ Nemcsak a fronton harcolók viselkedése (egymás gyilkolása, pszichotikus állapotok stb.), hanem a nagyhatalmi politika képviselőinek megnyilvánulása/játszmázása is ide tartozik: az író pusztító és antihumánus erőként tartotta számon azon gazdasági-politikai érdekektől vezérelt elitrétegeket, melyek tagjai a frontra, tehát a biztos halálba küldték a kiskatonákat.

Amitől ellenben Kosztolányi az irodalmat és a művészetet féltette, az az aktuálpolitizálás volt, a különböző pártokat/érdekcsoportokat kiszolgáló propaganda-költészet. A maga részéről igyekezett irodalmi és újságírói (vezércikkek a Pesti Naplóban és az Új Nemzedékben, a Pardon rovat részbeni írása, illetve szerkesztése, revizionista cikkek közlése stb.) működését élesen elhatárolni egymástól. A véres költő című regényéhez például számtalan inspirációt merített a Tanácsköztársaság és a fehérterror időszakából, mégsem tüzdelte tele aktuálpolitikai utalásokkal a munkát, hanem olyan műalkotást hozott létre, mely az adott korszak tüzetes ismerete nélkül is érthető. Érzékenyen ábrázolja a mindenkori hatalmi gőg és a tehetségtelenség párosának szerencsétlen kálváriáját, belső vívódásait, valamint a holdudvarban lévőek szervilis viselkedését. A vörös uralom alatt Kosztolányinak

számos írótársa politikai szerepet vállalt: Pogány József népbiztos például épp ezt a hatalmi pozíciót használta föl arra, hogy bemutattassa és néhány megfélemlített kritikussal ünnepeltesse *Napoleon* című drámáját. Fenyő Miksa meg merte írni, hogy a darab silány, mire nem sokkal később be is tiltották a Nyugatot.²² Kun Béla korábban együtt dolgozott Kosztolányival a Budapesti Napló szerkesztőségében, mikor azonban hatalomra jutott, halálosan megfenyegette, nem viselvén el az író ironizálását a proletárdiktatúrával kapcsolatban.

Az irodalomtudomány eredményeinek összevetése a történeti szakirodalommal, forrásokkal, illetve a kortársi visszaemlékezésekkel olykor olyan kapcsolódási pontokra is fényt vethet, melyeket korábban vagy nem is sejtettünk, vagy eddig nem kapott hangsúlyt Kosztolányi pályafutásának tárgyalásakor, noha fontos szempontokkal gazdagíthatja az egyes értelmezéseket. A különböző tudományterületek, illetve különböző kortársak szövegeinek összeolvasása eredményeként például kiderül, hogy az író a tízes években számtalan politikai fórumon megfordult, kezdve az Európa Lovagjai elnevezésű egyesülestől (melynek tagjai – más nemzetek képviselőivel együttműködve – az Európai Egyesült Államok megteremtését tűzték ki célul) a galileista és szabadkőműves Csécsy Imre-féle Új Magyar Szemle körén át egészen az antiszemita Magyar Írók Szövetségéig (melyet köztudottan Szabó Dezsővel közösen vezettek egy ideig), vagy épp a báró Peltzgerné Barabás Atala által alapított, konzervatív-keresztény szellemiséget képviselő Magyar Nemzeti Reneszánsz Társaságig.

Részen az e társulásokban való részvételnek köszönhetően, részben kulturális-közéleti szerepvállalásai révén Kosztolányi a korszak szinte minden jelentős történelmi-politikai személyiségével kapcsolatba került. Katonai fölmentését például (rajta kívül többek között Karinthynek is) az a Drasche-Lázár Alfréd intézte, aki később a trianoni békeszerződés egyik aláírója volt.²³ De közösen adott ki műfordítást – méghozzá egy erotikus regény fordítását – Kunfi Zsigmonddal, a Károlyi-kormány miniszterével, aki később Kun Béla közoktatásügyi népbiztosa lett.²⁴ Érdekes

egybeesés az is, hogy az író feleségének, Harmos Ilonának az a Kéri Pál mutatta be, akit 1920-ban azzal vádoltak meg, hogy ő volt a Tisza István elleni merénylet értelmi szerzője. Kosztolányi egyébként jelen volt a fehérterror idején megtorló szándékkal véghezvitt kivégzéseknél is. A Tanácsköztársaságban szerepet vállaló Korvin Ottó fölakasztásánál Karinthyval mindketten az első sorban álltak,²⁵ Szabó Lőrinc pedig arról tudósít, hogy az író még a hullaházba is elment ebben az időszakban, tehát nemcsak párizsi nászútja alkalmával nézegetett holttesteket.²⁶

Hegedüs Lóránt pénzügyminiszter, aki előszeretettel foglalt állást irodalmi ügyekben is – sőt, a nyelvtisztító mozgalomban ugyancsak részt vett –, bejáratos volt Kosztolányihoz, akinek nappalijában adta elő azon kérését, miszerint őt illeti az az 1000 font, amit az író a PEN Club elnökeként hozott haza Londonból, hogy a legtehetségesebb prózaírókat díjazza vele. Kosztolányi diplomatikusan kitérő választ adott, s a nagy hatalmú politikus helyett – és ez az epizód már közismert – Krúdy Gyulának és Móricz Zsigmondnak adta a díjat. Érdemes említeni még azt a szabadkai vonatkozású adalékot is, hogy az író egyik gyerekkori barátja, Munk Artúr a Titanic-katasztrófa szemtanúja volt a Carpathia hajóorvosaként.

Technikai kérdések

Milyen előkészületekre volt szükség Kosztolányi életrajzának megírásához? 2004 januárjától fogva a kritikai kiadáshoz gyűjtöttem forrásanyagot, előbb önállóan, majd a 2007-ben megindult, MTA által támogatott projekt keretein belül egyetemistákkal és doktoranduszokkal közösen. E munkálatoknak köszönhetően számos cikk adata állt rendelkezésemre (a szekunder anyag egybeszerkesztésére Dobás Kata vállalkozott, aki később a forrásgyűjtés koordinálását is átvette), nem utolsósorban olyan interjúk, riportok adatai, melyek korabeli napi- és hetilapokban jelentek meg – köztük például a Színházi Életben olvasható igen-

csak informatív, olykor humoros, rövid nyilatkozatok –, s nagyban segítették az életrajzi kutatásokat. Emellett természetesen további forrásgyűjtést is végeztem, valamint tanulmányoztam Kosztolányi Dezsőné férjéről írt életrajzát, dacára annak, hogy a kötet számos helyen (immár bizonyíthatóan) regényes epizódokat tartalmaz, s helyenként elhallgat vagy épp „kikozmetikáz” eseményeket. Elengedhetetlen volt a fönmaradt és hozzáférhető naplók és levelek alapos átolvasása is (ha úgy adódott és/vagy ha hozzáférhető volt, akkor kéziratban), illetve a kortársi visszaemlékezések, kortársak naplóinak és leveleinek átnézése a történeti források és szakirodalom fölhasználása mellett.

Az életrajz megírásakor a fő feladat abban állt, hogy a fölsorolt, különböző státuszú forrásanyagokból egységes narratívát állítsak össze. Időnként hipotéziseket is meg kellett fogalmaznom, ha nem állt rendelkezésemre megfelelő mennyiségű információ. Előfordult, hogy újra kellett gondolnom előzetes elképzeléseimet, mert menet közben bukkantam olyan adatra, mely módosította a korábban már rekonstruált epizódot. A koherens elbeszélés megalkotásához a fölhasznált „nyersanyagon” túl olyan szerkezeti elgondolásra is szükség volt, melynek segítségével keretbe tudtam foglalni az egyes életeseményeket, illetve „dramaturgiai ívet” tudtam adni az életút fölvezetésének. Ennek érdekében korszakhatárokat vontam, s összesen hat nagy szakaszban tárgyaltam Kosztolányi életét.²⁷ E szakaszokon belül fejezetekben és alfejezetekben egyaránt gondolkodnom kellett, ugyanis érzékeltetni szerettem volna a párhuzamosságokat, tehát azt, hogy azonos időintervallumban, ám több szintéren/életterületen zajlanak egyszerre az események. Mindezt úgy tudtam megoldani, ha az egyes fejezeteket (melyek a korszakhatárok révén eleve elfoglalták időrendbeli helyüket) már nem kronológiai, hanem tematikus csoportosításban, illetve színterekre/életterekre bontva hoztam. Így például az 1903 és 1913 közötti időszakban külön tárgyaltam az egyetemi, a kávéházi, a sajtóbeli színteret, illetve az első kötetek megjelenésének körülményeit és az író kalandokban bővelkedő szerelmi életét.

A kérdésre, miszerint „föltámadhatnak-e a halott szerzők”, a választ nem pusztán a még meg nem írt életrajzok megszületése vagy épp meg nem születése, hanem a már megírtaknak a további kutatásokban, értelmezésekben, társtudományi hivatkozásokban való részvétele/aktivitása (párbeszédbe kerülése) fogja megmutatni. Noha a műelemzések mellőzésével magam is elhatárolódtam az életrajzi olvasatok „rehabilitációjától”, s az életrajz műfaját elkülönítettem a szövegelemző tanulmányoktól, illetve a műértelmezéseket is tartalmazó monográfiáktól, nem zárom ki, hogy a jövőben ne születhetnének olyan interpretációk, melyek biográfiai (vagy még inkább kortörténeti) összetevőket is figyelembe vesznek. A hazai kanonikus szerzők életrajzainak létrejöttét azonban nem emiatt tartom alapvető fontosságúnak, hanem azért, mert ezek a kötetek sokkal inkább összegző jellegű kézikönyvek, eszme- és kortörténeti dokumentumok tárházai, szellemi portrék, melyek irodalomtudomány és történettudomány határterületén mozognak. Fő céljuk a kulturális örökség megőrzése és áthagyományozása a következő nemzedékek számára, valamint további kutatómunkák – melyek a mindenkori „jelen” megértését is célozzák – serkentése nem pusztán az irodalomtudományban, hanem más, rokon tudományterületeken (eszme-, filozófia-, sajtó-, színháztörténeti kutatások stb.) is. Mindezek mellett ez az a tudományos műfaj, mely a klasszikusok újraolvasását leginkább szorgalmazhatja, illetve csökkentheti a szakadékot a szűk szakmai rétegnek és a művelt nagyközönségnek szánt kiadványok között.

¹ Elhangzott a 25. Kosztolányi Dezső Napokon. Szabadka, 2018. márc. 29.

² Lásd Edel, Leon: *Literary Biography*. London, 1957, Rupert Hart-Davis. Uő.: *Writing Lives: Principia Biographica*. New York, 1984, W. W. Norton.

³ Életútját pl. Eric Pace foglalta össze nekrológiában. Lásd Pace, Eric: Leon Edel, 89, Prize-Winning Biographer of Henry James, Dies. *The New York Times*, 1997. szept. 8. <https://www.nytimes.com/1997/09/08/>

- books/leon-edel-89-prize-winning-biographer-of-henry-james-dies.html (Utolsó letöltés: 2018. ápr. 3.)
- ⁴ Kaplan, Fred: *Henry James – The Imagination of a Genius: A Biography*. New York, 1992, William and Morrow Company.
  - ⁵ Novick, Sheldon M.: *Henry James: The Young Master*. New York, 1996, Random House. Uő.: *Henry James: The Mature Master*. New York, 2007, Random House.
  - ⁶ Gorra, Michael: *Portrait of a Novel: Henry James and the Making of an American Masterpiece*. New York, 2012, W. W. Norton.
  - ⁷ Matthiessen, Francis Otto: *The James Family*. New York, 1948, Alfred A. Knopf.
  - ⁸ Habegger, Alfred: *The Father: A Life of Henry James, Sr.* New York, 1994, Farrar, Straus and Giroux.
  - ⁹ James, Henry: *Hawthorne*. London, 1879, Macmillan.
  - ¹⁰ Marchand, Leslie A.: *Byron: A Biography*. 3. vol. New York, 1957, Alfred A. Knopf. Uő.: *Byron: A Portrait*. New York, 1970, Alfred A. Knopf.
  - ¹¹ Grosskurth, Phyllis: *Byron: The Flawed Angel*. Boston, 1997, Houghton Mifflin Harcourt.
  - ¹² Eisler, Benita: *Byron: Child of Passion. Fool of Fame*. London, 1999, Hamish Hamilton. McCarthy, Fiona: *Byron: Life and Legend*. London, 2002, John Murray Publishers.
  - ¹³ *Lord Byron's Family: Annabella, Ada and Augusta. 1816–24*. Szerk. Elwin, Malcolm – Thomson, Peter. London, 1975, John Murray Publishers.
  - ¹⁴ Lásd pl. Hay, Daisy: *Young Romantics. The Shelleys, Byron and Other Tangled Lives*. London, 2010, Bloomsbury Publishing.
  - ¹⁵ O'Brien, Edna: *Byron in Love: A Short Daring Life*. New York, 2009, W. W. Norton.
  - ¹⁶ Lásd Babits Mihály bibliográfia. Szerk. Stauder Mária – Varga Katalin. Budapest, 1998, Argumentum – Magyar Irodalom Háza – MTA Irodalomtudományi Intézet. Márai Sándor bibliográfia. Szerk. Mészáros Tibor. Budapest, 2003, Helikon – PIM. Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 1–3. Szerk. Arany Zsuzsanna. Budapest, 2008–2010, Ráció. Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 4. Szerk. Arany Zsuzsanna – Dobás Kata. Budapest, 2011, Ráció. Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 5. Szerk. Dobás Kata. Budapest, 2013, Ráció.

- ¹⁷ Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor élete és költészete. Kritikai életrajz. Budapest, 2008, Osiris. Ferencz Győző: Radnóti Miklós élete és költészete. Kritikai életrajz. Budapest, 2009, Osiris.
- ¹⁸ Lásd Havasréti József: Szerb Antal. Budapest, 2013, Magvető. Szilágyi Zsófia: Móricz Zsigmond. Pozsony, 2013, Kalligram.
- ¹⁹ Lásd pl. Bengi László: Az irodalom színterei: irodalom és sajtó összefüggésrendszere a 20. század első évtizedeiben. Budapest, 2016, Ráció. Réz Pál: Kosztolányi, a hírlapíró. In Kosztolányi Dezső: Álom és ólom. Szerk. Réz Pál. Budapest, 1969, Szépirodalmi. 7–31. p. Szegedy-Maszák Mihály: Kosztolányi Dezső. Pozsony, 2010, Kalligram.
- ²⁰ Lásd Kosztolányi Dezső: A magyar nyelv helye a földgolyón. Nyílt levél Antoine Meillet úrhoz, a Collège de France tanárához. Nyugat, 1930. júl. 16. 81–92. p.
- ²¹ Kosztolányi Dezső: Orvosi konzílium. Dr. Ferenczi Sándor ideg orvos nyilatkozik a háború és béke kérdéséről az Esztendő olvasóközönségének. Esztendő, 1918/ápr. 7–8. p.
- ²² Lásd Fenyő Miksa: Pogány József: Napóleon. Dráma három felvonásban. Nyugat, 1919. jún. 1. 774–775. p.
- ²³ Ennek fölfedezésében nagy segítségemre volt Komáromi Csabának, a PIM munkatársának kutatómunkája.
- ²⁴ Ehhez lásd bővebben Bíró-Balogh Tamás: A „pornográf” műfordítást feljelentett „katolikus író”. Kosztolányi Dezső életrajzához. Kalligram, 2010/nov. 73–80. p.
- ²⁵ Az ezt igazoló cikket Eöry Áron fedezte föl. Lásd [Szerző nélkül]: Korvin Ottó kálváriája. Egy szemtanú elbeszélése. Proletár, 1921. júl. 14. 14. p.
- ²⁶ Lásd bővebben Szabó Lőrinc: Bizalmas adatok és megjegyzések. In uő: Vers és valóság. Bizalmas adatok és megjegyzések. Budapest, 2001, Osiris. 318. p.
- ²⁷ Családtörténet: 1885-ig; Szabadkai gyermek- és kamaszkor: 1885–1902; Budapesti indulás: 1903–1913; Világháború és forradalmak: 1914–1921; Húszas évek és Ady-vita: 1922–1929; Harmincas évek: 1930–1936.

Girhiny Anna debütverse

Szabadesés

*Lehetnék penész
szobád sarkában,
gyertyán lefolyó viasz,
Pesten nyolcszögű Oktogon,
megsárgult diplomalevél,
könnyfakasztó szappanopera,
huszonnégy hónap két évben,
klasszikus és alternatív,
gyönyörködtető,
lányosan naiv,
sárgájában a fehérje,
befőtt a spájzban télre,
lakkozott lyuk nejlonharisnyán,
reggel kopogtató Jehova kislány,
haszontalan mentegetőzés.
Lehetnék húsodon a bőr,
propaganda, puccs,
káromkodás és kuss,
déli harangszó,
kabátot fogasra akasztó,
izgága nyúlvány,
tépett szoknya
egy sarki kurván,
életlen kontúr.
Szabadesés,
légy
a függönyön,
pára,
lehelet
tükrökön.*

*Lehetnék minta, ismétlődés,
fegyver, mely ismét lő, és
ha elfogy a töltény,
sértődött törvény,
lehetőség, választás,
kéretlen alátámasztás,
hogy inkább ne legyek,
pszichoaktív kémiai elegy,
hőt mérő higany,
példa és préda.*

GIRHINY ANNA 1996 novemberében született Egerben, a Debreceni Egyetem magyar–német szakos hallgatója. Első publikációja az Új Bekezdés online kulturális periodika *Részeg hajó* rovatában jelent meg.

2018. május

-
- 3   **Böszörményi Zoltán:** A sejtelem és a képzelgés örvényei (vers)
- 6   **Lőrincz P. Gabriella:** Gége (próza)
- 11   **Dobozi Eszter** versei: Kórtermek, Még valami él
- 13   **Varga Klára:** Kilenc (próza)
- 22   **Lőrincz P. Gabriella** versei: Fogadom, Negyvenkettő, Csak
- 24   **Marton-Ady Edina:** Félhét-napló (vers)
- 26   **Novák Valentin:** Időfagyás (próza)
- 29   **Acsai Roland** versei: Hanem, A hajléktalan Jézus című szoborra, Üdvözlég
- 32   **Gáspár Ferenc:** Szívek a szemben (próza)
- 37   **Magyar Eszter Csenge** versei: Tárgytalan, Keresztutak, Vágott verziónk
- 41   **Aknai Péter:** Csuklógyakorlatok (prózarészlet)
- 46   **Szemjon Izrailevics Lipkin:** A technikus hadbiztos (vers) – **Lángi Péter** fordításában
- 41   **Mercedes Lauenstein:** éjszakánként (regényrészlet) – **Muth Ágota Gizella** fordításában
- 57   Többféle határon keltünk át mindannyian – **Bogdán László** beszélgetése a Kossuth-díjas **Farkas Árpáddal**
- 78   A teljességre törekvés nem program, egyszerűen zsigeri igény – **Varga Melinda** beszélgetése a Magyarország Babérkoszorú díjával kitüntetett **Bartis Attilával**
- 88   **Hegyi Pál:** Fordíthatóság és performativitás – avagy értheti-e egy angol olvasó Szócs Géza verseit? (Szócs Géza: Liberty, Rats and Sandpaper)
- 92   **Zsille Gábor:** Édesvízbe csurogni (Székelyhidi Zsolt: Csurom)
- 96   **Tóth Csilla:** Milyen íze van a jósnak? (Czinki Ferenc: A pozsonyi metró)
- 102   **Bene Adrián:** Szóbeszédaktus – satirikus korrajz bögrecsárdával (Dan Lungu: Tyúkok a mennyben)
- 106   **Rimóczi László:** Koedukált túlvilág (Szappanos Gábor: Szentek hétköznapi csodái)
- 109   **Laik Eszter:** Trükkös példázatok (Per Olov Enquist: Példázatok könyve – Szerelmes regény)
- 113   **Arany Zsuzsanna:** Föltámadhatnak-e a „halott szerzők”? (esszé)
- 125   Debüt – **Girhiny Anna:** Szabadesés (vers)

- Böszörményi Zoltán
A sejtelem és a képzelgés örvényei
- Dobozi Eszter
Még valami él
- Novák Valentin
Időfagyás
- Acsai Roland
Üdvözlég
- Magyar Eszter Csenge
Tárgyaltan
- Szemjon Izrailevics Lipkin
A technikus hadbiztos
- Lőrincz P. Gabriella
Gége
- Varga Klára
Kilenc
- Csepcsányi Éva
Ami megtörtént
- Gáspár Ferenc
Szívek a szemben
- Aknai Péter
Csuklógyakorlatok
- Mercedes Lauenstein
éjszakánként

Többféle határon keltünk át mindannyian

Bogdán László beszélgetése
a Kossuth-díjas **Farkas Árpáddal**
57. oldal

A teljességre törekvés nem program, egyszerűen zsigeri igény

Varga Melinda beszélgetése
a Magyarország Babérkoszorúja díjjal kitüntetett **Bartis Attilával**
78. oldal

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

5 948429 1701748

1 800 5

nka

Nemzeti Kulturális Alap